

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Συσχέτιση του Κοινωνικού Κεφαλαίου με τη
συμμετοχικότητα των ατόμων που δραστηριοποιούνται
σε Μ.Κ.Ο. και εθελοντικές ομάδες στο Δήμο
Ηρακλείου»

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΚΟΛΟΚΑ ΚΑΡΟΛΙΝΑ

ΠΛΩΜΑΡΙΤΟΥ ΔΟΜΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2013

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά όλα τα μέλη και τους συντονιστές των Μ.Κ.Ο. και των εθελοντικών ομάδων του Δήμου Ηρακλείου για τη συνεργασία τους στην έρευνά μας, καθώς επίσης και την υπεύθυνη καθηγήτριά μας κ. Οικονόμου Κατερίνα για τη στήριξη και την άμεση ανταπόκριση, ώστε να πραγματοποιηθεί η παρούσα εργασία.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον κ Γ. Κριτσωτάκη, PhD Καθηγητή Εφαρμογών του Τμήματος Νοσηλευτικής στο ΤΕΙ Κρήτης, για την πολύτιμη βοήθειά του στο ερευνητικό μέρος της εργασίας μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
-----------------------	---

Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 1^ο : Κοινωνικό Κεφάλαιο: Θεωρητική ανάλυση του κοινωνικού κεφαλαίου

1.1 Ιστορική αναδρομή και ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου.....	3
1.2 Διαφορές μεταξύ των Ορισμών για το Κοινωνικό Κεφάλαιο.....	12
1.3 Δίκτυα στο Κοινωνικό Κεφάλαιο.....	14
1.4 Οι Δεσμοί μεταξύ των μελών στα Κοινωνικά Δίκτυα.....	16
1.5 Θετική πλευρά του Κοινωνικού Κεφαλαίου.....	18
1.6 Αρνητική πλευρά του Κοινωνικού Κεφαλαίου.....	20
1.7 Μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου.....	22
1.8 Διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου.....	25
1.9 Συμμετοχή σε οργανώσεις, συλλόγους και ομάδες και δικτύωση με συγγενείς και φίλους.....	26
1.10 Εμπιστοσύνη, αλληλεγγύη και κανόνες συμπεριφοράς.....	26
1.11 Συλλογική Δράση και Συνεργασία.....	27
1.12 Πληροφόρηση	28
1.13 Κοινωνική συνοχή, κοινωνικότητα και ενσωμάτωση.....	28
1.14 Ατομική ισχύς και πολιτική ενεργοποίηση	28

Κεφάλαιο 2^ο : Κοινωνική Συμμετοχή - ΜΚΟ

2.1 Κοινωνική συμμετοχή.....	30
2.2 Σημασία και χρησιμότητα της κοινωνικής συμμετοχής.....	31
2.3 Τα κίνητρα για συμμετοχή.....	32
2.4 Μορφές συμμετοχής.....	33
2.5 Συλλογική δράση.....	34
2.6 Οι θεωρίες της συλλογικής συμπεριφοράς.....	35
2.7 Ιστορική αναδρομή ΜΚΟ.....	36
2.8 Έννοια και ορισμοί των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.....	37

2.9 Τα αίτια της ύπαρξης ενός μη κερδοσκοπικού τομέα.....	38
2.10 Η σημασία της κοινωνικής συμμετοχής σε τυπικές – άτυπες οργανώσεις.....	39

Κεφάλαιο 3^ο : Η σύνδεση της Κοινοτικής ανάπτυξης με την Κοινωνική

Εργασία και το Κοινωνικό Κεφάλαιο.

3.1 Η έννοια της Κοινότητας στην Κοινωνική Εργασία.....	40
3.2 Κοινωνική Εργασία με κοινότητα (ΚΕΚ) - κοινοτική εργασία.....	42
3.3 Η έννοια της Κοινοτικής Ανάπτυξης	45
3.4 Ο ρόλος της Κοινοτικής ανάπτυξης στην ΚΕΚ	48
3.5 Κοινωνικό Κεφαλαίο και Κοινοτική Ανάπτυξη.....	50

B' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφαλαίο 4^ο: Περιγραφή της έρευνας

4.1 Σκοπός της έρευνας.....	54.
4.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	54
4.3 Ερευνητική στρατηγική.....	54
4.4 Πεδίο και πληθυσμός μελέτης.....	55
4.4.1. Προφίλ εθελοντικών οργανώσεων.....	55
4.5 Δειγματοληψία.....	61
4.6 Ερευνητικό εργαλείο.....	61
4.6.1 Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	61
4.7 Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων.....	62
4.8. Ανάλυση και Επεξεργασία Αποτελεσμάτων.....	63
4.9 Δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πραγματοποίηση της έρευνας.....	65
4.10 Ηθικά ζητήματα.....	67
4.11 Χρονοδιάγραμμα πτυχιακής.....	67

Γ' ΜΕΡΟΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο 5^ο: Παρουσίαση αποτελεσμάτων – συσχετίσεων

5.1. Χαρακτηριστικά – Περιγραφή του δείγματος	68
5.2. Παρουσίαση Σχέσης Δημογραφικών Χαρακτηριστικών.....	72
5.3 Περιγραφή του Κοινωνικού Κεφαλαίου, των υποκλιμάκων του και της συμμετοχικότητας.....	73
5.4 Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με το μορφωτικό επίπεδο.....	85
5.5. Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με την ηλικία και τις ηλικιακές ομάδες.....	86
5.6. Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με τη συμμετοχικότητα.....	89
5.7. Σχέση μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλιμάκων με τις οργανώσεις που συμμετείχαν οι ερωτηθέντες εθελοντές.....	90

Κεφάλαιο 6^ο: Συζήτηση - Συμπεράσματα

6.1 Συμπεράσματα αποτελεσμάτων.....	93
6.2 Συζήτηση αποτελεσμάτων.....	96
6.3 Προτάσεις.....	108

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	110
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: Γραφήματα Αποτελεσμάτων.....	117
Παράρτημα 2: Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	124

Εισαγωγή

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο απασχολεί τους επιστήμονες τα τελευταία χρόνια, καθώς έχει αποδειχθεί ότι η αύξησή του στο γενικό πληθυσμό οδηγεί στην κοινοτική ανάπτυξη που συνεπάγεται μια αναπτυξιακή διαδικασία που ξεκινάει από το εσωτερικό της κοινότητας και συνεχίζεται στην ευρύτερη κοινωνία. Η κοινοτική ανάπτυξη μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση καταστάσεων φτώχειας και γενικότερων κοινωνικών προβλημάτων που αφορούν όλο τον πληθυσμό και κυρίως τις ευπαθείς ομάδες.

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρείται να μελετηθεί η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου σε ανθρώπους που δραστηριοποιούνται σε εθελοντικές ομάδες, Μ.Κ.Ο., στο Δήμο Ηρακλείου και ο βαθμός συσχέτισης του Κ.Κ. με τη συμμετοχή τους και κατ' επέκταση με την κοινοτική ανάπτυξη. Απώτερος στόχος είναι η κατάθεση προτάσεων για τη συμβολή της Κ.Ε. στην ενίσχυση του Κ.Κ. και της κοινοτικής ανάπτυξης.

Το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στη συνοχή της κοινωνίας όσον αφορά τα κοινωνικά ζητήματα που αναπτύσσονται μέσα σε αυτή, στους κανόνες και τις αξίες που ορίζουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανθρώπων και των θεσμών. Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ο συνδεδετικός κρίκος της κοινωνίας, χωρίς αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί η κοινοτική ανάπτυξη, που συνεπάγεται η οικονομική ανάπτυξη ή ανθρώπινη ευημερία. (Πούπος 2010)

Εμπειρικές μελέτες τεκμηριώνουν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο επιδρά σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής και ανάπτυξης: έχει επιπτώσεις στην παροχή υπηρεσιών, στις αστικές και αγροτικές περιοχές, στη γεωργική ανάπτυξη, στην επέκταση των ιδιωτικών επιχειρήσεων, στη διαχείριση κοινών πόρων, στην εκπαίδευση, στην ανατροπή συγκρούσεων Γενικά, δρα ενάντια στην ένδεια. (Πούπος 2010)

Όσο αφορά τις Μ.Κ.Ο., θα μπορούσε να πει κανείς ότι το συνολικό έργο των Μ.Κ.Ο. , ακόμα και αυτό που θεωρείται αμιγώς π.χ. οικονομικό, συμβάλει στη διαδικασία της κοινωνικής ανάπτυξης με την ευρύτερη έννοια. Ωστόσο ξεχωρίζουν 4 τομείς δράσεις των Μ.Κ.Ο. στην κοινωνική ανάπτυξη. Τομείς όπως η φτώχεια, η ανθρωπιστική αποκατάσταση και ανακούφιση, η επισιτιστική ασφάλεια,, η

εκπαίδευση , η αναβάθμιση του γυναικείου παράγοντα και τέλος η υγεία είναι οι παλιότερες αλλά και οι συχνότερες προκλήσεις των Μ.Κ.Ο (Στραβοσκούφης, 2006).

Σχετικά με τη δομή της εργασίας, αυτή αποτελείται από έξι (6) κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται θεωρητική ανάλυση του Κοινωνικού Κεφαλαίου, παραθέτοντας τους δείκτες και τους τύπους του κοινωνικού κεφαλαίου, τα επίπεδα λειτουργίας καθώς και τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ύπαρξη υψηλού επιπέδου κοινωνικού κεφαλαίου σε μια κοινότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται έννοιες και ορισμοί που αφορούν την κοινωνική συμμετοχή και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τις έννοιες της Κοινωνικής εργασίας με κοινότητα, της κοινοτικής ανάπτυξης και η σύνδεση μεταξύ της ΚΕΚ με την κοινοτική ανάπτυξη και το κοινωνικό κεφάλαιο. Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας, το σκοπό και τους στόχους της παρούσας πτυχιακής εργασίας, την ερευνητική υπόθεση, καθώς και το προφίλ των οργανώσεων που προσεγγίσαμε. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων και των συσχετίσεων που πραγματοποιήθηκαν στην εν λόγω έρευνα. Τέλος στο έκτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις – δράσεις που προτείνονται από την ερευνητική ομάδα των σπουδαστών του τμήματος κοινωνικής εργασίας του ΑΤΕΙ Κρήτης.

Κεφάλαιο 1: Κοινωνικό Κεφάλαιο - Θεωρητική ανάλυση του Κοινωνικού Κεφαλαίου

1.1 Ιστορική αναδρομή και ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου

Από την εμφάνιση του όρου Κοινωνικό Κεφάλαιο μέχρι σήμερα έχει παρουσιαστεί ένας μεγάλος αριθμός ορισμών γι αυτό, οι οποίοι ανάλογα με το πότε και από ποιους διατυπώνονται διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Για αυτό μια σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης της έννοια, με ταυτόχρονη παρουσίαση των σημαντικότερων ορισμών που έχουν δοθεί, θα βοηθήσει στην αποσαφήνιση του όρου και θα δώσει τη δυνατότητα διερεύνησης των διαφορών οι οποίες υπάρχουν μεταξύ τους και αναφέρονται τόσο στο περιεχόμενο του όρου όσο και στα «υποκείμενα» που υπάγονται σε αυτόν (Πούπος, 2010).

Ο όρος Κοινωνικό Κεφάλαιο χρησιμοποιείται συστηματικά τη τελευταία δεκαετία, αλλά ως έννοια έχει πρωτοεμφανιστεί από συγγραφείς πολύ παλαιότερα. Συγκεκριμένα, μελετώντας την ιστορική του εξέλιξη διακρίνουμε τρεις βασικές περιόδους που του προσδίδουν διαφοροποιημένο περιεχόμενο.

Η πρώτη περίοδος διαρκεί μέχρι την δεκαετία του 1980. Σε αυτή, οι όποιες αναφορές στον όρο Κοινωνικό Κεφάλαιο δεν συνδέονται απαραίτητα με παράλληλα ευνοϊκά κοινωνικοπολιτισμικά αποτελέσματα. Ο Γάλλος πολιτικός και ιστορικός Alexis de Tocqueville (στο Πούπος, 2010) από το 1835 αναφέρεται στο έργο του *«Δημοκρατία στην Αμερική»*, στα ευνοϊκά αποτελέσματα από τη συμμετοχή σε ενώσεις και συνεταιρισμούς στη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών. Ο Adam Smith, (στο Πούπος, 2010), τονίζει την επίδραση που έχουν οι κοινωνικές επαφές στην οικονομική ζωή.

Παρότι οι δυο προηγούμενοι κάνουν λόγο στα έργα τους για δομικά στοιχεία του Κοινωνικού Κεφαλαίου (συμμετοχικότητα, κοινωνικές επαφές κτλ) ακόμη δεν το ονοματίζουν ρητά. Κάτι τέτοιο κάνει πρώτος, το 1916, ο L. Hanifan, επιθεωρητής σχολείων αγροτικών κοινοτήτων, για να δείξει την επίδραση που έχει η απασχόληση με τα θέματα της κοινότητας στην επιτυχία των σχολείων. Πιο συγκεκριμένα ο Hanifan με τον όρο Κοινωνικό Κεφάλαιο αναφέρεται εκτός των άλλων και στα εξής: *“...απτά στοιχεία που μετρούν περισσότερο στην καθημερινή ζωή των ατόμων όπως η καλή διάθεση, η φιλία, η συμπάθεια και οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων και των οικογενειών που συνιστούν μια κοινωνική ομάδα.....”* και συνεχίζει: *“Το άτομο, όταν είναι*

μόνο του, είναι κοινωνικά αδύναμο, (αβοήθητο). Όταν όμως συνάψει επαφές με τους γείτονες, συσσωρεύεται κοινωνικό κεφάλαιο που ικανοποιεί τις κοινωνικές του ανάγκες και βελτιώνει τις συνθήκες ζωής όλης της κοινότητας. Και η κοινότητα σαν σύνολο ωφελείται αλλά και τα άτομα βρίσκουν στις σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί τα πλεονεκτήματα της βοήθειας, της συμπάθειας και της συντροφικότητας με τους γείτονες” (Hanifan στο Πούπος, 2010).

Η δεύτερη περίοδος του Κοινωνικού Κεφαλαίου περιλαμβάνει τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Σε αυτήν τρεις κυρίως συγγραφείς, ο Bourdieu, ο Coleman και ο Patnam ασχολούνται ειδικότερα με την έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου, θέτοντας τις βάσεις για τη δημιουργία της θεωρίας κατά την οποία οι κοινωνικές σχέσεις των ατόμων μπορούν να προσφέρουν κάποιο όφελος.

Αρχικά ο Bourdieu (1983, 1986 στο Πούπος, 2010), ασκώντας κριτική στην οικονομική θεωρία που εστιάζει το ενδιαφέρον της μόνο στο Οικονομικό Κεφάλαιο, κάνει τη διάκριση του κεφαλαίου σε οικονομικό, πολιτισμικό, συμβολικό και κοινωνικό. Κατά τον Bourdieu οι τρεις τελευταίες μορφές κεφαλαίου που αναφέραμε (πολιτισμικό, συμβολικό και κοινωνικό) προέρχονται από το οικονομικό μέσω διαφόρων μετασχηματισμών του με δυνατότητα να ξαναμετατραπούν υπό κατάλληλες προϋποθέσεις σε Οικονομικό Κεφάλαιο.

Ειδικότερα για το Κοινωνικό Κεφάλαιο, ο Γάλλος κοινωνιολόγος παραθέτει τον παρακάτω ορισμό: “Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι το σύνολο των πραγματικών και ενδεχόμενων πόρων οι οποίοι συνδέονται με την κατοχή ενός μόνιμου δικτύου, περισσότερο ή λιγότερο, θεσμοθετημένων σχέσεων, αμοιβαίας γνωριμίας και αναγνώρισης, ή με άλλα λόγια, με τη συμμετοχή του σε μια ομάδα η οποία παρέχει στα μέλη της την υποστήριξη ενός συλλογικά κατεχόμενου κεφαλαίου, εξουσιοδοτώντας τα να αντλούν πλεονεκτήματα με κάθε έννοια του όρου”. (Bourdieu στο Πούπος, 2010).

Πιο συγκεκριμένα, ο Bourdieu όρισε το Κοινωνικό Κεφάλαιο ως “το σύνολο των πραγματικών ή συμβολικών πόρων οι οποίοι συνδέονται με πολλά απλά δίκτυα, που διατηρούνται στο χρόνο και συσχετίζονται με εν πολλοίς θεσμοθετημένες σχέσεις αμοιβαίας αποδοχής και αναγνώρισης”. Με άλλα λόγια, το κοινωνικό κεφάλαιο αντιπροσωπεύει το άθροισμα των πλεονεκτημάτων που αποκομίζουν όσα άτομα ανήκουν σε κοινά δίκτυα ή σε ομάδες. Ο όγκος του κοινωνικού κεφαλαίου και των φορέων εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου διασυνδέσεων που μπορεί να κινητοποιήσει επιτυχώς, καθώς και από τον όγκο του κεφαλαίου (οικονομικού,

πολιτισμικού ή συμβολικού) που διαθέτει ο καθένας από εκείνους με τους οποίους συνδέεται (Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009).

Από τον παραπάνω ορισμό συμπεραίνουμε ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο που διαθέτει το κάθε άτομο εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου των σχέσεων (συνδέσεων), τις οποίες μπορεί να ενεργοποιήσει αποτελεσματικά και από τα μεγέθη των άλλων τριών κεφαλαίων (οικονομικό, πολιτισμικό, συμβολικό), που διατίθενται για τον εαυτό του από το κάθε μέλος του δικτύου με το οποίο συνδέεται. Με τον όρο δίκτυα ο Bourdieu ονομάζει μια σειρά προσπαθειών (απαραίτητων) για τη δημιουργία διατηρήσιμων και χρήσιμων σχέσεων που εξασφαλίζουν υλικά ή συμβολικά οφέλη.

Σημαντικό στοιχείο στη θεωρία του Bourdieu είναι η άποψη του ότι το Κοινωνικό και Πολιτισμικό Κεφάλαιο μπορεί να μετατραπεί σε οικονομικό μέσα από τη διαρκή εμπλοκή στα δίκτυα που προϋποθέτει κόστος σε χρόνο και σε ενέργεια.

Το 1988 ο Coleman αναφέρει σε άρθρο του την επίδραση του Κοινωνικού Κεφαλαίου στη δημιουργία του ανθρωπίνου κεφαλαίου μέσα από την επίδραση που ασκεί στην οικογένεια, στο σχολείο και την ευρύτερη κοινότητα. Κατά τον Coleman (στο Πούπος, 2010), το Κοινωνικό Κεφάλαιο ορίζεται από την λειτουργία που επιτελεί. Δεν είναι μια μεμονωμένη οντότητα αλλά μια ποικιλία οντοτήτων με δυο κοινά χαρακτηριστικά. Χαρακτηρίζονται από κάποια κοινωνική δομή και ταυτόχρονα διευκολύνουν τις ενέργειες των φορέων που υπάγονται σε αυτές τις ατομικές ή συλλογικές δομές.

Ο Coleman αναγνωρίζει επίσης τρεις διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

A) Τις υποχρεώσεις, προσδοκίες και αξιοπιστία μέσα στις κοινωνικές δομές. Δηλαδή, αν κάποιο μέλος μιας κοινωνικής δομής βοηθήσει κάποιο άλλο τότε δημιουργείται μια αντίστοιχη υποχρέωση στο δεύτερο μέλος και μια προσδοκία αμοιβαιότητας στο πρώτο δρών μέλος. Όταν συσσωρεύονται σε ένα άτομο τέτοιου είδους “ανεξόφλητα πιστωτικά σημειώματα” τόσο περισσότερο κοινωνικό κεφάλαιο διαθέτει αυτό το άτομο. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εξόφληση των υποχρεώσεων αυτών, είναι απαραίτητο να υπάρχει εμπιστοσύνη.

B) Δυνατότητα μεταφοράς πληροφοριών. Όταν η πληροφορία διαχέεται με άνεση μέσα στις κοινωνικές δομές τότε τα άτομα δρουν ευκολότερα σε όλους τους τομείς (πολιτισμικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, μορφωτικούς, επαγγελματικούς κτλ).

Γ) Η ύπαρξη κανόνων είναι απαραίτητη και η μη τήρηση τους συνοδεύεται με κυρώσεις.

Επιπλέον, ο Coleman (στο Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009), διαχώρισε το κοινωνικό κεφάλαιο που διαμορφώνεται στα πλαίσια της οικογένειας από αυτό που σχηματίζεται σε επίπεδο κοινότητας. Η συμμετοχή σε επίπεδο της κοινότητας έχει τις ρίζες της σε συγκεκριμένες δεξιότητες που επιτρέπουν τη δημόσια δράση και την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων, συνδέοντας κατ' αυτό τον τρόπο το άτομο με την ομάδα και διαμορφώνοντας την αυτοαντίληψή του. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό του Coleman για το Κοινωνικό Κεφάλαιο, οι δεξιότητες αυτές αποτελούν μία μορφή κεφαλαίου, με δική τους αξία ως κοινωνικοί πόροι.

Οι δυο παραπάνω κοινωνιολόγοι (Bourdieu, Coleman) χαρακτηρίζονται ως οι θεωρητικοί της έννοιας του Κοινωνικού Κεφαλαίου, αυτός όμως που ευθύνεται με το έργο του, για την εξάπλωση και εκλαΐκευση της είναι ο Putnam. Σύμφωνα με αυτόν *“...το Κοινωνικό Κεφάλαιο αναφέρεται σε χαρακτηριστικά της κοινωνικής οργάνωσης όπως εμπιστοσύνη, δίκτυα και κανόνες, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας διευκολύνοντας την με συντονισμένες προσπάθειες.”* (Putnam, 1993 στο Πούπος, 2010). Επιπρόσθετα, κατά τον ίδιο (στο Χατζή, 2010) το Κοινωνικό Κεφάλαιο εμπεριέχει το σύνολο των δικτύων που υπάρχουν και λειτουργούν σε μια κοινωνία προς όφελος των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων γενικότερα.

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε ορισμένα στοιχεία από έρευνες του Putnam, οι οποίες τον βοήθησαν να διαμορφώσει την θεωρία του γύρω από την έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Ο Putnam εργαζόμενος σε διάφορα προγράμματα στις Η.Π.Α. βρήκε ότι στη χώρα αυτή η συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικά δίκτυα συνεχώς μειώνεται, επιφέροντας ολέθριες συνέπειες στην οργάνωση και στην εσωτερική συνοχή των επιμέρους κοινοτήτων αυτού του κράτους. Κατά τον Αμερικανό κοινωνικό επιστήμονα (Putnam στο Χατζή, 2010) η συρρίκνωση αυτή οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως η απομάκρυνση των πολιτών από το κέντρο των πόλεων, η αύξηση των ωρών εργασίας, η μείωση του ελεύθερου χρόνου και η αποξένωση που προκαλεί η όλο και μεγαλύτερη ενασχόληση με τη τηλεόραση και το διαδίκτυο. Όλες οι παραπάνω καταστάσεις οδηγούν με τη σειρά τους σε μείωση της πολιτικής συμμετοχής (αποχή από πολιτικά δίκτυα και συνδικαλιστικούς φορείς) και εν τέλει σε πολιτική και κοινωνική περιθωριοποίηση των ατόμων, καταστάσεις που θέτουν σε άμεσο κίνδυνο τη λειτουργία της ίδιας της δημοκρατίας.

Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις έδωσαν το έναυσμα στον Putnam να συνεχίσει την έρευνά του και το 2006 στην Uppsala (πόλη της Σουηδίας). Τη χρονιά αυτή παρουσίασε για πρώτη φορά τα συμπεράσματά του από μια μεγάλης έκτασης εμπειρική έρευνα που διεξήγαγε στις Η.Π.Α. τα προηγούμενα χρόνια. Αυτή τη φορά τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν ακόμα πιο ανησυχητικά. Με απλά λόγια το συμπέρασμά του ήταν ότι ο βασικός παράγοντας αποξένωσης, συρρίκνωσης του Κοινωνικού Κεφαλαίου και αποδυνάμωσης όλων των κοινωνικών δικτύων είναι η πολυπολιτισμικότητα (multiculturalism), δηλαδή η ύπαρξη και ίσως και η προώθηση της εθνοτικής διαφορετικότητας σε κοινωνίες που μέχρι πρότινος ήταν ομοιογενείς ή τουλάχιστον περισσότερο ομοιογενείς σε σχέση με το παρόν (Χατζής, 2010). Πιο συγκεκριμένα ο Putnam διαπίστωσε ότι η συρρίκνωση του κοινωνικού κεφαλαίου δεν συνδέεται άμεσα τόσο με την πολυπολιτισμικότητα (multiculturalism) όσο με την εθνοτική διαφοροποίηση (ethnic diversity) που οφείλεται στη μετανάστευση, νόμιμη και παράνομη. Παρόλο που η μετανάστευση οδηγεί μακροπρόθεσμα σε θετικά οφέλη (οικονομικά, δημογραφικά, πολιτισμικά λόγω της πολιτισμικής ποικιλομορφίας), βραχυπρόθεσμα φαίνεται ότι δημιουργεί αρνητικές συνέπειες στο κοινωνικό κεφάλαιο αφού μειώνει δραστικά την κοινωνική αλληλεγγύη (social solidarity) (Χατζής, 2010). Ο Putnam παρατήρησε ότι κυρίως σε γειτονιές και περιοχές με αυξημένη εθνική διαφοροποίηση (άνθρωποι διαφορετικοί μεταξύ τους εθνικά και πολιτισμικά) οι πολίτες έχουν την τάση να «κλείνονται στο καβούκι τους» και να απομονώνονται από τον ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο. Αναπτύσσουν σχέσεις μόνο με άτομα πολύ κοντινά τους (από το οικογενειακό τους περιβάλλον) και αδυνατούν να ενταχτούν λειτουργικά στην ευρύτερη κοινότητα της περιοχής τους. Όλα τα παραπάνω προκαλούν μείωση της εμπιστοσύνης, δεν συνάπτουν σχέσεις και δε βοηθούν άτομα διαφορετικής εθνότητας και θρησκείματος από το δικό τους και γενικά το κοινωνικό κεφάλαιο υποβαθμίζεται. Αυξάνεται η εγκληματικότητα αφού τα άτομα δεν αισθάνονται πλέον την υποχρέωση να ενδιαφερθούν για την ασφάλεια του γείτονά τους. Από αυτή την κατάσταση επηρεάζονται αρνητικά και διάφορες άλλες πτυχές της ανθρώπινης ζωής όπως η οικονομική ανάπτυξη, ο ελεύθερος χρόνος, η προσωπική ψυχική και σωματική υγεία και γενικότερα το αίσθημα ευτυχίας και ικανοποιήσεις που νιώθουν τα άτομα για την καθημερινότητά τους (Χατζής, 2010).

Περνώντας τώρα στη θεωρία του για το Κοινωνικό Κεφάλαιο Ο Putnam περιγράφοντάς το σε βάθος, εμπλέκει σε αυτό την έννοια της συνεργασίας με

αποτέλεσμα το αμοιβαίο όφελος, την βελτίωση της ζωής των ατόμων ως μονάδες αλλά και ως σύνολο μέσω της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της εμπιστοσύνης.

Κατά την τρίτη περίοδο, που φτάνει μέχρι τις μέρες μας, παρουσιάζεται μια μεγάλη ποικιλία ορισμών για το Κοινωνικό Κεφάλαιο που διαφοροποιούνται ανάλογα με το εάν αυτοί που τους διατυπώνουν εμπλέκουν στην περιγραφή του εκτός από τα στοιχεία που το δημιουργούν και τα αποτελέσματα του.

Ο Fukuyama (1999, στο Πούπος, 2010), θεωρεί ως Κοινωνικό Κεφάλαιο τον άτυπο κανόνα που προωθεί τη συνεργασία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων θέτοντας κοινούς σκοπούς. Υποστηρίζει ότι η εμπιστοσύνη και τα δίκτυα δεν είναι Κοινωνικό Κεφάλαιο αφού πρόκειται στην ουσία για τα αποτελέσματά του.

Στην ίδια λογική κινείται και ο Portes (1998, στο Πούπος, 2010), ο οποίος αναφερόμενος στο Κοινωνικό Κεφάλαιο κάνει λόγο για ικανότητα ατόμων που δρουν (actors) για να εξασφαλίσουν οφέλη λόγω μέσω της συμμετοχής τους σε δίκτυα και άλλες κοινωνικές ομάδες.

Επίσης, οι Wookock και Narayan (2000, στο Πούπος, 2010) ορίζουν το Κοινωνικό Κεφάλαιο ως τους κανόνες και τα δίκτυα που δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να δρουν συλλογικά. Με τον παραπάνω ορισμό επικεντρώνονται και αυτοί στους πόρους που δημιουργούν το Κοινωνικό Κεφάλαιο και όχι στις επιπτώσεις του (την δημιουργία εμπιστοσύνης μεταξύ των ατόμων, την αμοιβαιότητα κ.τ.λ.).

Στην ελληνική βιβλιογραφία ο Χατζής (2010), μιλάει για το Κοινωνικό Κεφάλαιο συνδέοντάς το με έννοιες όπως η κοινωνική εμπιστοσύνη, η αλληλεγγύη, η συμμετοχικότητα και η αμοιβαιότητα. Είναι το ίδιο πολύτιμο με το φυσικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο, γιατί η επένδυση σε αυτό, μέσω της συμμετοχής των πολιτών σε διάφορα κοινωνικά δίκτυα (social networks) επιφέρει θετικές εξωτερικότητες (positive externalities), τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία.

Όσο περισσότερο τα μέλη μιας κοινωνίας επενδύουν στις κοινωνικές τους σχέσεις, δημιουργούν δίκτυα, κοινότητες, ομάδες, σωματεία κτλ., τόσο ευνοείται το κοινωνικό σύνολο αφού ανάμεσά τους αυξάνεται η εμπιστοσύνη (trust) (Χατζής, 2010).

Η παραπάνω παραδοχή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία ενός δημοκρατικού συστήματος το οποίο πρέπει να διέπεται από αρχές όπως η αμοιβαιότητα και η εμπιστοσύνη. Μάλιστα σύμφωνα με το Francis Fukuyama (1995 στο Χατζή, 2010) οι τελευταίες εξασφαλίζουν όχι μόνο την κοινωνική συνοχή αλλά και τη δημιουργία πλούτου γιατί διευκολύνει την κοινωνική συμβίωση.

Δημιουργούν πλέγματα σχέσεων, υποχρεώσεων και προσδοκιών, κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς και κυρίως ενισχύουν τη διάχυση της πληροφόρησης που παίζει καθοριστικό ρόλο στις οικονομικές συναλλαγές.

Ο Coleman (στο Χατζή, 2010) υποστηρίζει ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο πρέπει να αντιμετωπίζεται ως δημόσιο αγαθό. Σε έρευνά του ο τελευταίος έδειξε ότι η αδυναμία συμμετοχής σε κοινωνικά δίκτυα αυξάνει τον κίνδυνο αποτυχίας των μαθητών στο σχολείο, γεγονός που έρχεται να ενισχύσει τις παραπάνω παραδοχές για τη σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου.

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο, όπως τονίζει και ο Aksehirli (2005), μπορεί να οριστεί ως ο βαθμός οργάνωσης της κοινότητας μέσω κοινών μηχανισμών, όπως τα δίκτυα, στα οποία μοιράζεται η εμπιστοσύνη, οι κανόνες και οι αξίες για την επίτευξη αμοιβαίων οφελών. Το κοινωνικό κεφάλαιο, ως παράλληλο προς τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, αναλύεται στην παραγωγή, στις επενδύσεις και στην αξία σε ενσωματωμένα κοινωνικά δίκτυα, καθώς και στις διάφορες κοινωνικές δομές. Είναι σημαντικό να κατανοηθούν οι κοινωνικές δομές και οι μηχανισμοί που οδηγούν στο κοινωνικό κεφάλαιο και στην διασφάλιση της οργανωτικής και ατομικής επιτυχίας.

Βέβαια, η ικανότητα μιας κοινωνίας να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της και να ξεπερνά τις δυσκολίες που παρουσιάζονται σε αναπτυξιακά προγράμματα και σε διαδικασίες μετασχηματισμού εξαρτάται από τις υλικές συνθήκες καθώς και από τα αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου που διαθέτει. Οι αλλαγές που διαμορφώνονται μπορούν να ενισχύσουν ή να ελαττώσουν το κοινωνικό κεφάλαιο της κοινότητας. Δυσμενείς για την κοινότητα αλλαγές μπορούν να γεννήσουν ή να τονώσουν αντιθέσεις και συγκρούσεις και να περιορίσουν τις σχέσεις αμοιβαιότητας και εμπιστοσύνης, ενώ ευνοϊκές αλλαγές είναι πιθανό να ενισχύσουν τις προσπάθειες για συνεργασία και να σχηματίσουν ευκαιρίες για συλλογική δράση και υποστηρικτικές πρακτικές. *“Η παραγωγή και η ανανέωση του κοινωνικού κεφαλαίου συνδέονται με την ύπαρξη ατόμων που μπορούν να διαποτίσουν την τοπική κοινωνία με νέες ιδέες και γνώσεις και να αποτελέσουν παράγοντες αλλαγής και ανάπτυξης”* (Ζαϊμάκης, 127: 2009).

Σύμφωνα με το Dhesi (στο Ζαϊμάκης, 2009), το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί τη συσσώρευση ενεργητικών κοινωνικών, ψυχολογικών, πολιτισμικών και θεσμικών παραγόντων που επιδρούν στην συνεργατική συμπεριφορά και συμβάλλουν στη συσσώρευση κοινωνικών αγαθών. Τα δίκτυα σχέσεων μιας κοινότητας μπορούν να

αξιοποιούν κοινωνικό κεφάλαιο μέσα από τη γνώση που εκμειεύεται από τη συνεργασία με άλλου φορείς και τοπικές κοινωνίες.

Συνεχίζοντας, πρέπει να αναφέρουμε ότι ο όρος Κοινωνικό Κεφάλαιο χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο ως έννοια αλληλένδετη με την κοινότητα, αλλά δεν περιορίζεται σε αυτήν, εφόσον περιλαμβάνει τόσο τα τυπικά, όσο και τα άτυπα δίκτυα και τις κοινές αξίες. Ο ορισμός του Woolcock (1998 στο Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009) ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο περιλαμβάνει όλες τις αξίες και τα δίκτυα που διευκολύνουν την ομαδική δράση, βασίζεται σε αυτή του τη σχέση με την κοινωνία των πολιτών.

Σύμφωνα με τους Portney και Berry (2001 στο Letki, χ.χ.), το Κοινωνικό Κεφάλαιο συνδέεται με την αίσθηση των ανθρώπων της κοινότητας ότι ανήκουν σε μια γειτονιά, σχετίζεται με την ανάγκη για φροντίδα προς τους ανθρώπους που ζουν εκεί και ταυτόχρονα την πίστη ότι οι αυτοί νοιάζονται με την σειρά τους για τους πρώτους. Η θετική στάση απέναντι στην προσφορά των γειτόνων συμβάλλει στη συνοχή της τοπικής κοινότητας και ως εκ τούτου δημιουργεί προθυμία στα άτομα να συμμετάσχουν στις τοπικές υποθέσεις και να συνεργαστούν σε καθημερινά ζητήματα. Η ζωή στις κοινότητες με υψηλά επίπεδα Κοινωνικού Κεφαλαίου γίνεται καλύτερη. Αντίθετα η μείωση στα επίπεδα του Κοινωνικού Κεφαλαίου μπορεί να αποτελέσει σοβαρό κίνδυνο για την ποιότητα της ζωής στις τοπικές κοινωνίες, αλλά και γενικότερα, για τη λειτουργία των πολιτικών και οικονομικών θεσμών (Inglehart, 1999 & Keefner, 1997 & Putnam, 1993b στο Letki, χ.χ.).

Οι κανόνες και τα δίκτυα που αποτελούν παράγοντες του Κοινωνικού Κεφαλαίου, συμβάλουν εκτός των άλλων και στη βελτίωση των επιδόσεων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων: η εμπιστοσύνη, η αμοιβαιότητα και η αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών μειώνουν το κόστος της εφαρμογής της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής του κράτους, μετατρέπουν τις προτιμήσεις των πολιτών από προσωπικές σε συλλογικές και αυξάνουν την προβλεψιμότητα και την αξιοπιστία των οικονομικών συναλλαγών και των πολιτικών επιλογών (Letki, χ.χ.).

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο μπορεί να θεωρείται επίσης, μια συλλογική πηγή που ωφελεί με ποικίλους τρόπους τις κοινότητες εκτός από θέματα εκπαίδευσης και σε θέματα υγείας (Lochner et al, 1999 στο Eriksson, 2011). Το Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει συσχετισθεί με διάφορες εκβάσεις υγείας, μεταξύ των οποίων την αυτό-αναφερόμενη υγεία (Kawachi et al., 1999; Hyuppä and Mäki, 2001; Subramanian et al., 2002; Helliwell, 2003; Poortinga, 2006a, 2006b στο Eriksson, 2011), τα καρδιαγγειακά και

το ρυθμό θνησιμότητα από τον καρκίνο (Kawachi et al., 1997 στο Eriksson, 2011), τα ποσοστά αυτοκτονιών (Helliwell, 2003) και τη ψυχική υγεία των παιδιών (Caughy et al., 2003 στο Eriksson, 2011).

Με την αναγνώριση ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι σημαντικό για την υγεία των ανθρώπων έρχεται η ανάγκη προσδιορισμού των μηχανισμών που συνδέουν το Κοινωνικό Κεφάλαιο με την υγεία. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο λειτουργεί ενάντια στα δυσμενή αποτελέσματα του στρες (Wilkinson, 1996 στο Eriksson, 2011). Επίσης, ενισχύει τη γρήγορη διάδοση της γνώσης και της πληροφορίας για θέματα που σχετίζονται με την υγεία στις κοινότητες (Kawachi και Berkman, 2000 στο Eriksson, 2011). Οι κοινότητες με υψηλά επίπεδα Κοινωνικού Κεφαλαίου είναι αποτελεσματικότερες στην άσκηση κοινωνικού ελέγχου στις διαφορετικές συμπεριφορές υγείας (Kawachi and Berkman, 2000; Subramanian et al., 2002 στο Eriksson, 2011). Για την τελευταία υπόθεση υπάρχει κάποια εμπειρική τεκμηρίωση. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει συσχετιστεί με κάποιες συμπεριφορές υγείας, όπως η φυσική δραστηριότητα (π.χ., Lindstrom et al, 2001 Stahl et al, 2001 Addy et al, 2004 στο Eriksson, 2011), η κατανάλωση φρούτων και λαχανικών (Lindstrom et al, 2001 στο Eriksson, 2011), το κάπνισμα (Lindstrom, 2003 στο Eriksson, 2011) και η κατανάλωση οινοπνεύματος (Weitzman και Chen, 2005 στο Eriksson, 2011) οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι οι συμπεριφορές υγείας σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με το Κοινωνικό Κεφάλαιο που φέρουν μεμονωμένα τα άτομα και γενικότερα οι κοινωνικές ομάδες (Eriksson, 2011).

Επιπλέον το Κοινωνικό Κεφάλαιο επιδρά στην ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Ο Κόντης (2001) επισημαίνει ότι ανάλογα με το απόθεμα του Κοινωνικού και Οικονομικού Κεφαλαίου από γεωγραφική περιοχή σε περιοχή, αναμένεται και διαφορετικός ρυθμός ενσωμάτωσης των εκάστοτε μεταναστών. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο οδηγεί σε αυξημένη πρόσβαση στους πόρους, στα αγαθά και στις υπηρεσίες που προσφέρει η συμμετοχή σε κοινά δίκτυα τόσο στους γηγενείς όσο και για στους μετανάστες. Επίσης, είναι δυνατό να οδηγήσει σε αυξημένη πρόσβαση σε πληροφορίες που σχετίζονται με την οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας υποδοχής, διευκολύνοντας ακόμη περισσότερο τις συνθήκες ζωής του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Κλείνοντας την παράθεση των διαφόρων ορισμών μένουμε σε δυο τελευταίους των οποίων η σημασία πηγάζει από το κύρος των οργανισμών οι οποίοι τους εκφέρουν. Αρχικά, η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει ως Κοινωνικό Κεφάλαιο τα

εξής: *“Το Κοινωνικό Κεφάλαιο αναφέρεται στους κανόνες και τα δίκτυα που καθιστούν δυνατή τη συλλογική δράση. Περιλαμβάνει θεσμούς, σχέσεις και συνήθειες που διαμορφώνουν την ποιότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μέσα στην κοινωνία”*.

Ο δεύτερος ορισμός προέρχεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.): *“Δίκτυα μαζί με κοινούς κανόνες και κατανοήσεις τα οποία διευκολύνουν την συνεργασία μέσα στις ομάδες και μεταξύ των ομάδων”* (Πούπος, 2010).

1.2 Διαφορές μεταξύ των Ορισμών για το Κοινωνικό Κεφάλαιο

Μια προσεκτική ανάγνωση όλων των ορισμών για το Κοινωνικό Κεφάλαιο που παρατέθηκαν παραπάνω αποκαλύπτει ορισμένες βασικές διαφορές μεταξύ τους, βασιζόμενες σε παράγοντες όπως τα ατομικά υποκείμενα, τις σχέσεις που συνιστούν το Κοινωνικό Κεφάλαιο και το περιεχόμενο που δίνεται εν τέλει σε αυτό.

Έτσι όσον αφορά τα ατομικά υποκείμενα άλλοι ερευνητές (Bourdieu, Coleman) θεωρούν ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι χαρακτηριστικό του ατόμου αφού αυτό έχει τη δυνατότητα να ενεργοποιεί τα δίκτυα και τις κοινωνικές σχέσεις και να αντλεί πόρους ή οφέλη από αυτά και άλλοι (π.χ. ο Putnam) ότι είναι χαρακτηριστικό της κοινωνίας αφού τα δίκτυα και οι σχέσεις δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να συνεργάζονται και να δρουν συλλογικά. Σε αυτή την περίπτωση, η εμπιστοσύνη, η αξιοπιστία των θεσμών και η τήρηση των κανόνων καθιστούν ικανή την κοινωνία ως σύνολο να έχει αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα (Πούπος, 2010).

Κάνοντας, επίσης, μία σύγκριση, της θεωρίας του Bourdieu με αυτές των Coleman και Putnam, προκύπτει ότι ο Bourdieu είναι πιο ακριβής στην περιγραφή της κοινωνικής διάστασης του κεφαλαίου, ενώ οι υπόλοιποι ορισμοί είναι υπερβολικά γενικοί και περιλαμβάνουν κάθε είδους αλληλεπίδραση. Επίσης, ο Bourdieu δίνει έμφαση στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στην κάστα, στην ιεραρχία και στην ανισότητα. Αντίθετα, ο Putnam αντιλαμβάνεται την έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου μέσω οριζοντίων δικτύων. Έμφαση δίνεται στην πρόσβαση στα κοινωνικά δίκτυα, ενώ ο αποκλεισμός από αυτά αποτελεί την αρνητική διάσταση του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Να τονιστεί ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει έναν ιδιαίτερα συμβολικό χαρακτήρα, είναι ένα εν δυνάμει όφελος και όχι μόνο κάτι πραγματικό. Ο Bourdieu θεωρεί ως ωφέλιμη την μακρόχρονη επένδυση σε ανθεκτικά δίκτυα και όχι στις χαλαρές συνδέσεις, ενώ η προσέγγισή του έχει περισσότερο μακρο-

κοινωνιολογικό παρά μικρο-κοινωνιολογικό χαρακτήρα (Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009).

Κοινός τόπος σε όλους τους ορισμούς του Κοινωνικού Κεφαλαίου είναι ότι εμφανίζεται ως δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας και δεν εξαρτάται από την ατομική δράση, σε αντίθεση με τις έννοιες των κοινωνικών δικτύων και της κοινωνικής υποστήριξης, που αναφέρονται και σε πράξεις ατόμων. Τα αποτελέσματά του ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, τη μεταβίβαση των αξιακών συστημάτων και την κοινωνική ενσωμάτωση πέρα από το οικογενειακό πλαίσιο (Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009).

Στο σημείο αυτό, όπως υπογραμμίζει και ο Παπάνης (2007), γίνεται έκδηλη η σύνδεση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και της ποιότητας ζωής. Η ολοένα αυξανόμενη ανάγκη των ατόμων για συνεργασία σε διάφορους τομείς της καθημερινής ζωής αποτελεί σημαντικό παράγοντα ένδειξης Κοινωνικού Κεφαλαίου, όπως προαναφέρθηκε, ταυτόχρονα όμως το αποτέλεσμα της συνεργασίας αυτής επηρεάζει σημαντικά και το επίπεδο της ποιότητας ζωής των ατόμων. Πέραν αυτού, η διατήρηση της ποιότητας ζωής μιας συγκεκριμένης κοινότητας προϋποθέτει την ενίσχυση του Κοινωνικού Κεφαλαίου, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Η διαρκής εξέλιξη της ποιότητας ζωής διαφέρει ανάλογα με την κοινότητα. Οι πηγές και τα μέσα που έχει στην κατοχή της κάθε κοινότητα εξαρτώνται από τις εισφορές των πολιτών, και το βαθμό της ευελιξίας που επιδεικνύει η κοινότητα στην κάλυψη των αναγκών της.

Αναφορικά με τις σχέσεις, σε άλλους ορισμούς υπερτονίζεται η σημασία των λεγόμενων εσωτερικών σχέσεων στη δημιουργία του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Επί της ουσίας πρόκειται για τους πόρους που δημιουργούνται μέσα στην οικογένεια, μέσα στις τυπικές ομάδες όπως οι οργανώσεις και σε άτυπες όπως οι ομάδες φίλων.

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο, σύμφωνα με άλλους συγγραφείς, οφείλεται στις εξωτερικές σχέσεις από τις οποίες τα μέλη των δικτύων ή διαφόρων δομών μπορούν να έχουν οφέλη. Ακόμη, υπάρχουν και οι ερευνητές που θεωρούν ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο δημιουργείται από τις σχέσεις χωρίς αναφορά.

Τέλος, σχετικά με την έννοια της εμπιστοσύνης παρατηρείται διαφοροποίηση ως προς την σημασία και το ρόλο που της προσάπτεται στο Κοινωνικό Κεφάλαιο. Ο Putnam π.χ. αναφέρει ρητά ότι η εμπιστοσύνη αποτελεί πηγή Κοινωνικού Κεφαλαίου και ο Fukuyama (1995 στο Πούπος, 2010), παρότι δεν την περιλαμβάνει στον ορισμό του, την θεωρεί βασικότατο στοιχείο του. Άλλοι όμως συγγραφείς (Portes, Woolcock) δεν τη

θεωρούν δομικό στοιχείο του Κοινωνικού Κεφαλαίου εφόσον την κατατάσσουν μόνο στα αποτελέσματά του.

1.3 Δίκτυα στο Κοινωνικό Κεφάλαιο

Όπως είδαμε στους παραπάνω ορισμούς, συχνά έγινε λόγος για τα λεγόμενα δίκτυα και τη σημασία τους στη δημιουργία και τη συσσώρευση Κοινωνικού Κεφαλαίου μεταξύ των ατόμων. Στο υποκεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε λίγο εκτενέστερα με την έννοια των δικτύων, τις διάφορες κατηγοριοποιήσεις τους και το περιεχόμενό τους.

Τα δίκτυα κοινωνικής ενασχόλησης είναι ομάδες ατόμων που σχετίζονται μεταξύ τους για κάποιους λόγους, π.χ. επειδή είναι μέλη της ίδιας οικογένειας ή επειδή έχουν κάποιο κοινό στοιχείο που τα συνδέει (κάποιο κοινό σημείο αναφοράς).

Αυτά τα δίκτυα διακρίνονται σε:

- α) Τυπικά δίκτυα με συγκεκριμένη δομή και κανόνες λειτουργίας όπως π.χ. οι αθλητικοί, επαγγελματικοί σύλλογοι, οι θρησκευτικές οργανώσεις και τα πολιτικά κόμματα.
- β) Άτυπα δίκτυα στα οποία ανήκουν η οικογένεια, οι κοινωνικές σχέσεις της γειτονιάς, οι διαπροσωπικές σχέσεις με συναδέλφους ή φίλους, οι ομάδες ατόμων που συναντώνται για ψυχαγωγία κ.τ.λ. (Πούπος, 2010).

Ο Patnam (1993, στο Πούπος, 2010) από την πλευρά του προχωράει σε μια άλλου είδους διάκριση των δικτύων. Τα χωρίζει σε:

- α) Οριζόντια δίκτυα στα οποία τα άτομα που συμμετέχουν στις οργανώσεις έχουν όμοια κοινωνική κατάσταση και δύναμη (π.χ. σύλλογοι γειτονιάς, αθλητικοί, πολιτισμικοί).
- β) Κάθετα δίκτυα όπου μεταξύ των μελών τους επικρατούν ασύμμετρες σχέσεις ιεραρχίας και εξάρτησης π.χ. κόμματα και θρησκευτικές οργανώσεις).

Ο Patnam υποστηρίζει ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο δημιουργείται μέσα στα οριζόντια δίκτυα, στα οποία εξαιτίας της ισοτιμίας των μελών τους είναι ευκολότερη η επικοινωνία και η ανάπτυξη εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αμοιβαιότητας. Γι αυτό το λόγο, όπως θα δούμε και παρακάτω, για τη μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου δεν λαμβάνονται υπόψη οι σχέσεις που αναπτύσσονται στα κάθετα δίκτυα αλλά μόνο στα οριζόντια.

Οι Walker, MacBride, and Vachon (1977, στο Παπάνης, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009), όρισαν ως κοινωνικό δίκτυο το άθροισμα των προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το άτομο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα, λαμβάνει συναισθηματική υποστήριξη, υλική ενίσχυση και συμμετοχή στις υπηρεσίες, έχει πρόσβαση στις πληροφορίες και δημιουργεί νέες κοινωνικές επαφές. Τα κοινωνικά

δίκτυα συνήθως αποτελούνται από τα μέλη της οικογένειας, τους φίλους και τους γνωστούς και περιλαμβάνουν τρεις κρίσιμες έννοιες: πρώτον το μέγεθος ή το εύρος, το οποίο αναφέρεται στον αριθμό των ατόμων που συμμετέχουν στο δίκτυο, δεύτερον στη σύνθεση που αφορά το ποσοστό συμμετοχής στο δίκτυο μελών της ευρύτερης οικογένειας ή φίλων και τρίτον στη συχνότητα που δηλώνει το πόσο συχνά τα μέλη ενός κοινωνικού δικτύου αλληλεπιδρούν.

Ακόμη, τα κοινωνικά δίκτυα ορίζονται ως οι κοινωνικές σχέσεις που περιβάλλουν τα άτομα, τα χαρακτηριστικά τους και ο τρόπος με τον οποίο τα αυτά αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τις εν λόγω σχέσεις.

Τα κοινωνικά δίκτυα χαρακτηρίζονται όμως και από το μέγεθός τους, την πυκνότητα και συνδετικότητα μεταξύ των μελών τους, το δέσιμο, την ομοιογένεια, τη συχνότητα επαφής τους, τη διάρκεια και την αμοιβαιότητα. Η συναισθηματική, ψυχολογική ή οικονομική στήριξη που μπορούν να αντλήσουν τα άτομα μέσω των κοινωνικών τους δικτύων αποτελεί στην ουσία την κοινωνική στήριξη. Η έλλειψη κοινωνικής στήριξης και ο αποκλεισμός από τα δίκτυα θεωρείται ότι μειώνει τις δυνατότητες των ατόμων να αντιμετωπίσουν το άγχος, να αποκτήσουν κοινωνική ταυτότητα, να λάβουν συναισθηματική στήριξη ή υλική βοήθεια και να αποκτήσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες και πληροφορίες. Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη κοινωνικής στήριξης έχει συνδεθεί με παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής, όπως η ικανοποίηση από τη ζωή και η αίσθηση ευημερίας (Παπάνη, Ρουμελιώτου και Γιαβρίμη, 2009).

Να σημειωθεί, ότι τα κοινωνικά δίκτυα επικεντρώνονται στα σχεσιακά δεδομένα, δηλαδή στις επικοινωνίες, στους δεσμούς, στις προσκολλήσεις και στις συναντήσεις των ομάδων και των ατόμων, οι οποίες συνδέουν τα ατομικά και τα συλλογικά υποκείμενα της κοινοτικής ζωής. Σύμφωνα με τους Crow και Allan, η προσέγγιση του δικτύου, επιδιώκει να φέρει τις σχέσεις ενός υποκειμένου, οι οποίες σχηματίζονται στο επίπεδο της συγγένειας, φιλίας, της γειτονιάς, στο κέντρο της αναλυτικής διαδικασίας και να περιγράψει τη σημασία που έχει για τα πρότυπα της κοινοτικής οργάνωσης (Ζαϊμάκης, 2009).

Όσο αφορά τον ελλαδικό χώρο οι παραδοσιακές εκφάνσεις του κοινωνικού κεφαλαίου όπως είναι η οικογένεια, η εκκλησία, οι εθελοντικές οργανώσεις, οι αθλητικοί και πολιτιστικοί όμιλοι, συμβαδίζουν με αυτή την τάση «αλλαγής» που υφίσταται η ελληνική κοινωνία. Αξίες και κώδικες συμπεριφοράς μεταβάλλονται και νέες μορφές κοινωνικής συμμετοχής εμφανίζονται. Πολλοί διατείνονται πως η

ανθρώπινη επικοινωνία έχει καταστεί ιδιαίτερα «δύσκολη» και «προβληματική» και πως σε αυτό συμβάλλουν αλληλοσχετιζόμενοι αιτιολογικοί παράγοντες όπως ο αυξημένος χρόνος εργασίας, οι νέες τεχνολογίες και η επικράτηση του ματεριαλισμού. Διάφοροι παράγοντες όπως η αυξημένη ταχύτητα των οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών, η υποβάθμιση του ποιοτικού υπόβαθρου θρησκευτικών και πολιτικών θεσμών, η περιρρέουσα ασάφεια γύρω από θεσμικά ζητήματα, η έλλειψη ιδεολογικής αντιπαράθεσης και η επικράτηση του ρεαλιστικού πραγματισμού, η αναξιοπιστία των πολιτικών φορέων στα μάτια των πολιτών, η έλλειψη ανταπόκρισης του κράτους στις ανάγκες των πολιτών, η απώλεια ευκρινούς πλαισίου συνεργασίας μεταξύ κράτους, πολιτών, κοινωνικών ομάδων και άλλων κοινωνικών θεσμών σίγουρα δημιουργούν αισθήματα απογοήτευσης και αδυναμίας απόκρισης στους πολίτες (Μητσοτάκης, 2004).

Παρόλα αυτά, αυτές οι νέες εξελίξεις στο οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι δημιουργούν νέες προϋποθέσεις για κοινωνική συνεργασία. Οι διαφαινόμενες απειλές μπορούν υπό άλλη οπτική γωνία να θεωρηθούν και ευκαιρίες ή προοπτικές κοινωνικής ανάπτυξης. Είναι γεγονός πως η κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας έχει καταστήσει τους πολίτες πιο «ενεργούς» στην αξιολόγηση των λειτουργιών της κοινωνίας και πιο απαιτητικούς «στην συμμετοχή του κάθε ατόμου στην δραστηριότητα του συνόλου», πάνω στην οποία βασίζεται και η έννοια της ορθής πολιτείας (Μητσοτάκης, 2004).

Τέλος, όπως αναφέρει και ο Μητσοτάκης (2004), η έλλειψη κοινωνικής συμμετοχής των πολιτών δεν είναι απόλυτη ούτε και τεκμηριωμένη στην Ελλάδα. Είναι πιθανό πως λόγω των αιτιογόνων παραγόντων που προαναφέρθηκαν αλλά και των ταχύρυθμων κοινωνικών μεταβολών, ο πολίτες να προτιμούν νέες εκφάνσεις κοινωνικής συμμετοχής με βάση πλέον όρους και προϋποθέσεις που και οι ίδιοι θα θέτουν σαν χαρακτηριστικά της κοινωνικής τους ταυτότητας.

1.4 Οι Δεσμοί μεταξύ των μελών στα Κοινωνικά Δίκτυα

Ο Patnam (2000, στο Πούπος 2010) αναλύοντας το Κοινωνικό Κεφάλαιο το διακρίνει σε δυο μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με τους δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών στα διάφορα κοινωνικά δίκτυα. Από τη μια αναγνωρίζει το Συγκολλητικό Κεφάλαιο (bonding) το οποίο αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ ατόμων που συνιστούν σχετικά ομογενείς ομάδες και δημιουργούν ισχυρούς μεταξύ τους δεσμούς (π.χ. σχέσεις συγγενικές, ατόμων της ίδιας φυλής κ.τ.λ.). Από την άλλη κάνει λόγο για το

Γεφυροποιητικό Κεφάλαιο (bridging) που αφορά τις σχέσεις των ατόμων ετερογενών ομάδων, όπως μεταξύ μακρινών φίλων ή συναδέλφων και ισχυροποιεί τους δεσμούς μεταξύ τους. Οι δεσμοί που περιλαμβάνονται στο Συγκολλητικό Κεφάλαιο είναι οι “ισχυροί δεσμοί” ενώ οι δεσμοί του Γεφυροποιητικού Κεφαλαίου οι “ασθενείς δεσμοί”. Κατά τον Putnam (2000, στο Πούπος, 2010) και οι δυο παραπάνω μορφές Κοινωνικού Κεφαλαίου είναι απαραίτητες. Το Συγκολλητικό Κεφάλαιο βοηθά στην ανάπτυξη της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης καθώς και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των μελών, ενώ η δεύτερη μορφή έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην διάχυση της πληροφόρησης, στην ανεύρεση εργασίας κ.τ.λ.

Όμως από ορισμένες προϋποθέσεις, το Συγκολλητικό Κεφάλαιο μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα αφού μέσω των εσωτερικών σχέσεων μπορεί να προκαλέσει τον αποκλεισμό ατόμων άλλων ομάδων ή μειονοτήτων.

Ο Putnam (στο Χατζή, 2010) εστιάζει το ενδιαφέρον του όχι τόσο στη περιγραφή των διαφορετικών αυτών τύπων Κοινωνικού Κεφαλαίου όσο στη μεταξύ τους ιδιότυπη σχέση. Έτσι έχει διαπιστωθεί ότι όσο αυξάνεται η συμμετοχή του ατόμου σε ομογενείς ομάδες με τις οποίες ταυτίζεται κοινωνικά (bonding) τόσο μειώνεται οι πιθανότητες συμμετοχής του σε κοινωνικά δίκτυα διαφορετικών κοινωνικά ανθρώπων (bridging). Ακόμη πιο αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση ότι όσο μειώνεται η δυνατότητα ενός ατόμου για bonding, τότε απομακρύνεται και από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που το περιστοιχίζουν, δηλαδή ελαττώνεται και η πιθανότητα του για bridging.

Από τα παραπάνω κατανοούμε ότι η ισορροπία που αναπτύσσεται ανάμεσα στους διάφορους τύπους του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ιδιαίτερα λεπτή και μπορεί να επηρεάσει δομικές πτυχές της κοινωνικής ζωής τόσο των κοινοτήτων όσο των ευρύτερων κοινωνικών ομάδων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους μέσα στα πλαίσια των σύγχρονων εθνικών κρατών.

Το 2001 ο Woolcock (στο Πούπος, 2010) εισήγαγε μια άλλη μορφή κεφαλαίου, το Συνδετικό Κεφάλαιο (linking), για να περιγράψει σχέσεις σε ένα κάθετο δίκτυο μεταξύ ατόμων με διαφορετικό κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο.

1.5 Θετική πλευρά του Κοινωνικού Κεφαλαίου

Πολλά είναι τα οφέλη από την ύπαρξη υψηλού Κοινωνικού Κεφαλαίου σε ομάδες, κοινωνικά σύνολα και στην ευρύτερη κοινωνία.

Αρχικά, σύμφωνα με τον Πούπο (2010), η συμμετοχή σε οριζόντιες οργανώσεις δίνει την ευκαιρία στα μέλη τους να ασκούν έλεγχο στη σωστή λειτουργία των θεσμών ασκώντας κριτική. Επιτυγχάνεται βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα και κατ' επέκταση καλύτερη λειτουργία της δημοκρατίας.

Επίσης, η καλή συνεργασία σε συλλογικό επίπεδο, βοηθάει στην επίλυση κοινών προβλημάτων και στην αύξηση των πόρων που διατίθενται στα μέλη της κοινότητας προς προσωπικό και συλλογικό όφελος.

Ακόμη, η συμμετοχή σε ομάδες, βοηθάει στην ταχύτερη και καλύτερη διάχυση της πληροφορίας. Αποτέλεσμα είναι η καλύτερη λειτουργία των αγορών, η μείωση του κόστους και η αύξηση των συναλλαγών.

Επιπρόσθετα, η αναπτυσσόμενη εμπιστοσύνη μεταξύ των ατομικών υποκειμένων οδηγεί σε αύξηση της εμπιστοσύνης και μεταξύ των επιχειρήσεων. Το τελευταίο οδηγεί σε μείωση του κόστους για νομική και ασφαλιστική υποστήριξη, άρα και μείωση του κόστους προϊόντων.

Τέλος, η συμμετοχή σε ομάδες και η δικτύωση με συγγενείς και φίλους διευκολύνει την αναζήτηση εργασίας, καθώς μεγάλος αριθμός ανέργων βρίσκει εργασία μέσω γνωστών και φίλων.

Επίσης, σύμφωνα με τον Μίχα (2005) υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους το μέγεθος του κοινωνικού κεφαλαίου που διαθέτει μια χώρα είναι σημαντικό. Σε άρθρο του αναφέρει ότι μελέτες που έχουν γίνει από την Παγκόσμια Τράπεζα και άλλους οργανισμούς δείχνουν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα η εμπιστοσύνη έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη. Ίσως, κατά το συγγραφέα, να έχει και μεγαλύτερες επιπτώσεις στους ρυθμούς ανάπτυξης από ό,τι η παιδεία. Αυτό το γεγονός εξηγεί τις οικονομικές επιδόσεις χωρών υψηλής κοινωνικής εμπιστοσύνης, όπως οι σκανδιναβικές χώρες.

Σύμφωνα με τον Halpern (2005 στο Μίχας 2005) *“Το κοινωνικό κεφάλαιο και η εμπιστοσύνη αποτελούν το γράσο στους τροχούς της οικονομίας, επιταχύνοντας τη ροή της πληροφόρησης και μειώνοντας το κόστος συναλλαγής”*. Στις αγορές όπου δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ αγοραστών και πωλητών, οι συναλλαγές καθυστερούν από το φόβο ανάληψης ρίσκου και από τις πολύπλοκες νομικές διαδικασίες. *“Ακόμα και η υγεία επηρεάζεται από το κοινωνικό κεφάλαιο. Η μακροβιότητα και η ψυχική υγεία επηρεάζονται από το μέγεθος και την ποιότητα των κοινωνικών δικτύων.*

Ανάλογες είναι και οι επιπτώσεις στην εγκληματικότητα και την παιδεία. Γειτονίες όπου επικρατεί μεγάλος βαθμός κοινωνικής συνεκτικότητας και εμπιστοσύνης παρουσιάζουν χαμηλότερους δείκτες εγκληματικότητας”.

Όμως το κοινωνικό κεφάλαιο το οποίο διαθέτει μια κοινωνία δεν παραμένει αμετάβλητο. Με την πάροδο του χρόνου μπορεί να αυξηθεί ή να μειωθεί. Ο μεγαλύτερος παράγοντας μείωσης του κοινωνικού κεφαλαίου φαίνεται να είναι η οικονομική ευμάρεια (Αφουξενίδης, 2004).

Ένας άλλος πολύ σημαντικός παράγοντας μείωσης του κοινωνικού κεφαλαίου είναι οι οικονομικές ανισότητες. Οι ανισότητες διαρρηγνύουν τον κοινωνικό ιστό με αποτέλεσμα να μειώνεται η εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών. Ανάλογες είναι και οι επιπτώσεις της μετανάστευσης. Η ύπαρξη εθνοτικής και πολιτισμικής ανομοιογένειας σε μια κοινωνία αποδυναμώνει τους δεσμούς εμπιστοσύνης που υπάρχει μεταξύ των μελών της. Αυτό οδηγεί στην υπονόμηση του κράτους πρόνοιας, της λαϊκής υποστήριξης για κοινωνικές παροχές με αποτέλεσμα τη διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων (Uslaner, 1999).

Στις θετικές επιπτώσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί και ο Putnam (2000). Παρακάτω παραθέτουμε ορισμένες από τις διαπιστώσεις του.

- Στην ανάπτυξη του παιδιού παίζει σημαντικό ρόλο το κοινωνικό κεφάλαιο. εμπιστοσύνη, τα δίκτυα, οι κανόνες της αμοιβαιότητας στο πλαίσιο της οικογένειας του παιδιού, το σχολείο, η ομάδα συνομηλίκων, καθώς και η ευρύτερη κοινότητα έχουν εκτεταμένες συνέπειες για τις ευκαιρίες και τις επιλογές των παιδιών τους και συνεπώς, τη συμπεριφορά και την ανάπτυξή
- Σε περιοχές με υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, οι δημόσιοι χώροι είναι καθαρότεροι, οι άνθρωποι είναι πιο φιλικοί και οι δρόμοι είναι πιο ασφαλείς. Τα μέρη με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στους ανθρώπους οι οποίοι δεν συμμετέχουν σε κοινοτικές οργανώσεις, δεν επιβλέπουν τα παιδιά - νεότερους ανθρώπους και δεν συνδέονται με άτυπα κοινωνικά δίκτυα (φίλοι κτλ).
- Όταν η εμπιστοσύνη και τα κοινωνικά δίκτυα ευδοκιμούν τότε οι ιδιώτες, οι γειτονίες, οι επιχειρήσεις ακόμα και τα έθνη μπορούν να ευημερήσουν οικονομικά.

- Υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ κοινωνικού κεφαλαίου και της καλύτερης υγείας. Ο εθελοντισμός, η ψυχαγωγία κτλ αποτελούν ισοδύναμη ευτυχία με το να πάρει κάποιος πτυχίο ή να υπερδιπλασιάσει το εισόδημά του. Οι κοινωνικές συνδέσεις προκαλούν ευτυχία και είναι προάγγελοι μιας καλής ζωής.

1.6 Αρνητική πλευρά του Κοινωνικού Κεφαλαίου – Κριτική στο Κοινωνικό Κεφάλαιο

Εκτός όμως από τα θετικά αποτελέσματα του Κοινωνικού Κεφαλαίου, πολλοί συγγραφείς εντοπίζουν κατά καιρούς και ορισμένες αρνητικές συνέπειες που σχετίζονται με την ύπαρξη του.

Πιο συγκεκριμένα ο Narayan D. (1999 στο Πούπος, 2010), παραθέτει τις παρακάτω αρνητικές επιδράσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Αρχικά, η συνεργασία ατόμων σε ομάδες και δίκτυα με στόχο το προσωπικό συμφέρον μπορεί να έχει αρνητικό αποτέλεσμα για τη λειτουργία των αγορών και της οικονομίας, π.χ. με το σχηματισμό καρτέλ και άλλων παρεμφερών ενώσεων. Άλλη αρνητική συνέπεια είναι η εξής: Ισχυροί οικονομικοί σύλλογοι όπως εργατικά συνδικάτα και επιμελητήρια, ενώ βελτιώνουν τα εισοδήματα των μελών τους, με την τακτική με την οποία λειτουργούν, προκαλούν εν τέλη αρνητικές επιπτώσεις στο γενικότερο κοινωνικό σύνολο.

Ακόμη, σύλλογοι, οργανώσεις και άλλες ομάδες είναι δυνατό να προκαλέσουν την αύξηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε άτομα που δεν λογίζονται ως μέλη τους.

Συνεχίζοντας, η ευνοϊκή επίδραση σε ατομικό επίπεδο στην αναζήτηση εργασίας των μελών των ομάδων μπορεί να επιφέρει αρνητικό αποτέλεσμα στην κοινωνία, ιδίως όταν οι διαδικασίες δεν λειτουργούν με αξιοκρατικά κριτήρια.

Τέλος, ισχυροί δεσμοί υπάρχουν και στις τρομοκρατικές οργανώσεις ή την Μαφία. Αν και πρόκειται για σπάνιες περιπτώσεις, λογίζονται και αυτές στο “αρνητικό” Κοινωνικό Κεφάλαιο.

Ευρεία είναι και η κριτική που δέχεται η θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου από το χώρο της φεμινιστικής κοινωνιολογίας. Πιο συγκεκριμένα:

- Πολλοί υποστηρίζουν ότι η θεωρίες του Κοινωνικού Κεφαλαίου παραγνωρίζουν ζητήματα που αφορούν συσχέτισή του με την έννοια της εξουσίας.

- Επίσης, κατά την ίδια άποψη η έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου ενισχύει το κυρίαρχο στον 20^ο αιώνα, θεωρητικό πλαίσιο του ορθολογισμού, που έχει δεχτεί τα τελευταία χρόνια μεγάλη κριτική κυρίως από τις μετανεωτερικές φωνές στο χώρο της κοινωνιολογίας και των ανθρωπιστικών επιστημών γενικότερα.
- Ακόμη, υποστηρίζεται ότι η έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια νέα επεξεργασμένη μορφή της προβληματικής έννοιας της κοινότητας.
- Τέλος, κυρίως οι θεωρητικοί της φεμινιστικής προσέγγισης υποστηρίζουν ότι η ιδέα του Κοινωνικού Κεφαλαίου επανεισάγει μια ανδροκρατική εκδοχή του κοινωνικού στον πυρήνα της κοινωνικής θεωρίας (σχετικά βλ. Baron κ.α., 2000 και Fine, 2001 και Molyneux, 2002 στο Adkins, 2005).

Πιο συγκεκριμένα αρκετές φεμινίστριες, εκπρόσωποι της κοινωνικής θεωρίας και της κοινωνιολογίας, καθώς και της πολιτικής και οικονομικής επιστήμης έχουν επισημάνει ότι στη θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου απουσιάζει παντελώς το ενδιαφέρον για το φύλο. Υποστηρίζουν ότι στις παραπάνω θεωρίες το δρών υποκείμενο είναι ορθολογικό, αφηρημένο και υπηρετεί σκοπιμότητες κατέχοντας τα χαρακτηριστικά του άρρενος δρώντος, ο οποίος βρίσκεται στον πυρήνα μεγάλου μέρους της κοινωνικής θεωρίας (κλασική και σύγχρονη) (Adkins στο Λεοντσίνη, 2010).

Ειδικότερα στο κομμάτι της οικογένειας οι φεμινιστικές κριτικές στέκονται στο γεγονός ότι η τελευταία περιγράφεται στις θεωρίες του Κοινωνικού Κεφαλαίου με μια άκρως κανονιστικής μορφή η οποία ολοκληρώνεται με την παραδοσιακή έμφυλη κατανομή της εργασίας σε ένα συμπληρωματικό, ετεροφυλόφιλο ζευγάρι. Η Molyneux (2002 στο Λεοντσίνη, 2010) έχει εκφράσει την άποψη ότι αυτό δείχνει πως οι θεωρητικοί του Κοινωνικού Κεφαλαίου συνδέουν σε συντριπτικό βαθμό το Κοινωνικό Κεφάλαιο με τις (οικιακά προσδιορισμένες) γυναίκες, θεωρώντας ότι η οικιακή θηλυκότητα λειτουργεί ως ένδειξη Κοινωνικού Κεφαλαίου και τελικά ως φορέας του.

Για να υποστηρίξει την παραπάνω κριτική η Kovalainen (2004 στο Λεοντσίνη, 2010) παρουσιάζει ως παράδειγμα την άποψη του Putnam (2000 στο Λεοντσίνη, 2010) ότι η μείωση του Κοινωνικού Κεφαλαίου συνδέεται, εκτός των άλλων, και με την απομάκρυνση των γυναικών από την οικιακή σφαίρα εξαιτίας

αύξησης της συμμετοχής της στην αγορά εργασίας. Το ερώτημα που θέτει η Kovalainen είναι γιατί ο Putnam δεν ανέλυσε το ενδεχόμενο η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας να έχει ως συνέπεια τη συγκρότηση νέων μορφών Κοινωνικού Κεφαλαίου, μη οικογενειακής βάσης.

1.7 Μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου

Αν αποδεχθούμε ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι μετρήσιμη μεταβλητή, πρέπει να εφεύρουμε και μεθόδους μέτρησής του ώστε να μπορέσουμε να αξιοποιήσουμε σε έρευνες τις πληροφορίες που θα συλλέξουμε από αυτό. Το πρόβλημα που γεννιέται με τη μέτρησή του έγκειται στο γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη ασάφεια και σχετικότητα για το τι είναι τελικά το Κοινωνικό Κεφάλαιο (όπως φαίνεται και από το μεγάλο πλήθος των ορισμών του), άρα οι ερευνητές δυσκολεύονται τελικά να το μετρήσουν αφού ο όρος του δεν έχει προσδιοριστεί με πλήρη σαφήνεια.

Επίσης, πολλοί από τους εμπλεκόμενους με αυτό παράγοντες είναι και αυτοί δύσκολο να μετρηθούν όπως για παράδειγμα η μέτρηση της ικανότητας των ατόμων να εξασφαλίζουν οφέλη λόγω της συμμετοχής τους σε δίκτυα [στοιχείο που εντάσσει στον ορισμό του Κοινωνικού Κεφαλαίου ο Portes το 1996 (στο Πούπος, 2010)]. Ο Putnam από την άλλη έχει εντάξει στο Κοινωνικό Κεφάλαιο στοιχεία που είναι κι αυτά πολύ δύσκολο να μετρηθούν, όπως οι πεποιθήσεις, οι κανόνες συμπεριφοράς, οι διαπροσωπικές σχέσεις κ.τ.λ.

Παρά τις κριτικές όμως που διατυπώνονται σχετικά με τη δυνατότητα μέτρησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου, για τις ανάγκες της έρευνας, πραγματοποιούνται τέτοιου είδους προσπάθειες. Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε πως οι ίδιοι οι συγγραφείς, που έχουν συμβάλει στον ορισμό της έννοιας, μετρούν στοιχεία που αναφέρονται στους ορισμούς τους.

Ο Bourdieu (όπως μας πληροφορεί ο Πούπος, 2010), αρχικά, δεν αναφέρεται σε μετρήσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου, καθώς δεν ασχολήθηκε με εμπειρικές εργασίες.

Ο Coleman (στο Πούπος, 2010), του οποίου ο ορισμός είναι γενικός, ασαφής και δεν διευκολύνει στον καθορισμό των στοιχείων που πρέπει να επιλεγούν για τις μετρήσεις, παρόλο που θεωρεί ότι οι μορφές του Κοινωνικού Κεφαλαίου είναι οι υποχρεώσεις, οι προσδοκίες, η αξιοπιστία, η δυνατότητα διάχυσης των πληροφοριών και οι κανόνες, στο εμπειρικό μέρος των εργασιών του χρησιμοποιεί ως μεταβλητές του Κοινωνικού Κεφαλαίου τους εξής δείκτες: Κοινωνικοοικονομική κατάσταση της

οικογένειας, καταγωγή, διάφορα δημιουργικά στοιχεία (αριθμός αδελφών, επαγγελματική κατάσταση και μορφωτικό επίπεδο γονέων κ.τ.λ.), παρουσία και των δύο γονέων στην οικία, διεξαγωγή συζητήσεων μεταξύ γονέων και τέκνων καθώς και συχνότητα των μετακινήσεων από περιοχή κατοικίας σε άλλες. Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, αυτοί οι δείκτες αναφέρονται σε χαρακτηριστικά των σχέσεων μέσα στην οικογένεια αλλά δεν ανταποκρίνονται σε όλα τα στοιχεία που αναφέρονται από τον Coleman ως στοιχεία ή μορφές Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Ο Putnam (1993 στο Πούπος, 2010) από την πλευρά του, ενώ στους ορισμούς του ως στοιχεία του Κοινωνικού Κεφαλαίου αναφέρει την εμπιστοσύνη και τους κανόνες, σε εμπειρικό μέρος συγκεκριμένης εργασίας του για τη μέτρηση της επίδρασής του, χρησιμοποιεί τις παρακάτω μεταβλητές:

- a. Τον αριθμό των ατόμων που διαβάζουν τοπικές εφημερίδες.
- b. Τον αριθμό αυτών που ψηφίζουν στα δημοψηφίσματα.
- c. Το ποσοστό εκείνων που στις εκλογές εκτός από το κόμμα επιλέγουν και κάποιον υποψήφιο.

Ο Putnam στην έρευνά του αυτή (μελέτη του για τις περιφερειακές κυβερνήσεις της Ιταλίας και τον τρόπο λειτουργίας τους) υπογραμμίζει το ρόλο που παίζει το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην αποτελεσματικότητα της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Είναι γεγονός ότι η εμπιστοσύνη και οι κανόνες αποτελούν στοιχεία των ορισμών που δεν μετριοούνται. Αντίθετα στην παραπάνω έρευνα χρησιμοποιούνται μεταβλητές όπως ο αριθμός των ατόμων που διαβάζουν εφημερίδες και άλλες που αφορούν τις εκλογές, οι οποίες δεν αναφέρονται στους ορισμούς που παρατίθενται παραπάνω. Περισσότεροι ενεργοί πολίτες στους δημοκρατικούς θεσμούς (ψήφος σε εκλογές και δημοψηφίσματα, συμμετοχή σε τοπικά συμβούλια κτλ.) σημαίνει καλύτερη άσκηση έλεγχου στη λειτουργία των θεσμών αυτών και ταυτόχρονα περισσότερες πιθανότητες να είναι τα άτομα αυτά καλά ενημερωμένα για τα θέματα τοπικού και ευρύτερου γεωγραφικού ενδιαφέροντος. Επίσης, κατά τον Putnam, η εμπλοκή των ατόμων σε διαδικασίες που σχετίζονται με συμμετοχή στα κοινά (π.χ. εκλογές) δημιουργεί νοοτροπία γενικότερου σεβασμού των κανόνων είτε αυτοί αναφέρονται σε ευρύ επίπεδο (νόμοι του κράτους) είτε σε πιο κλειστές ομάδες και κοινωνικά σύνολα (σύλλογοι, πολιτισμικές ομάδες ακόμη και οικογένεια).

Ο Putnam διαπίστωσε ότι περιοχές με μακρά παράδοση συμμετοχής των πολιτών στα κοινά είχαν πολύ πιο αποτελεσματικές κυβερνήσεις και μεγαλύτερη ικανοποίηση

των ατόμων στο θέμα της αντιμετώπισης προβλημάτων που απασχολούσαν την τοπική και ευρύτερη κοινότητα (Putnam, 1995 στο John Gardner, 2008).

Σε μια ποσοτική έρευνα οι Kawachi et al (1997) μελέτησαν το Κοινωνικό Κεφάλαιο μέσω:

- α) την κατά κεφαλή συμμετοχή σε εθελοντικές ομάδες
- β) τη διαπροσωπική εμπιστοσύνη και
- γ) τους αντιληπτούς κανόνες αμοιβαιότητας.

Γενικά η βιβλιογραφική ανασκόπηση δείχνει ότι οι μεγάλες κλίμακας μελέτες συνηθίζουν να χρησιμοποιούν ένα ή δύο παράγοντες του Κοινωνικού Κεφαλαίου (συνήθως εμπιστοσύνη και συμμετοχή) για τη μέτρησή του, ενώ οι μελέτες μικρότερης κλίμακας, έχουν τη δυνατότητα να μετρήσουν το Κοινωνικό Κεφάλαιο με μια πιο ολιστική προσέγγιση (Harpham et al, 2002). Μια τέτοια προσέγγιση ακολούθησαν οι Oxyn και Bullen (2000) στην Αυστραλία, οι οποίοι χρησιμοποίησαν ένα εργαλείο για τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο περιλαμβάνει οκτώ διακριτά στοιχεία του:

1. Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα
2. Σχέσεις στη γειτονιά
3. Οικογενειακές και φιλικές σχέσεις
4. Σχέσεις στον εργασιακό χώρο
5. Κοινωνική δράση
6. Αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας
7. Ανοχή στη διαφορετικότητα
8. Αξία της ζωής

Στο ερωτηματολόγιο αυτό, το οποίο έχει σταθμιστεί στην Ελλάδα (Kritsotakis et al, 2008, 2009) και μετράει το Κοινωνικό Κεφάλαιο ποσοτικά και σε ατομικό επίπεδο, στηρίχτηκε και η έρευνά μας.

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι σε κάθε εργαλείο μέτρησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε κάθε πλαίσιο, ούτε είναι κατάλληλο σε όλους τους χώρους, αλλά απαιτείται η προσαρμογή του και σε ορισμένες περιπτώσεις πιθανόν η χρήση περισσότερων από ένα εργαλεία.

1.8 Διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι μια πολυδιάστατη έννοια η οποία αντανακλάται σε έναν μεγάλο αριθμό δεικτών και μεταβλητών. Συνεπώς, εκτός από την ανάγκη επιλογής του κατάλληλου ορισμού του, γεννιέται και η ανάγκη, αν όχι σαφή, τουλάχιστον κατά προσέγγιση, προσδιορισμού των σημαντικότερων διαστάσεων του. Η βιβλιογραφία για τις διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου έχει να επιδείξει μια μεγάλη ποικιλία κατηγοριοποιήσεων, ανάλογα ποιον ορισμό της κεντρικής αυτής έννοιας θεωρεί ο κάθε ερευνητής πιο αντιπροσωπευτικό. Στην εργασία μας αυτή θα παραθέσουμε την κατηγοριοποίηση του Ο.Ο.Σ.Α. και της παγκόσμιας τράπεζας. Σε γενικές γραμμές οι περισσότεροι ερευνητές ταυτίζονται, με μικρές αποκλίσεις, με τα κριτήρια των δυο παρακάτω σημαντικών διεθνών οργανισμών.

Ο Ο.Ο.Σ.Α. σε συνέδριό του που πραγματοποίησε μαζί με τη Στατιστική Υπηρεσία του Ηνωμένου Βασιλείου (Office of National Statistics) το 2002 (Πούπος, 2010) όρισε τις παρακάτω διαστάσεις ως βασικότερες και απαραίτητες για την μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

- Η κοινωνική ενασχόληση σε οργανωμένες ομάδες
- Η συμμετοχή σε άτυπα δίκτυα
- Η εμπιστοσύνη
- Δείκτες για τις σχέσεις των μελών των οργανώσεων μεταξύ τους και δείκτες για διάφορα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου όπως το επίπεδο επιτυχίας και συμμετοχή στην πολιτική.

Ο οργανισμός της παγκόσμιας τράπεζας, από την πλευρά του, αρχικά το 1996 και αργότερα σε αναθεωρημένη του έκδοση το 2002, σχεδίασε το Social Capital Assessment Tool (Grootaert και Bestelaer, 2002 στο Πούπος, 2010), ένα εργαλείο που είχε στόχο τη συστηματοποίηση της έρευνας πάνω στο Κοινωνικό Κεφάλαιο. Οι διαστάσεις που προτείνονται σε αυτό το εργαλείο είναι:

A) Η συχνότητα συμμετοχής σε τοπικές οργανώσεις

B) Δείκτες που σχετίζονται με την εμπιστοσύνη και τη τήρηση των αξιών και των κανόνων και

Γ) Δείκτες συλλογικής δράσης.

Οι διαστάσεις που θα παρουσιάσουμε παρακάτω, όπως είδη έχουμε αναφέρει, από άλλους ερευνητές θεωρούνται δομικά στοιχεία του Κοινωνικού Κεφαλαίου και από άλλους αποτελέσματά του. Παρόλα αυτά όλες, όπως θα δούμε, παίζουν

σημαντικό ρόλο στην όλη συζήτηση για το Κοινωνικό Κεφάλαιο και γι αυτό αναλύονται λεπτομερειακά παρακάτω.

1.9. Συμμετοχή σε οργανώσεις, συλλόγους και ομάδες και δικτύωση με συγγενείς και φίλους

Η συμμετοχή σε οργανώσεις και σε δίκτυα φίλων και συγγενών θεωρείται ένα από τα βασικότερα συστατικά για τη δημιουργία του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Με τη συμμετοχή σε όλα τα παραπάνω διευκολύνεται η μετάδοση των πληροφοριών και δημιουργούνται οι συνθήκες για την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης και της συλλογικής δράσης.

Βασικά ερωτήματα που εξετάζονται στο πλαίσιο αυτής της διάστασης (και τα οποία χρησιμοποιήσαμε και εμείς στα ερωτηματολόγια μας) σχετίζονται με τη συμμετοχή των ατόμων σε διάφορες οργανώσεις (τυπικές ή άτυπες), τη συχνότητα με την οποία γίνεται αυτό, το βαθμό εμπλοκής τους σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, το αν συνεισφέρουν κάποιο χρηματικό ποσό κατά τη διάρκεια της εμπλοκής τους, τον αριθμό των φίλων και πόσο συχνά έρχονται σε επαφή μαζί τους κτλ. (Πούπος, 2010).

1.10 Εμπιστοσύνη, αλληλεγγύη και κανόνες συμπεριφοράς

Η έννοια της εμπιστοσύνης είναι από τα βασικά συστατικά του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Πολλοί συγγραφείς κατατάσσουν την εμπιστοσύνη όχι στα συστατικά του Κοινωνικού Κεφαλαίου, αλλά στα μέσα εκ των οποίων εκδηλώνονται άλλες βασικές έννοιες όπως η συμμετοχικότητα. Μη θέλοντας σε αυτό το σημείο να αναλωθούμε με το αν η εμπιστοσύνη είναι τελικά συστατικό, μέσο ή αποτέλεσμα του Κοινωνικού Κεφαλαίου, στο υποκεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε την αυξημένη σημασία της στην γενικότερη θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Υπάρχουν πολλές θεωρίες για το πώς οικοδομείται η εμπιστοσύνη μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο. Από την μια οι *Ατομικές Θεωρίες της Εμπιστοσύνης* που στην επιχειρηματολογία τους κάνουν λόγο για ατομικά χαρακτηριστικά και κίνητρα στον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας τα οποία από μικρή ηλικία καλλιεργούνται και διαμορφώνουν την συμπεριφορά του ατόμου. Στον αντίποδα συναντάμε τις *Κοινωνικές (social) Θεωρίες της Εμπιστοσύνης* οι οποίες υποστηρίζουν ότι η εμπιστοσύνη εξαρτάται από παράγοντες που διαμορφώνονται μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας (Πούπος, 2010). Επιστημολογικά οι τελευταίες ταυτίζονται περισσότερο

με το θεωρητικό υπόβαθρο της Κοινωνικής Εργασίας και γι αυτό θα τις αναλύσουμε περισσότερο σε αυτό το σημείο.

Η Θεωρία της συμμετοχής σε εθελοντικές οργανώσεις. Η θεωρία αυτή υποθέτει ότι η εμπιστοσύνη δημιουργείται μέσα στην κοινωνία από τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικές και πολιτικές οργανώσεις. Μάλιστα η συμμετοχικότητα αυτή αποτελεί και προσδιοριστικό παράγοντα της εμπιστοσύνης.

Η Θεωρία των δικτύων. Σύμφωνα με αυτήν η εμπιστοσύνη προσδιορίζεται από τη συμμετοχή στα κοινωνικά δίκτυα της καθημερινής ζωής, όπως οι άτυπες οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, η συμμετοχή σε εκδηλώσεις της γειτονιάς και στο χώρο εργασίας και σε δραστηριότητες προς όφελος της περιοχής.

Η Θεωρία της κοινότητας επικεντρώνεται στα δομικά χαρακτηριστικά της κοινότητας ή της πόλης όπου διαμένει το άτομο. Υποστηρίζεται ότι μικρές κοινότητες μπορούν να δημιουργήσουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα άτομα. Σημαντικοί παράγοντες στη θεωρία αυτή αποτελούν το μέγεθος της κοινότητας, η ικανοποίηση των ατόμων από την συγκεκριμένη περιοχή, η αίσθηση απουσίας προβλημάτων και η αίσθηση ασφάλειας.

Τέλος, *η Θεωρία του συνόλου της Κοινωνίας.* Σύμφωνα με αυτήν η εμπιστοσύνη διαμορφώνεται μέσα στα πλαίσια του ευρύτερου περιβάλλοντος της χώρας. Σε χώρες που υπάρχει υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, οι θεσμοί (δικαιοσύνη, αστυνομία κτλ) λειτουργούν σωστά, επικρατεί κοινωνική συνοχή και υπάρχουν μικρά ποσοστά διαφθοράς αναμένονται μεγαλύτερα ποσοστά κοινωνικής (γενικευμένης) εμπιστοσύνης (Delney J. & Newton K., 2002 στο Πούπος, 2010).

1.11 Συλλογική Δράση και Συνεργασία

Η συλλογική δράση και συνεργασία αποτελεί δείκτη ύπαρξης Κοινωνικού Κεφαλαίου. Το μέγεθος της δράσης και της επιθυμίας για συνεργασία και συμμετοχή και το είδος των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται κάθε φορά είναι επιμέρους ερωτήματα που πρέπει να μας απασχολούν όταν μελετάμε τις συγκεκριμένες παραμέτρους του Κοινωνικού Κεφαλαίου (Πούπος, 2010).

1.12 Πληροφόρηση

Η πρόσβαση στην πληροφόρηση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου σύμφωνα με την σχετική βιβλιογραφία. Ο ενημερωμένος και πληροφορημένος πολίτης μπορεί να ασκήσει καλύτερα κριτική στα πεπραγμένα και τις αποφάσεις της κεντρικής εξουσίας. Επίσης, η διαδικασία της ψήφου αποτελεί μια πιο συνειδητή πράξη γι αυτόν. Καταλαβαίνει καλύτερα τη λειτουργία των θεσμών και συνειδητοποιεί ότι το προσωπικό και το κοινωνικό όφελος έχουν αλληλένδετη σχέση. Ακόμη, οι αγορές που απαρτίζονται από καλά πληροφορημένα άτομα λειτουργούν καλύτερα προσφέροντας περισσότερα οφέλη και μειώνοντας τις πιθανότητες για παραπλάνηση (Πούπος, 2010).

Η συχνότητα πληροφόρησης από εφημερίδες, τηλεόραση, ραδιόφωνο, περιοδικά και διαδίκτυο αποτελούν δείκτες που χρησιμοποιούνται σε έρευνες που σχετίζονται με μετρήσεις κοινωνικής συμμετοχής και γενικότερου ενδιαφέροντος για τα κοινά. Όμως, η υπερβολική παρακολούθηση τηλεόρασης μερικές φορές όχι μόνο δεν συμβάλει στη δημιουργία Κοινωνικού Κεφαλαίου, αλλά ευθύνεται και για τη μείωσή του αφού απομονώνει το άτομο, το «κλείνει» στην κατοικία του και το απομακρύνει από δίκτυα και κοινωνικές ομάδες. Ο Putnam (2000, στο Πούπος, 2010) υποστηρίζει ότι η μείωση του Κοινωνικού Κεφαλαίου στις Η.Π.Α., και ιδιαίτερα η μείωση της συμμετοχής σε οργανώσεις και άτυπα δίκτυα κατά τη μεταπολεμική περίοδο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην μαζική στροφή του ευρύ κοινού στην τηλεόραση ως μορφή καθημερινής διασκέδασης.

1.13 Κοινωνική συνοχή, κοινωνικότητα και ενσωμάτωση

Ο βαθμός συνοχής είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης Κοινωνικού Κεφαλαίου σε μια περιοχή, ενώ η κοινωνικότητα αποτελεί πηγή Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Ερωτήματα σε αυτή τη διάσταση αναφέρονται στην ύπαρξη προβλημάτων και διαφορών στην εκάστοτε περιοχή, στον αριθμό και τη συχνότητα των κοινωνικών επαφών, επισκέψεων, τη συναναστροφή με ξένους κτλ. (Πούπος, 2010).

1.14 Ατομική ισχύς και πολιτική ενεργοποίηση

Η ατομική ισχύς αναφέρεται στην αίσθηση ευτυχίας, στον έλεγχο που έχουν τα άτομα στη λήψη αποφάσεων και στις δυνατότητες επίδρασης στην πορεία ζωής τους, στη δυνατότητα ενεργοποίησης των ατόμων με διάφορες ενέργειες, όπως διαμαρτυρίες, πορείες κτλ. για να λύσουν προβλήματα που τους απασχολούν ή να

βελτιώσουν κάποιες συνθήκες που τους αφορούν και στην άσκηση του δικαιώματος της ψήφου και στην αξιολόγηση της εντιμότητας δημοσίων λειτουργών και υπηρεσιών (Πούπος, 2010).

Κεφάλαιο 2: Κοινωνική Συμμετοχή – ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ (Μ.Κ.Ο.)

2.1 Κοινωνική συμμετοχή

Στην Ελλάδα, η έννοια της συμμετοχής είναι τόσο παλιά όσο σχεδόν και η ιστορία της, υπάρχει από την εποχή του Σωκράτη, του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Γι' αυτούς, η έννοια της συμμετοχής αναφέρεται στην πολιτική. Η δυνατότητα, το δικαίωμα και η υποχρέωση του πολίτη να συμμετέχει στα κοινά ήταν συστατικό στοιχείο της Αθηναϊκής Πολιτείας. Οι πολίτες συμμετείχαν άμεσα στη συζήτηση των θεμάτων που απασχολούσαν την πόλη και αποφάσιζαν συλλογικά για τις λύσεις των προβλημάτων του Δήμου. Είναι άλλωστε γνωστοί οι θεσμοί για την εκλογή των αρχόντων από τους πολίτες (Σταθόπουλος, 2005).

Η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα της μελέτης του κοινωνικού κεφαλαίου καθώς ερευνά το δομικό κοινωνικό κεφάλαιο, δηλαδή την άμεση συμμετοχή των κατοίκων σε τοπικές οργανώσεις για θέματα που τους αφορούν (εκπαίδευση, στέγαση, υγεία, περιβάλλον κ.α). Μέσα από τη συμμετοχή προάγεται η ενδυνάμωση των κατοίκων, η κριτική συνειδητοποίηση και κυρίως παρέχεται η δυνατότητα να ασκήσουν επιρροή στην τοπική εξουσία. Οι σκοποί μπορεί να διαφέρουν όμως η έκβαση αποφέρει κοινά οφέλη αφενός στους κατοίκους και αφετέρου στην τοπική κοινωνία (Putnam, 2000) .

«Η συμμετοχή των κατοίκων και των πληθυσμιακών ομάδων στη λήψη των αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή τους δεν είναι μόνο βασική εννοιολογική αρχή ελευθερίας και δημοκρατίας, αλλά αποτελεί επίσης προϋπόθεση επεμβάσεων για σχεδιασμένη κοινωνική αλλαγή και βασικό οργανωτικό στοιχείο της αναπτύξεως της μεταβιομηχανικής κοινωνίας» (Ιατρίδης, 1973:114 στο Σταθόπουλος).

Η συμμετοχή των κατοίκων αποτελεί έναν από τους τρόπους με τους οποίους οι κάτοικοι μιας κοινότητας μπορούν να επηρεάσουν την τοπική αυτοδιοίκηση, την κυβέρνηση ή άλλους φορείς και οργανώσεις, για θέματα που τους αφορούν άμεσα (Σταθόπουλος, 2001).

Ο όρος «κοινωνική συμμετοχή» εκφράζει τη συμμετοχή των πολιτών, κυρίως σε κοινωνικά και προνοιακά θέματα στους τομείς της κοινωνικής περίθαλψης, υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής κατοικίας και αστικής ανάπτυξης (Σταθόπουλος, 2001).

Σύμφωνα με τον Rifkin (1988) η κοινοτική συμμετοχή (community participation) έχει οριστεί ως η διαδικασία με την οποία συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες με κοινές ανάγκες, που διαμένουν σε καθορισμένη γεωγραφική περιοχή και με έντονο το στοιχείο της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης, μετέχουν ενεργά στον προσδιορισμό των αναγκών τους και στη διαδικασία λήψης απόφασης για την ικανοποίησή τους.

Η αρχή της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1 Συντ. Με την καθιέρωση της αρχής της συμμετοχής και των εξειδικεύσεων της στο επίπεδο των συλλογικών και πολιτικών ελευθεριών, ο συνταγματικός νομοθέτης εγγυάται στον κάθε πολίτη τη δυνατότητα να επηρεάσει, με τις αυτόνομες επιλογές και τη δράση του, τη διαμόρφωση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης της χώρας. Πρόκειται στην ουσία για την συνταγματική καταξίωση της έννοιας της θετικής ελευθερίας νοούμενης ως δυνατότητας αυτοπροσδιορισμού στις κοινωνικές σχέσεις, δια μέσου της οποίας το υποκείμενο επιδρά στις επιλογές που αφορούν το ίδιο, την ομάδα στην οποία ανήκει, την κοινωνία ολόκληρη, το Κράτος (Ανθόπουλος, 2000).

Η κοινωνική αλληλεγγύη και συμμετοχή και ο τρόπος που αυτή εκφράζεται αποτελεί στοιχείο και δείγμα πολιτισμού κάθε σύγχρονης κοινωνίας (Alesina, Ferrara, 2000).

2.2 Σημασία και χρησιμότητα της κοινωνικής συμμετοχής

Παράλληλα, οι υποστηρικτές της συμμετοχής του πολίτη παρουσίασαν μια σειρά από επιχειρήματα για τη χρησιμότητα, σκοπιμότητα και αναγκαιότητά της:

- «Η συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερομένων δίνει την ευκαιρία για παρουσίαση πληροφοριών και στοιχείων, που πιθανώς οι γραφειοκράτες αγνοούν.
- Η συμμετοχή των ενδιαφερομένων παρέχει τα αναγκαία στοιχεία σε όσους διαμορφώνουν την κοινωνική πολιτική, για να γνωρίζουν σε ποιο βαθμό οι αποφάσεις που λαμβάνουν, ικανοποιούν τους πολίτες.
- Η συμμετοχή νομιμοποιεί τις λαμβανόμενες αποφάσεις, καθώς επίσης και τα όργανα εκείνα που έχουν θεσμοθετηθεί για τη λήψη τους.
- Με τη συμμετοχή στα όργανα και τα διάφορα κέντρα λήψης αποφάσεων, οι πολίτες αποκτούν πέρα από την ηθική ικανοποίηση, την αίσθηση ότι έχουν ένα ουσιαστικό λόγο για ότι συμβαίνει στη ζωή τους.

- Η αρχή της συμμετοχής των πολιτών ενδείκνυται για λόγους ηθικής τάξης, γιατί οι άνθρωποι είναι ουσιαστικά καλοί.
- Όταν ο σύγχρονος πολίτης συμμετέχει ενεργά και όσο το δυνατόν πιο άμεσα στα κοινά, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία γίνεται όλο και περισσότερο συμμετοχική δημοκρατία.» (Σταθόπουλος, 2005:186)

2.3 Τα κίνητρα για συμμετοχή

Η διαμόρφωση ενός κοινωνικού προστατευτικού ιστού είναι οπωσδήποτε συλλογική υπόθεση, υπό την έννοια ότι ενεργοποιείται από την πρωτοβουλία άτυπων δικτύων, τα οποία επιδιώκουν να εμπλουτίσουν την κρατική παρέμβαση και να καλύψουν τις αδυναμίες της, ακόμα και να προτείνουν και να δράσουν πάνω σε εναλλακτικά μοντέλα αλληλεγγύης, επιδιώκοντας να πείσουν να «καθοδηγήσουν» το κράτος και όχι βέβαια να το υποκαταστήσουν πλήρως. Στόχος εξάλλου των δικτύων αυτών δεν μπορεί να είναι η συρρίκνωση των κοινωνικών θεσμών, αλλά η αναδιάρθρωση τους, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τους υπερκρατικούς θεσμούς που δημιουργούνται, όσο και τη νέα δυναμική που αποκτά στις μέρες μας η τοπική αυτοδιοίκηση (Αποστολίδης, Παπασπυρόπουλος, 2002).

Οι έννοιες της αλληλεγγύης, της αυτοβοήθειας, της πρωτοβουλίας αναπτύχθηκαν ιστορικά πριν τη διαμόρφωση των εθνικών κρατών, ως απόρροια ηθικών, θρησκευτικών και άλλων καταβολών των ίδιων των ατόμων. Σίγουρα πέρα από τα ατομικά κριτήρια, τα οποία σχετίζονται με την αποδοχή της ατομικής ευθύνης και την επιλογή της συμμετοχής στα κοινά υπάρχουν και σημαντικά άλλα κίνητρα τα οποία κυρίως προκύπτουν από την ανάπτυξη της συλλογικότητας, είτε ως απόρροια κοινών προβλημάτων είτε ως έκφραση θρησκευτικών, πολιτικών, πολιτιστικών ή άλλων πεποιθήσεων (Μπουρικός, 2013).

Για παράδειγμα οι ιδεολογικοπολιτικές αντιλήψεις για μια ενεργή κοινωνία των πολιτών μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό κίνητρο για τη συλλογική δράση. Επιπλέον άλλες τάσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται από αντι-εξουσιαστικές και αντι-γραφειοκρατικές ιδεολογίες έχουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση κοινωνικών κινήσεων, όπως π.χ. το οικολογικό, το αντι-ρατσιστικό και το φεμινιστικό (Ανθόπουλος, 2000).

Ένα άλλο σημαντικό κίνητρο μπορεί να εντοπισθεί στην επιλογή ενός δυναμικού τρόπου ζωής, ο οποίος μεταφράζεται σε ακτιβιστικές παρεμβάσεις, που μεταξύ άλλων λειτουργούν ενισχυτικά στην προσέλκυση νέων εθελοντών.

Ανεξαρτήτως πάντως του τρόπου εκδήλωσης της, η εθελοντική ευαισθητοποίηση των πολιτών αποτελεί κοινωνική επένδυση για κάθε σύγχρονο κράτος και ως εκ τούτου πρέπει να αποτελέσει θεμελιώδη στόχο και για τη χώρα μας, αρχής γενομένης από την παιδεία, η οποία από τα πρώτα νηπιακά και σχολικά χρόνια είναι το κλειδί για να διαμορφώσουμε νέα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, νέες προσεγγίσεις και ευαισθησίες.

Πέρα από την έννοια της ατομικής ή συλλογικής ελεύθερης βούλησης, κίνητρα για συλλογική δράση προκύπτουν από τις σύγχρονες παγκόσμιες εξελίξεις, οι οποίες συνθέτουν ένα αβέβαιο περιβάλλον, όπου οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες προσπαθούν με αυτόν τον τρόπο να προσαρμοστούν ή ακόμα και να επιβιώσουν (Rifkin A. 1991).

Είναι ενδεικτικό ότι οι περισσότερες ομάδες πρωτοβουλίας ενεργοποιούνται στους τομείς του περιβάλλοντος, της υγείας, της πρόνοιας, της εκπαίδευσης, και των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία υπό το καθεστώς της παγκοσμιοποίησης και της ενίσχυσης του χρηματοπιστωτικού συμπλέγματος έναντι του εμποροβιομηχανικού και του εργατικού, φαίνεται ότι απειλούνται (Αποστολίδης, Παπασπυρόπουλος, 2002).

2.4. Μορφές συμμετοχής

Η Arnstein (1969, στο Σταθόπουλος, 2005) έχει ταξινομήσει σε μια κλίμακα επτά επιπέδων τις διάφορες μορφές συμμετοχής των πολιτών. Στα τρία πρώτα επίπεδα της κλίμακας η συμμετοχή αναφέρεται ως ψευδο-συμμετοχή γιατί ο πολίτης δεν έχει καμία δυνατότητα να επηρεάσει ουσιαστικά τη λήψη αποφάσεων. Η συμμετοχή του πολίτη περιορίζεται σε μια απλή πληροφόρηση και στην παθητική αποδοχή των αποφάσεων που έχουν ήδη ληφθεί. Με αυτή τη μορφή συμμετοχής ο πολίτης συμμετέχει για να δώσει ιδέες, εμπειρίες στους “ειδικούς” κατά τη διαδικασία εκτίμησης των κοινωνικών αναγκών στην κοινότητα όπως επίσης και για να πληροφορηθεί και να πεισθεί για κάποια προγράμματα που επρόκειτο να υλοποιηθούν.

Η επόμενη μορφή συμμετοχής χαρακτηρίζεται ως γνωμοδοτική. Ο πολίτης εκφράζει τις απόψεις του και πολλές φορές έχει ένα συμβουλευτικό ρόλο στη

διαμόρφωση, λήψη και υλοποίηση αποφάσεων. Έχει παρατηρηθεί ότι σε αυτή τη μορφή συμμετοχής υπάρχει κίνδυνος στη λήψη μη αντικειμενικών και αδιάβλητων αποφάσεων.

Η τρίτη μορφή συμμετοχής περιλαμβάνει τα δυο τελευταία στάδια της κλίμακας και είναι η πλέον ουσιαστική μορφή κοινωνικής συμμετοχής αφού αναγνωρίζει στον πολίτη το δικαίωμα να συναποφασίζει και να δεσμεύει την κυβέρνηση για τη λήψη αποφάσεων. Ο πολίτης έχει τη δυνατότητα ουσιαστικού ελέγχου σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης, πρόνοιας κ.α. οπότε οι πιθανότητες για κοινωνική αλλαγή αυξάνουν καθώς επίσης και η προοπτική σύγκρουσης με την κυβερνητική πολιτική (Σταθόπουλος, 2005).

2.5 Συλλογική δράση

Σύμφωνα με τον Charles Tilly (1978) η συλλογική δράση αναφέρεται σε «ανθρώπους που δρουν μαζί για την επιδίωξη κοινών συμφερόντων». Ανάλογος είναι και ο ορισμός του Olson, σύμφωνα με τον οποίο *“η συλλογική δράση δημιουργείται όταν συντρέχουν περιπτώσεις κοινών σκοποθεσιών ή συλλογικών αγαθών”* (Olson, 1965 στο Αλεξανδρόπουλος, 2001).

Ο Μπλούμερ υποστηρίζει ότι η συλλογική δράση δεν είναι μια συνηθισμένη συμπεριφορά αλλά έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι προκαλεί μια ανακατάταξη στην κοινωνική διάρθρωση και επιφέρει αλλαγές σε αυτήν. Επομένως το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συλλογικής δράσης είναι ότι συνδέεται στον έναν ή στον άλλον βαθμό με την κοινωνική μεταβολή. Η κοινωνική μεταβολή σημαίνει την προσθήκη κάποιων καινούργιων νοημάτων στην κοινωνική πραγματικότητα, συχνά μάλιστα και καινούργιων αξιών (Αλεξανδρόπουλος, 2001).

Τα οφέλη που προκύπτουν από τη συλλογική δράση έχουν χαρακτηριστικά δημόσιου αγαθού (public good). Εφόσον ο στόχος επιτευχθεί τα οφέλη είναι κοινά προς όλους χωρίς να υπάρχει δυνατότητα αποκλεισμού όσων δεν είχαν συνεισφορά στη κοινή προσπάθεια (Cornwall, 2002).

Συλλογική δράση είναι η έκφραση μιας ομάδας ανθρώπων με ενιαία φωνή, είναι δηλαδή μια μέθοδος αντιμετώπισης προβλημάτων. Με άλλα λόγια η συλλογική δράση μπορεί να γίνει κατανοητή ως το αποτέλεσμα της συγκρότησης ενός συλλογικού ορισμού μιας κατάστασης.

Αυτός ο ορισμός περιλαμβάνει στοιχεία της κοινής νοητικής πεποίθησης (ποια γεγονότα αναγνωρίζονται από κοινού ως πραγματικά και σχετικά),

συναισθηματικούς παράγοντες (όπως η ματαιώση των προσωπικών αναγκών) και το δεσπόζον κίνητρο των συμμετεχόντων στη δράση.

Η κριτική προσέγγιση της συλλογικής δράσης μπορεί να προσφέρει μια θεωρητική κατανόηση των αντιφάσεων που ενυπάρχουν στην πραγματική υλική ύπαρξη των υποκειμένων και τις νομιμοποιήσεις της που περιορίζουν τους ορίζοντές της και στην πλήρη αυτοσυνείδηση των όσων υφίστανται αυτό που ονομάζεται «εκμετάλλευση» και που συγκροτούν έτσι μια τάξη για τον εαυτό της με σκοπό την κοινωνική αλλαγή (Τσακίρης, 2006).

2.6 Οι θεωρίες της συλλογικής συμπεριφοράς

Ο Parsons ως θεμελιωτής της Δομο-λειτουργικής Σχολής προσπάθησε να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσα από ένα κοινό θεωρητικό σχήμα το οποίο θα συμφιλίωνε στοιχεία από ερμηνευτικούς πυρήνες του ωφελισμού, του θετικισμού και του ιδεαλισμού. Αυτό το θεωρητικό σχήμα χαρακτηρίστηκε βουλισιαρχική θεωρία της δράσης (Devereux, 1996) και προσπάθησε να συναρθρώσει, σε ένα ενιαίο σχήμα εξήγησης, τα μέσα με τους σκοπούς, τις δυνατότητες επιλογής και τα κίνητρα δράσης και τους περιορισμούς της δράσης. Ανέλυσε τα επαναστατικά κινήματα του μεσοπολέμου, εκτιμώντας ότι πρωταρχική προϋπόθεση για την ανάπτυξη τους αποτελεί η ύπαρξη κρίσιμων ανομικών προσανατολισμών δράσης, κάτι που παραπέμπει στην έννοια της ανομίας στον Durkheim (Αλεξανδρόπουλος 2001: 216-7).

Ο Merton, κορυφαίος και αυτός εκπρόσωπος του λειτουργισμού, διαφοροποιήθηκε από τον Parsons στο ζήτημα της ανομίας και της επίδρασης της στις συμπεριφορές των ατόμων. Διαχώρισε τυπολογικά τις αντίστοιχες μορφές μη κονφορμιστικής συμπεριφοράς και ειδικότερα τη διέξοδο της εξέγερσης από την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Είδε δηλαδή την ατομική εξέγερση ως μηχανισμό που πυροδοτεί προσαρμοστικές μεταβολές της συνολικής κοινωνίας στις αναδυόμενες ανάγκες (Αλεξανδρόπουλος 2001).

Σε αντίθεση με τον Merton και τον Parsons ο Smelser (1962) διατύπωσε μια θεωρία σύμφωνα με την οποία η συλλογική συμπεριφορά είναι προσαρμοσμένη στα δεδομένα της θεσμικής συγκρότησης της κοινωνίας. Υποστήριξε ότι τα κοινωνικά κινήματα είναι παρενέργειες εξαιρετικά ταχύρρυθμων κοινωνικών μεταβολών, οι οποίες μειώνουν δραματικά τη δυνατότητα των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου να αναπαράγουν κοινωνική συνοχή .

Ο Park και ο Blumer (1986) υποστηρικτές τις Σχολής του Σικάγου ανέλυσαν την συλλογική συμπεριφορά ως ιδιαίτερο πεδίο κοινωνιολογικής μελέτης και τα κοινωνικά κινήματα όχι ως απλές συνέπειες της κοινωνικής αποδιάθρωσης, αλλά κυρίως από την άποψη των συλλογικών δράσεων που παράγουν θετικές μεταβολές στην κοινωνία. Οι δραστηριότητες που εκδηλώνονται ως άτυπη συμπεριφορά ενός μαζικού κινήματος λειτουργούν αρχικά εκτός των κατεστημένων θεσμών και των κανόνων λειτουργίας τους και σταδιακά γίνονται φορείς νέων κοινωνικών σχέσεων στηριζόμενοι σε καινούργιες αξίες και καινούργιους κανόνες.

Ο Blumer ανέπτυξε τη Θεωρία της Συμβολικής Διάδρασης, σύμφωνα με την οποία η συλλογική συμπεριφορά μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα ή ακόμη και σε γενικευμένη μεταβολή ριζικής αναδιάθρωσης της κοινωνίας (Ψημίτης, 2011).

2.7 Ιστορική αναδρομή Μ.Κ.Ο.

Οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ιδρύθηκαν τον 18ο αιώνα και αποσκοπούσαν, στην κατάργηση του δουλεμπορίου και της δουλείας. Το 1881, ιδρύθηκε το Διεθνές Συμβούλιο Γυναικών και η Διεθνής Κοινοβουλευτική Ένωση. Ο Ερυθρός Σταυρός, ιδρύθηκε από τον Ερρίκο Ντυνάν, ο οποίος σοκαρισμένος, από τις σφαγές, στις μάχες του Σολφερίνο (1859), ήθελε να προστατεύσει την τύχη των αιχμαλώτων του πολέμου και, γενικότερα, να ενδυναμώσει την εφαρμογή του ανθρωπιστικού δικαίου, εν καιρώ πολέμου. Έκτοτε, ο Ερυθρός Σταυρός αναλαμβάνει αποστολή, ως μια διεθνής δημόσια υπηρεσία, ειδικότερα χάρη στις συμβάσεις, που υπογράφηκαν υπό την αιγίδα του, από το 1949 έως το 1977 (Συμβάσεις της Γενεύης).

Στον τομέα του ανθρωπιστικού δικαίου, δημιουργήθηκαν, στη συνέχεια, πολυάριθμες οργανώσεις. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, οι Μ.Κ.Ο., ανέπτυξαν δραστηριότητες, στην Κοινωνία των Εθνών και τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας. Το 1922, ιδρύεται η Διεθνής Ομοσπονδία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αριθμός των Μ.Κ.Ο. αυξάνεται σημαντικά. Μεγάλη έξαρση παρατηρήθηκε, μετά το 1970, ιδίως στην Λατινική Αμερική και την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

Στην Ευρώπη, η ίδρυση της ΔΑΣΕ (Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) υπήρξε καταλυτική, για την αναγνώριση της νομιμότητας της δράσης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Σε αντίθεση με την Ευρώπη, στην Αφρική οι Μ.Κ.Ο. είναι, κατά κανόνα, οργανώσεις, με έδρα άλλες ηπείρους, που

δραστηριοποιούνται, στην Αφρική. Σήμερα, εκτιμάται ότι ο αριθμός των Μ.Κ.Ο. ανέρχεται από 5.000 έως 25.000. Ακόμα και ο μικρότερος αριθμός φανερώνει το σημαντικό αριθμό των οργανώσεων, που δραστηριοποιούνται, σε όλο τον πλανήτη (Ανθόπουλος, 2002).

Σύμφωνα με τον Gellert (1996) οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις έχουν παράσχει ανθρωπιστική βοήθεια για τουλάχιστον 100 έτη. Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών έχουν δραστηριοποιηθεί σημαντικά για την καταπολέμηση της φτώχειας και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες. Έχουν προσφέρει μέσω των προγραμμάτων τους για την καταπολέμηση της φτώχειας σημαντική βοήθεια σε αγροτικές και αστικές περιοχές σε όλο τον πλανήτη. Είναι σημαντικό ότι οι ΜΚΟ σύμφωνα με τον Gellert ενθαρρύνουν την κοινοτική συμμετοχή, δεδομένου ότι οι δράσεις τους έχουν μακροχρόνια διάρκεια, διαμορφώνουν και δημιουργούν στενούς δεσμούς με τις ομάδες και τα όργανα της κοινότητας με αποτέλεσμα την υποστήριξη αυτών για τις υπηρεσίες που προσφέρουν

2.8 Έννοια και ορισμοί των Μ.Κ.Ο.

Ο όρος Non Governmental Organizations NGO' s πρωτοεμφανίστηκε το 1945 στο άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το οποίο προέβλεπε την αναγνώριση συμβουλευτικού καθεστώτος σε διεθνείς και εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. (Otto, 1996).

Ο όρος Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις είναι διαδεδομένος στην ελληνική βιβλιογραφία ως μετάφραση του όρου Non Governmental Organizations. Σύμφωνα με τον Ανθόπουλο (2002) η μετάφραση είναι ατυχής καθώς οι οργανώσεις αυτές δεν είναι μόνο ανεξάρτητες από την κυβέρνηση αλλά και από τα πολιτικά κόμματα και τη διοίκηση. Συνεπώς η καλύτερη απόδοση του όρου θα ήταν Μη Κρατικές Οργανώσεις.

Οι Μη Κυβερνητικές οργανώσεις αποτελούν φορείς Κοινωνικής Οικονομίας και μορφές εκπροσώπησης της Κοινωνίας των Πολιτών. Ως φορείς Κοινωνικής Οικονομίας διαθέτουν τα χαρακτηριστικά αυτών, δηλαδή η δράση τους είναι ανεξάρτητη από τον κρατικό φορέα, η λειτουργία τους χαρακτηρίζεται από την απουσία του κερδοσκοπικού κινήτρου διαθέτουν ανεξάρτητη δημοκρατική διοίκηση, η λήψη αποφάσεων γίνεται με δημοκρατικό τρόπο, η συμμετοχή εθελοντών είναι ελεύθερη, ενώ ο στόχος τους είναι η εξύψωση ανθρωπιστικών και δημοκρατικών

αρχών καθώς και η εξυπηρέτηση κοινωνικών σκοπών ανεξαρτήτως οικονομικών κινήτρων (Χουλιάρης, 2002).

Σύμφωνα με τον Wahl (1997) *“οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αποτελούν ενώσεις εθελοντικές ανεξάρτητες από το κράτος και από πολιτικά κόμματα, αγαθοεργείς, μη κερδοσκοπικές, που αποδέχονται ως μέλη τους άτομα ανεξάρτητα από φυλή, ηλικία και φύλο”*.

Οι Μ.Κ.Ο. δραστηριοποιούνται σε πολλούς τομείς: ανθρώπινα δικαιώματα, εργασιακές σχέσεις, κατάργηση διακρίσεων, μειονότητες, μετανάστες, κατάσταση της γυναίκας και του παιδιού, το περιβάλλον, τα δικαιώματα των καταναλωτών, ο αφοπλισμός, η ειρήνη, η υγεία κ.λπ.

Μπορούμε να διακρίνουμε τις Μ.Κ.Ο. σε διεθνείς, δηλαδή οργανώσεις, που έχουν την έδρα τους, σε ένα κράτος και παραρτήματα σε άλλα (π.χ. Διεθνής Αμνηστία, Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Green peace, Human Rights Watch κ.λπ.) και σε εθνικές οργανώσεις, που περιορίζουν τη δραστηριότητά τους, σε ένα κράτος (Φέφες 2006).

2.9 Τα αίτια της ύπαρξης ενός μη κερδοσκοπικού τομέα

Οι κλασικοί οικονομολόγοι διαβλέπουν μια εγγενή αδυναμία στην ικανότητα του μηχανισμού της αγοράς να προμηθεύσει στην κοινωνία την απαραίτητη ποσότητα δημόσιων αγαθών (αγαθών που πρέπει να είναι διαθέσιμα σε όλους, ανεξαρτήτως αν πληρώνουν ή όχι για αυτά). Από αυτή την οπτική γωνία, η ανεπάρκεια της αγοράς δικαιολογεί την ύπαρξη της δημόσιας διοίκησης και του εθελοντικού τομέα. Οι κυβερνήσεις θα σταματήσουν να παρέχουν ότι είναι δυνατόν να παρασχεθεί απευθείας από περιφερειακές διοικήσεις και δημοτικές αρχές, συνεταιρισμούς, συλλόγους αυτοβοήθειας και ιδιωτικούς οργανισμούς, επιτρέποντας στους πολίτες να αναπτύσσουν και να εφαρμόζουν τοπικές λύσεις σε θέματα σχετικά με τη μόρφωση, την καταπολέμηση της φτώχειας, τον αποκλεισμό, την καταπολέμηση της χρήσης ουσιών, τη νεολαία, το περιβάλλον και άλλα (OECD, 1997 στο Πολυζωίδης, 2006).

Διαφορετικές κοινωνικές ομάδες διεκδικούν από την κυβέρνηση την παροχή διαφορετικών δημόσιων αγαθών. Σε δημοκρατικά πολιτεύματα οι κυβερνήσεις τείνουν να ικανοποιούν τα αιτήματα του κύριου ρεύματος των ψηφοφόρων, με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό ενός τμήματος των απαραίτητων ή επιθυμητών δημόσιων αγαθών, φαινόμενο που εντείνεται με την αύξηση της ετερογένειας της πληθυσμιακής σύνθεσης. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τα άτομα απευθύνονται προς

τις μη κυβερνητικές οργανώσεις για να εξασφαλίσουν τα αγαθά που δεν διατίθενται ούτε από το κράτος ούτε από την αγορά. Ο μηχανισμός αυτός, που περιγράφεται από την θεωρία της αστοχίας της αγοράς και του κράτους αποτελεί την κύρια ερμηνευτική προσέγγιση της ύπαρξης μη κερδοσκοπικών οργανώσεων (Πολυζωίδης, 2006).

Η παγκοσμιοποίηση και οι σύνθετες οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες, κάνουν τους πολίτες να συνειδητοποιήσουν το 'συλλογικό πεπρωμένο' τους. Στο πλαίσιο αυτής της νέας συλλογικότητας, η πολιτική των εθνικών κυβερνήσεων δεν επαρκεί αναπτύσσονται, έτσι, νέοι διεθνικοί θεσμοί, που είναι απαραίτητοι για την προστασία των δικαιωμάτων και της ευημερίας των πολιτών όπως οι Μ.Κ.Ο. (Kaldor, 2005).

2.10 Η σημασία της κοινωνικής συμμετοχής σε τυπικές – άτυπες οργανώσεις.

Τα άτυπα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης και φροντίδας αποτελούν το λεγόμενο τέταρτο πυλώνα της παροχής προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Οι Walker, MacBride & Vachon (1977 στον Παπάνη, 2007), όρισαν ως κοινωνικό δίκτυο «το άθροισμα των προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το άτομο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα, λαμβάνει συναισθηματική υποστήριξη, υλική ενίσχυση και συμμετοχή στις υπηρεσίες, έχει πρόσβαση στις πληροφορίες και δημιουργεί νέες κοινωνικές επαφές». Η σημασία των δικτύων αυτών είναι ποσοτική αλλά και ποιοτική. Η αξία των άτυπων δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης, σύμφωνα με τη Στασινοπούλου (1992) αναφέρεται στα ακόλουθα:

- Παροχή εναλλακτικών υπηρεσιών,
- Καινοτομική δράση και ικανότητα,
- Συνηγορία υπέρ περιθωριοποιημένων ομάδων («οι αγνοημένες ομάδες της πρόνοιας»),
- Ευελιξία και ανταποκρισιμότητα στις κοινωνικές ανάγκες της γειτονιάς και
- περιορισμένων χωρικών ενοτήτων,
- Εγγύτητα με την τοπική κοινότητα - καλύτερη πρόσβαση,
- Διατήρηση ριζοσπαστικής στάσης έναντι κοινωνικών προβλημάτων,
- Ενισχυμένη αίσθηση συμμετοχής,
- Έλλειψη γραφειοκρατίας,
- Αναίρεση/εξουδετέρωση του στίγματος του εξυπηρετούμενου.

Βασικός και πρωταρχικός στόχος των ΜΚΟ είναι η ενεργοποίηση του απλού πολίτη και η ευαισθητοποίηση του σε ότι αφορά τα προβλήματα που απασχολούν το

σύγχρονο άνθρωπο. Μέσα από τη δράση των οργανώσεων αυτών διαφαίνεται η επιθυμία τους να ωθήσουν τους πολίτες να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν να προσφέρουν εθελοντικά σε όποιο τομέα επιθυμούν. Με τη συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις το άτομο νιώθει ότι παράγει έργο, ότι συμβάλλει στην ευημερία και την πρόοδο της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος και ότι κατά κάποιον τρόπο αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και δράσεις πάνω σε σημαντικά ζητήματα που απασχολούν την τοπική ή και παγκόσμια κοινωνία γενικότερα, συμβάλλοντας στην επίλυσή τους (Φραγκονικολόπουλος, 2007).

Ειδικότερα η εθελοντική δράση, αποτελεί μια μορφή συμμετοχής η οποία έχει άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνική πραγματικότητα, συνεισφέροντας στην ικανοποίηση παλαιών και νέων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η συμμετοχή στα κοινά έχει συνταγματική αξία, διότι συμβάλλει σε μια καλύτερη και πληρέστερη πολιτική, επαγγελματική, ηθική και πολιτιστική ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Η συμμετοχή στη συλλογική ζωή, διαμέσου της παροχής εθελοντικών υπηρεσιών αλτρουιστικού χαρακτήρα αποτελεί έναν τρόπο συνδρομής στην πραγματοποίηση της αρχής της ουσιαστικής ισότητας (Ανθόπουλος, 2000).

Κεφάλαιο 3: Η σύνδεση της Κοινοτικής ανάπτυξης με την Κοινωνική Εργασία και το Κοινωνικό Κεφάλαιο.

3.1 Η έννοια της Κοινότητας στην Κοινωνική Εργασία

Στις χώρες που έχουν σχετικά προχωρήσει στους τομείς της αστικοποίησης, το επίκεντρο της ανησυχίας αποτελεί η απώλεια της κοινότητας. Κάποια αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της αστικής ζωής πάνω στο άτομο φαίνεται στο έργο του L.K FRANK με τίτλο «*Η κοινωνία ως ασθενής*» και στα κείμενα των Karen Honey, Erich Fromm και Harry Stack Sullivan που όλοι τους βλέπουν πόσο οι απρόσωπες και οι απομακρυσμένες σχέσεις των ατόμων μέσα στην πόλη συμβάλλουν στη δυσκολία του ανθρώπου να βιώσει την έννοια της ασφάλειας στον δυτικό κόσμο. Η μοναξιά, η αγωνία, η κατάπτωση, η νεύρωση επικρατούν και αποτελούν εμπόδια στην προσπάθεια που κάνει ο άνθρωπος για την απόκτηση αξιοπρέπειας, σταθερότητας και ευτυχίας. Οι παραπάνω λόγοι συνέβαλαν στο να δημιουργηθεί νέο ενδιαφέρον για την κοινότητα στις κοινωνίες που έχουν εκβιομηχανιστεί (Ross, 1972).

Σύμφωνα με τον Ross (1972) η κοινότητα ως μονάδα είναι σε ορισμένες περιπτώσεις μια γεωγραφική περιοχή ενώ σε άλλες περιπτώσεις πρόκειται για μια κοινότητα ενδιαφερόντων. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις τα μέλη των κοινοτήτων θα μπορούσαν να ταυτιστούν με την κοινότητα και να μοιραστούν τις ευθύνες για την ανάπτυξη της κοινοτικής ζωής, που θα επιλύσει με δραστήριο τρόπο μερικά από τα προβλήματα που εμποδίζουν, τόσο τη συγκεκριμένη κοινότητα όσο και την ευρύτερη κοινωνία στην οποία ανήκει, την πρόσβαση στο πλούτο που οι ανθρωπιστικές επιστήμες έκαναν προσιτό στον σύγχρονο άνθρωπο.

Επίσης, σύμφωνα και με την Καλλινικάκη (2008) ο όρος «κοινότητα» χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα με στοιχειώδη κοινωνική οργάνωση, η οποία σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία συγκροτείται από 500 έως 10.000 κατοίκους. Ο όρος όμως αυτός, εκτός των παραπάνω, περιγράφει επίσης και ένα πλήθος ατόμων τα οποία αισθάνονται ότι ανήκουν σε ένα σύνολο, ότι συνδέονται μεταξύ τους με κοινά ενδιαφέροντα, κοινά συμφέροντα και κοινούς στόχους και συνήθως αντιμετωπίζουν ένα ή περισσότερα κοινωνικά προβλήματα στα οποία προσπαθούν από κοινού να αψιμαχήσουν. Κοινότητες όμως αποτελούν και τα άτομα

που έχουν κοινή προέλευση, γλώσσα, θρησκεία, κοινό ιστορικό παρελθόν και κοινά ήθη και έθιμα.

Η Bernard εντοπίζει τρία κοινά στοιχεία στους ποικίλους ορισμούς της κοινωνικής εργασίας, τον τόπο, την κοινωνική αλληλόδραση και τον κοινοτικό δεσμό. Πρόκειται για έναν κοινωνιολογικό προσδιορισμό, όπου η κοινότητα χαρακτηρίζεται από στενές διαπροσωπικές σχέσεις, συναισθηματικούς δεσμούς, ηθική δέσμευση, κοινωνική συνοχή και συνέχεια στο χρόνο.

Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2009) η κοινότητα παραπέμπει σε ένα σύνολο ατόμων που σχηματίζουν μια κοινωνική οντότητα βασισμένη στον κοινό τόπο, στην κουλτούρα και στο μοίρασμα κοινών δραστηριοτήτων, ενδιαφερόντων και ταυτίσεων.

Η Rifkin (1991) περιγράφει πέντε επίπεδα συμμετοχής της κοινότητας:

1. Συμμετοχή στα οφέλη: Χρήση υπηρεσιών φροντίδας υγείας
2. Συμμετοχή στον προγραμματισμό δραστηριοτήτων: Η κοινότητα συνεισφέρει με την παροχή κάθε μορφής πόρων (υλικοί, οικονομικοί, ανθρώπινο δυναμικό).
3. Συμμετοχή στην εφαρμογή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων: Η κοινότητα αναλαμβάνει ευθύνες και αποφασίζει πώς οι διάφορες δραστηριότητες θα υλοποιηθούν.
4. Συμμετοχή στη διαδικασία αξιολόγησης των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων.
5. Συμμετοχή της κοινότητας στον προσδιορισμό και την ιεράρχηση προτεραιοτήτων καθώς και στην κατανομή των διαθέσιμων πόρων. Επιπλέον, σε αυτό το επίπεδο η κοινότητα αναζητά νέες πηγές υποστήριξης των δραστηριοτήτων της.

3.2 Κοινωνική Εργασία με κοινότητα (ΚΕΚ) - κοινοτική εργασία

Ο Ross (Ross, 1971: 58) ερμηνεύει την κοινωνική εργασία με κοινότητα σαν μια διαδικασία στην οποία μια κοινότητα αναγνωρίζει τις ανάγκες της, πραγματοποιεί ιεράρχηση αναγκών και ενεργοποιεί τις εσωτερικές και εξωτερικές πηγές της κοινότητας για την επίτευξη των στόχων της που απορρέουν από την αξιολόγηση αναγκών, καλλιεργώντας ένα πνεύμα αλληλεγγύης και συνεργασίας για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού (Ζωγράφου, 2002).

Ο Alinsky κατανοεί την κοινωνική εργασία με κοινότητα σαν δράση των καταπιεσμένων ομάδων στο πλαίσιο της αυτό-οργάνωσης με σκοπό την απόκτηση δύναμης καθώς απορρίπτει την συνεργασία με τις παραδοσιακές Κοινωνικές Υπηρεσίες (Alinsky 1973, 1974 στο Ζωγράφου, 2002).

Η ομάδα εργασίας Κοινωνικών λειτουργών του Βερολίνου (AKS) βλέπει την κοινωνική εργασία με κοινότητα σαν μια διαδικασία αντίδρασης της κοινωνικής γραφειοκρατίας και των ιδιωτικών φορέων της κοινωνικής εργασίας, που προσπαθούν, μαζί με άλλες «κοινωνικό-πολιτικές-παρεμβάσεις» να σταματήσουν τη χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης που είναι συνέπεια «του ανεπτυγμένου καπιταλιστικού συστήματος» στην Δυτική Γερμανία (Ζωγράφου, 2002).

Η μέθοδος της «κοινωνικής εργασίας με κοινότητα» είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η κινητοποίηση και βοήθεια της κοινότητας προκειμένου να αντιληφθεί την πραγματική διάσταση των ζητημάτων που την απασχολούν, να τα αξιολογήσει, να πραγματοποιήσει ιεράρχηση αναγκών και να οδηγηθεί στον κατάλληλο σχεδιασμό για την αντιμετώπιση τους (Καλλινικάκη, 2008).

Οι Άγγλοι συγγραφείς Henderson και Thomas (1985 στο Σταθόπουλος, 2005) στην προσπάθειά τους να δώσουν έναν ορισμό του περιεχομένου της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα, αναφέρουν τα κατωτέρω χαρακτηριστικά της στοιχεία:

- Η παρέμβαση δεν αφορά και δεν στρέφεται γύρω από την αντιμετώπιση και θεραπεία ατομικών προβλημάτων.
- Η παρέμβαση δεν αφορά σποραδικές προσπάθειες και μεμονωμένα προγράμματα.
- Η παρέμβαση συνήθως εμπεριέχει το στοιχείο της συμμετοχής του πληθυσμού μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής.
- Η παρέμβαση αφορά την πρόληψη και αντιμετώπιση θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας με την ευρύτερη έννοια του όρου.

Ο Oelschlagel (στο Ζωγράφου, 2002) αναφέρει μερικά γενικά χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στον όρο κοινωνική εργασία με κοινότητα όπως νοείται αυτός σήμερα:

- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα επικεντρώνει τις δραστηριότητες της σε ολόκληρες γειτονιές, συνοικίες και κοινότητες, ενεργοποιούνται οι καταπιεσμένες ομάδες με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους.

- Τα προβλήματα δεν καθορίζονται σαν προβλήματα ενός ατόμου ή μιας ομάδας αλλά αντιμετωπίζονται στο «κοινωνικό οικολογικό τους πλαίσιο».
- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα περιλαμβάνει όχι μόνο τις διάφορες μεθόδους κοινωνικής εργασίας αλλά και «πολιτικές δραστηριότητες», όπως είναι το «go in» , η διαδήλωση, οι συγκεντρώσεις των πολιτών και οι μέθοδοι της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας και έρευνα δράση.
- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα εργάζεται με όλους τους κοινωνικούς φορείς με στόχο την συνεργασία και τη βελτίωση του δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο.
- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα εργάζεται διαμεθοδικά με διάφορες ομάδες στόχου και στοχεύει στην κινητοποίηση και ενεργοποίηση των ενδιαφερομένων.
- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα ξεκινάει από τις κοινωνικές συγκρούσεις, ταυτόχρονα αποτελεί ένα σύστημα πρόωρου συναγερμού και ξεκινά με βάση τις καθημερινές εμπειρίες των ανθρώπων στο χώρο διαβίωσης τους.
- Η κοινωνική εργασία με κοινότητα νοείται και σαν «εργασία επιμόρφωσης», που προσπαθεί να καταστήσει δυνατή την πολιτική ενεργό μάθηση, συμβάλει στην ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των ενδιαφερομένων, για τη συλλογική προβολή και διεκδίκηση των συμφερόντων τους.

Η έναρξη της εφαρμογής της Κοινωνικής εργασίας με κοινότητα συμπίπτει με τη δημιουργία κοινοτικών κέντρων σε γειτονίες με ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. Βασικός στόχος των κέντρων αυτών ήταν η αυτοβοήθεια και η αλληλοϋποστήριξη των ευάλωτων ομάδων (π.χ. παιδιά χωρίς οικογένεια, ηλικιωμένοι, θύματα επιδημιών ή πολέμων, ανάπηροι) (Καλλινικάκη, 2008).

Η κοινωνική εργασία με κοινότητα στοχεύει στο σχεδιασμό, στην οργάνωση και την υλοποίηση προγραμμάτων για την λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η κοινότητα σε κάποια πτυχή της κοινωνικής της ζωής και για τη βελτίωση ή την καλύτερη αξιοποίηση των ωφελειών που προκύπτουν από ένα ή περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής όπως η υγεία, η ψυχαγωγία, η πρόνοια κ.α. Τα προγράμματα απευθύνονται σε όλα τα μέλη της συγκεκριμένης κοινότητας και στοχεύουν τη συνεχή και επαρκή παροχή υπηρεσιών σύμφωνα με τις ανάγκες των μελών της κοινότητας (Καλλινικάκη, 2008).

Ο Dunham αναφέρεται στην κοινωνική εργασία με κοινότητα ως μια διαδικασία που έχει ως αποτέλεσμα την διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στις βοηθητικές πηγές της Κοινωνικής Πρόνοιας και τις κοινωνικές ανάγκες μέσα σε μια γεωγραφική περιοχή ή ένα ειδικό τομέα εργασίας (Carter, 1974 στο Ζωγράφου, 2002).

Η Carter βρίσκει αυτό τον ορισμό ανεπαρκή και βλέπει την κοινωνική εργασία με κοινότητα σαν μια μέθοδο που περιέχει τα εξής στοιχεία:

- Κοινωνική μελέτη και διάγνωση
- Εκτίμηση των εσωτερικών δυνάμεων της κατάστασης
- Χρήση των βοηθητικών μέσων
- Τροποποίηση και αλλαγή
- Αξιολόγηση (Carter, 1974: 215-219 στο Ζωγράφου, 2002)

Στη συνέχεια ο Payne αναφέρει ορισμένους τομείς της κοινωνική εργασίας όπου η κοινοτική εργασία είναι απαραίτητη: πρώτον την εργασία σε νοσοκομεία, σε ιδρύματα, σε φυλακές, σε τομείς όπου η οργάνωση συναντάται με τις οργανωτικές δομές και τα υποστηρικτικά δίκτυα της τοπικής κοινωνίας. Δεύτερον την αποκέντρωση των υπηρεσιών υγείας και την ανάπτυξη στις τοπικές κοινωνίες μη κυβερνητικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση των τοπικών προβλημάτων. Τρίτον την κοινοτική δράση σε τοπικό επίπεδο με καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες με σκοπό την αξιοποίηση των πόρων μιας κοινότητας προς όφελος τους, τη δημιουργία και την υποστήριξη εθελοντικών ομάδων και τη συνεργασία με οργανώσεις και κοινωνικές υπηρεσίες με απώτερο στόχο την κοινοτική ενδυνάμωση (Ζαϊμάκης, 2011)

3.3 Η έννοια της Κοινοτικής Ανάπτυξης

Η κοινοτική εργασία συνιστά μια διεπιστημονική στρατηγική μέθοδο παρέμβασης στην κοινότητα η οποία αποσκοπεί στην αντιμετώπιση προβλημάτων και των όρων δημιουργίας τους, στην αφύπνιση και κινητοποίηση των μελών και των ομάδων και της κοινότητας και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική της ανάπτυξη μέσα από ένα συνδυασμό βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων αλλαγών (Ζαϊμάκης, 2009).

Η κοινοτική εργασία προσπαθεί να βοηθήσει τους ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα να προσδιορίσουν τις ανάγκες τους και στη συνέχεια να επεξεργαστούν

και να διαμορφώσουν από κοινού συλλογικές απαντήσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της κοινότητας (Twelvetrees 1991, Payne 1995: 165).

Στόχος της κοινοτικής ανάπτυξης στις ανεπτυγμένες χώρες είναι να επιτύχει την μέγιστη δυνατή ισορροπία μεταξύ των αναγκών του πληθυσμού και των διαθέσιμων πόρων, να συμβάλλει ώστε τα άτομα και οι ομάδες στην κοινότητα να μπορούν να συμμετέχουν στον μέγιστο δυνατό βαθμό, να κάνει το περιβάλλον της κοινότητας ικανοποιητικό τόσο για τα άτομα όσο και για τις διάφορες ομάδες του πληθυσμού (Ζαϊμάκης, 2009).

Για τους υποστηρικτές ριζοσπαστικών απόψεων όπως η Ledwith (2006), η κοινοτική ανάπτυξη θέτει ως στόχο ένα ανασχηματισμό, ο οποίος θα βασίζεται στην κοινωνική δικαιοσύνη. Προωθεί ερμηνεία των ανθρώπινων προβλημάτων και προτείνει παρεμβάσεις που δεν εστιάζουν μόνο στα συμπτώματα, αλλά εμβαθύνουν στις αιτίες της καταπίεσης και της στέρησης (Καραγκούνης, 2008).

Αντίστοιχα ο Craig υποστηρίζει ότι η κοινοτική ανάπτυξη τείνει περισσότερο σε έναν τρόπο δουλειάς που είναι αντίθετος στην περιθωριοποίηση και εμπορευματοποίηση της ευημερίας και των ανθρώπων και εναντιώνεται στις παγκόσμιες πολιτικές δυνάμεις. Ως εκκίνηση ορίζει τον προσδιορισμό των αναγκών και των επιθυμιών από τα ίδια τα άτομα που ζουν σε μη προνομιούχες περιοχές και θέτει ως στόχο την κάλυψη των παραπάνω μέσα από μια προσπάθεια πολιτικοποίησης των ομάδων αυτών.

Η κοινοτική ανάπτυξη είναι «μια προσπάθεια που στοχεύει σε καλύτερους όρους ζωής για ολόκληρη τη κοινότητα, με τη δραστήρια συμμετοχή και με πρωτοβουλία αν είναι δυνατόν όλων των κατοίκων της. Η κοινοτική ανάπτυξη περιλαμβάνει όλους τομείς που χρειάζονται βελτίωση ή εξέλιξη (Σταθόπουλος, 2005).

Η κοινοτική ανάπτυξη ξεκίνησε ως προσπάθεια αποτίναξης των αποικιακών δεσμών, μέσω πρωτοβουλιών των Ηνωμένων Εθνών και εξελίχθηκε ως επιχείρημα αποκέντρωσης από την κεντρική εξουσία. Αποτέλεσε την πιο οργανωμένη επιχείρηση κοινωνικής αλλαγής στον Τρίτο Κόσμο, η οποία διαδόθηκε και στα δυτικά κράτη (Campfens, 1997).

Κοινή αντίληψη μεταξύ των επαγγελματιών του χώρου είναι ότι οι κυριότεροι στόχοι της κοινοτικής ανάπτυξης είναι να επιτύχει την ενεργό συμμετοχή του πληθυσμού στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή προγραμμάτων τοπικού

ενδιαφέροντος, μέσα σε άλλα ευρύτερης περιφερειακής και εθνικής ανάπτυξης (Ζαϊμάκης, 2009).

Σύμφωνα με τον ορισμό των Ηνωμένων Εθνών κοινοτική ανάπτυξη είναι το «το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες οι κάτοικοι μιας χώρας ενώνουν τις προσπάθειές τους με εκείνες των κρατικών αρχών για να βελτιώσουν τις οικονομικές, κοινωνικές και εκπολιτιστικές συνθήκες των κοινοτήτων, να τις ενσωματώσουν στη ζωή του έθνους και να τις καταστήσουν αυτάρκεις και ικανές ώστε να συμβάλλουν πλήρως στην εθνική πρόοδο και ευημερία (Σταθόπουλος, 2005).

Ακόμη, σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2009) η προσέγγιση της κοινοτικής ανάπτυξης στηρίζεται σε τρεις βασικές αντιλήψεις:

Πρώτον, στην αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης, δηλαδή στην ίση κατανομή των αγαθών, καθώς βασικός της στόχος είναι η καταπολέμηση των ανισοτήτων που δημιουργούνται από την φτώχεια.

Δεύτερον, στην ιδέα της αειφόρου ανάπτυξης, καθώς η φύση δεν είναι μια ανεξάντλητη πηγή που μπορεί να αποτελεί αντικείμενο συνεχούς εκμετάλλευσης χωρίς να έχει συνέπειες στο περιβάλλον. Ο άνθρωπος έχει την υποχρέωση να συντηρεί και να προστατεύει τη φύση με τρόπο τέτοιο που να ενισχύσει την αναπαραγωγή της και να μη συντελεί στην καταστροφή της.

Τρίτον, την αντίληψη της υγιούς κοινότητας, δηλαδή μια κατάσταση φυσικής, διανοητικής και κοινωνικής ευημερίας και όχι απλώς απουσία ασθενειών ή αναπηριών. Η υγιής κοινότητα περιλαμβάνει χαρακτηριστικά όπως ένα καθαρό και ασφαλές περιβάλλον, ένα βιώσιμο οικοσύστημα, υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης με υψηλή ποιότητα και προσβασιμότητα, ευκαιρίες κατάρτισης, μηχανισμοί και δίκτυα αντιμετώπισης από το δημόσιο τομέα σε συνεργασία με τοπικές υπηρεσίες και εθελοντικές οργανώσεις.

Πολλές από τις προσπάθειες της κοινοτικής ανάπτυξης είναι ουσιαστικά προσπάθειες ώστε να ενισχυθούν οι κάτοικοι της κοινότητας, να καταλάβουν τι συμβαίνει, να αναγνωρίσουν μερικές από τις επιλογές τους έτσι ώστε να καταφέρουν να επιτύχουν τη μελλοντική κοινότητα που επιθυμούν μέσω της κοινοτικής συμμετοχής (Shafer, 1990 στο Bullen, 2007).

3.4 Ο ρόλος της Κοινοτικής ανάπτυξης στην ΚΕΚ

Η κοινοτική εργασία έχει συσχετιστεί με ολιστικές προσεγγίσεις συλλογικού και προληπτικού χαρακτήρα που ενισχύουν την κοινωνική δικαιοσύνη και εναντιώνονται στις κοινωνικές διακρίσεις (Mayo, 1998:161).

Οι κοινοτικές παρεμβάσεις μπορούν να λάβουν χώρα σε οποιαδήποτε κοινωνία, υπάρχουν όμως ορισμένες κοινότητες που χρήζουν άμεσης παρέμβασης λόγω των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, όπως οι υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, καταυλισμοί τσιγγάνων, κοινότητες τοξικομανών, απομονωμένοι γεωγραφικοί οικισμοί των οποίων τα μέλη ζουν κάτω από συνθήκες στέρησης των κοινωνικών αγαθών και πίεσης καθώς βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, φυλετικές και ταξικές ανισότητες. Σε αυτές τις περιπτώσεις η κοινοτική εργασία μπορεί να λάβει τον χαρακτήρα της κοινοτικής δράσης και να παρέμβει προς όφελος αυτών των ομάδων (Ζαϊμάκης, 2011).

Η κοινοτική εργασία βασίζεται σε ένα ρεύμα σκέψης που υποστηρίζει πως η γέννηση των κοινωνικών προβλημάτων έχει δομικό χαρακτήρα, πως οι απαντήσεις στα προβλήματα απαιτούν κριτική συνειδητοποίηση και συλλογικές αποφάσεις, και πως μέσα από την πολιτισμική και κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών απελευθερώνονται δυναμικές που μπορούν να αξιοποιηθούν για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών.

Σύμφωνα με τον Καραγκούνη (2008) σε αντίθεση με τις πρακτικές της δεκαετίας του 1980, από τη δεκαετία του 1990 και μετά δίνεται έμφαση στη συμμετοχή της κοινότητας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Διεθνώς προωθείται η ενδυνάμωση των πολιτών και η συμμετοχή τους σε δράσεις που σκοπεύουν στην αυτοβοήθεια και αντενέργειες για την υποστήριξη προγραμμάτων κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης – αναγέννησης και κοινωνικής ένταξης.

Η Cricley (1996) τονίζει πως η εστίαση στο τοπικό και στις έννοιες της συμμετοχής και της συνεργασίας είναι σημαντικές παράμετροι στην αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς σκιαγραφούν ένα σημαντικό πεδίο δράσης για την κοινοτική εργασία, που φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων. Οι δράσεις που καλείται να αναλάβει και να οργανώσει σήμερα η κοινοτική εργασία έχουν να κάνουν περισσότερο με την προώθηση της αυτοβοήθειας και τη συναίνεση παρά με την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης, τη συλλογική δράση και την σύγκρουση. Γεγονός είναι πως η κοινοτική εργασία δεν μπορεί να προσφέρει λύσεις στην αυξανόμενη φτώχεια και κοινωνική στέρηση. Οι

δράσεις της κοινοτικής εργασίας προκειμένου να είναι ουσιαστικές θα πρέπει να συνδεθούν με ευρύτερες περιφερειακές, εθνικές και υπερεθνικές στρατηγικές για οικονομική – κοινωνική ανάπτυξη και αλλαγή. Ωστόσο αυτό δεν θα πρέπει να ακυρώνει τις δράσεις σε τοπικό επίπεδο (Καραγκούνης 2008).

Το μοντέλο της κοινοτικής ανάπτυξης εστιάζει στη προσφορά βοήθειας σε ομάδες και κοινότητες προκειμένου να εξασκηθούν στην απόκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων όπως είναι η αυτοπεποίθηση όπου θα τους επιτρέψουν τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους (Porple, 2000 στο Καραγκούνης 2008).

Οι διάφοροι τύποι εφαρμογής του μοντέλου της κοινοτικής ανάπτυξης εξελίσσονται από την ενθάρρυνση της αλληλοβοήθειας έως την πολιτικοποίηση της κοινότητας και από την προώθηση συνεργατικών πρακτικών έως την αντιπαράθεση. Σύμφωνα με τον Thomas το μοντέλο της κοινοτικής ανάπτυξης δίνει έμφαση στην αυτοβοήθεια, την αλληλοβοήθεια, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και των δυνατοτήτων εκείνων που θα επιτρέψουν στους κατοίκους μιας συνοικίας να επιλύσουν τα προβλήματά τους (Καραγκούνης, 2008).

Ο Rothman με τη σειρά του, έδωσε έμφαση στην ομοφωνία, τη συνεργασία και τη συναίνεση στη διαδικασία της κοινοτικής ανάπτυξης, ενώ έθιξε ως μείζον θέμα την ανάπτυξη της ικανότητας της κοινότητας, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την αναγνώριση κοινών στόχων και ενδιαφερόντων, δραστηριοποίηση, οργάνωση και εκπαίδευση των συμμετεχόντων για την επίτευξη των στόχων αυτών (Καραγκούνης, 2008).

Η κοινοτική ανάπτυξη μπορεί να βοηθήσει κοινωνίες στερημένες που ενδεχομένως να βρίσκονται σε αποδιοργάνωση να ξεπεράσουν προβλήματα φτώχειας, ανισότητας, κατακερματισμού των υπηρεσιών και έλλειψης πηγών χρηματοδότησης, καθώς αυτό αποτελεί βασικό σκοπό της (Ζαϊμάκης, 2011).

Ο Ross στο βιβλίο του αναφέρει ότι υπάρχει μια ποικιλία τρόπων με τους οποίους οι επαγγελματίες μπορούν να εργαστούν με την κοινότητα. Οι τρεις μεγάλες υποδιαίρεσεις της εργασίας με κοινότητα είναι η κοινοτική ανάπτυξη, η κοινοτική οργάνωση και οι κοινοτικές σχέσεις (Καραγκούνης, 2008).

3.5 Κοινωνικό Κεφαλαίο και Κοινοτική Ανάπτυξη

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας μεγάλης κοινωνιολογικής έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε σε τυχαίο δείγμα 99 μικρών πόλεων της αμερικανικής Πολιτείας της Αϊόβας των Ηνωμένων Πολιτειών από τους Besser, Recker και Agnitsch (2008) κατά τα έτη 1993 και 2004, προέκυψε πως η απώλεια κοινωνικού κεφαλαίου δεν προκύπτει μόνο από την απώλεια της εργασίας, αλλά και από ποικίλους άλλους αρνητικούς οικονομικούς κλυδωνισμούς. Αυτού του είδους οι κλυδωνισμοί ενδέχεται στις μικρές πόλεις να ταυτίζονται με την εγκατάλειψη σημαντικών κοινωνικών εγκαταστάσεων και σχολικών μονάδων, μόλυνση του περιβάλλοντος ή ακόμη και εκδήλωση μιας φυσικής καταστροφής.

Επιπλέον, η έρευνα κατέγραψε απώλεια κοινωνικής συμμετοχής, διάβρωση της κοινωνικής ταυτότητας και γενικότερα αποσύνθεση των κοινωνικών δεσμών και του κοινωνικού κεφαλαίου, ως επακόλουθο των αρνητικών οικονομικών κλυδωνισμών. Παράλληλα, προέκυψε ότι η απώλεια του κοινωνικού κεφαλαίου εντείνονταν όσο αυξανόταν η συχνότητα των κλυδωνισμών στην οικονομία. Μάλιστα, παρατηρήθηκε πως μία σειρά, μικρών σε ένταση, κλυδωνισμών προκαλούσε μία μεγάλου μεγέθους υποβάθμιση της ποιότητα ζωής μιας πόλης ανάλογη μάλιστα αυτής που ενδεχομένως θα προκαλούσε ένας μεγάλος σε ένταση κλυδωνισμός (Besser, 2008 στο Καραμέτου, Αποστολόπουλος, 2010).

Σύμφωνα με τον Anderson (2008), η απώλεια κοινωνικού κεφαλαίου τείνει να συνοδεύει την απώλεια εργασίας είτε αυτή προκύπτει στο αρχικό στάδιο ή στα μέσα της σταδιοδρομίας ενός ατόμου. Το άνεργο άτομο υφίσταται απώλεια του κοινωνικού κεφαλαίου όχι μόνον λόγω της εξασθένησης της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος, αλλά και λόγω της προσωπικής του αποστασιοποίησης από τη συμμετοχή στις συλλογικές δραστηριότητες της κοινότητας.

Παράλληλα, ο Ζαϊμάκης (2002) στρέφει το ενδιαφέρον του στον ορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου, αφού είναι γι' αυτόν μια πολύ σημαντική έννοια που βοηθάει στη κατανόηση και στην ανάλυση μιας τοπικής κοινότητας. Κατ' αυτόν, λοιπόν, το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται ως *“ένα δυναμικό μοιρασμένης γνώσης, κατανοήσεων, αξιών, κανόνων και κοινωνικών δικτύων, που αναπτύσσονται στην κοινωνία, διευκολύνουν την ανάληψη συλλογικών δράσεων και συμβάλλουν στη συσσώρευση κοινωνικών αγαθών”*. Και συνεχίζει *“Ο εντοπισμός των αδυναμιών μιας οργάνωσης, οι πόροι που βρίσκονται στην ευρύτερη υποδομή της κοινότητας, η ενεργοποίηση*

μεγάλου τμήματος του πληθυσμού (μέσω και της συμμετοχικότητας που αποτελεί δομικό παράγοντα του Κοινωνικού Κεφαλαίου), ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων αποτελούν και αυτά σημαντικά στοιχεία για την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής” (Ζαϊμάκης, 2002:128).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η συσχέτιση του Κοινωνικού Κεφαλαίου με την έννοια της κοινοτικής ανάπτυξης. Η μείωση του επιφέρει ραγδαίες επιπτώσεις σε τομείς – στόχους της κοινοτικής ανάπτυξης και γενικότερα της κοινοτικής εργασίας (εργασία, κοινωνικοί δεσμοί, κοινωνική συνοχή, οικολογική και κοινωνική συνείδηση, οικονομική ανάπτυξη κοινότητας κτλ.) και το αντίστροφο, οικονομική και κοινωνική κρίση, ανεργία, οικολογικές και φυσικές καταστροφές προκαλούν μείωση του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Ο Ζαϊμάκης (2002) προσθέτει ότι η διεργασία του τοπικού κοινωνικού μετασχηματισμού απαιτεί την ενεργοποίηση τόσο του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου όσο και του ανθρώπινου. Οι κάτοικοι θα αποκτήσουν δεξιότητες και έλεγχο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και υλοποίησης τους ενώ τόσο οι ίδιοι όσο και οι κοινωνικοί εταίροι θα συμβάλλουν στην δημοκρατική αποκέντρωση και αυτονομία (Romby, 1955 στο Ζαϊμάκης, 2002).

Τελικά, μπορούμε να πούμε {μελετώντας τα δυο κεφάλαια της εργασίας στα οποία αναλύονται οι παράγοντες και τα θετικά στοιχεία του Κοινωνικού Κεφαλαίου (πρώτο κεφάλαιο) και οι στόχοι της Κοινοτικής Ανάπτυξης ως στρατηγική παρέμβασης στην Κοινοτική Εργασία (τρίτο κεφάλαιο)} ότι το Κοινωνικό Κεφάλαιο και η Κοινοτική Ανάπτυξη αποτελούν δυο αλληλένδετες έννοιες, με κοινή αφετηρία αρχές και αξίες όπως την εμπιστοσύνη, την αλληλεγγύη, και τη συμμετοχικότητα.

Η Κοινοτική Ανάπτυξη, με πολύ απλά λόγια, είναι η διαδικασία ανάπτυξης του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Αποτελεί μια διαδικασία η οποία τονίζει τη σημασία της συνεργασίας με ανθρώπους που μπορούν να προσδιορίσουν τους στόχους τους, την κινητοποίηση των πόρων και να αναπτύξουν σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση προβλημάτων τα οποία έχουν εντοπιστεί συλλογικά (Cox, 1995).

Στο σημείο αυτό δεν πρέπει να παραγνωρίσουμε την έννοια του Κοινωνικού Κεφαλαίου και να θεωρήσουμε ότι η ύπαρξή του και μόνο αποτελεί ευνοϊκό παράγοντα για τη θεμελίωση της Κοινοτικής Ανάπτυξης. Το Κοινωνικό Κεφάλαιο μπορεί να λειτουργήσει προσθετικά στις συντονισμένες προσπάθειες για Κοινοτική Ανάπτυξη παρέχοντας τα συστατικά που θα ενισχύσουν την παρεμβάσεις και τις καινοτόμες προσπάθειες των οργανωμένων θεσμών και των καταρτισμένων

επαγγελματιών. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν μπορεί να υποκαταστήσει τις δομές, τους θεσμούς και την παρουσία των κατάλληλων προσώπων που θα εργαστούν βάσει ενός οργανωμένου σχεδίου Κοινωνικής Ανάπτυξης στα πλαίσια της Κοινωνικής Εργασίας με Κοινότητα.

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Περιγραφή της έρευνας

4.1 Σκοπός και στόχοι πτυχιακής έρευνας

Σκοπός της μελέτης μας είναι η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου των ατόμων που συμμετέχουν σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις του Δήμου Ηρακλείου.

Επιμέρους στόχοι:

- Η διερεύνηση των κίνητρων συμμετοχής των μελών που δραστηριοποιούνται σε Μ.Κ.Ο.
- Η διατύπωση προτάσεων για τη συμβολή της Κ.Ε.Κ. στην ενίσχυση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και της κοινοτικής ανάπτυξης.

Ερευνητική υπόθεση:

- Το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει μια υψηλή θετική συσχέτιση και στατιστικά σημαντική με τη συμμετοχή σε οργανώσεις στην τοπική κοινότητα

4.2. Διατύπωση Ερευνητικών Ερωτημάτων

- 1) Υπάρχουν διαφορές στο κοινωνικό κεφάλαιο σε σχέση με τα δηλωθέντα κίνητρα των συμμετεχόντων;
- 2) Σχετίζεται το κοινωνικό κεφάλαιο των ατόμων σε Μ.Κ.Ο. του Δήμου Ηρακλείου με κύρια δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο);
- 3) Υπάρχουν διαφορές στο Κοινωνικό Κεφάλαιο και στις υποκατηγορίες του μεταξύ των εθελοντών διαφορετικών ομάδων;

4.3. Ερευνητική Στρατηγική.

Για την παρούσα εργασία χρησιμοποιήσαμε τη στρατηγική της ποσοτικής έρευνας. Η ποσοτική προσέγγιση βρίσκει κατά κύριο λόγο την εφαρμογή της στις δειγματοληπτικές εμπειρικές έρευνες. Μέσω της εξέτασης μεγάλου όγκου περιπτώσεων εξισορροπούνται οι ιδιομορφίες των μεμονωμένων περιπτώσεων και ως εκ τούτου οι κανονικότητες ή οι τάσεις που προκύπτουν μπορούν να θεωρηθούν ως γενικώς ισχύουσες. Στην ποσοτική έρευνα οι παράμετροι παίρνουν τη μορφή

μεταβλητών και η συσχέτιση τους που ελέγχεται εμπειρικά παίρνει τη μορφή υποθέσεων (Τσιώλης, 2011).

Στην ποσοτική έρευνα τα δεδομένα θα πρέπει να τυποποιηθούν για να μπορούν να μετρηθούν, έτσι ώστε οι μεταβλητές να λάβουν αριθμητική τιμή και μέσω στατιστικών αναλύσεων να ελέγχουν οι συσχετίσεις και οι διακυμάνσεις τους. Οι ποσοτικές έρευνες ακολουθούν ως επί το πλείστον έναν αυστηρό και προκαθορισμένο ερευνητικό σχεδιασμό, σύμφωνα με τον οποίο οι περισσότερες κρίσιμες αποφάσεις έχουν ληφθεί από τον ερευνητή πριν από τη διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας στο ερευνώμενο πεδίο (Τσιώλης, 2011).

Για να καταλήξει ο ερευνητής σε έγκυρα και επιστημονικά αποτελέσματα δύο είναι τα βασικά ζητήματα που πρέπει να εστιάσει. Πρώτον στη συλλογή ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος του υπό μελέτη πληθυσμού και δεύτερον στη διαμόρφωση ενός κατάλληλου για την έρευνα ερωτηματολογίου (Τσιώλης, 2011).

Σύμφωνα με την ποσοτική προσέγγιση, κάθε έρευνα οφείλει να πληροί τα κριτήρια της εγκυρότητας, της αντιπροσωπευτικότητας, της αξιοπιστίας και της αντικειμενικότητας. Όταν πληρούνται τα κριτήρια αυτά τότε ο ερευνητής μπορεί να υποστηρίξει πως τα ευρήματα του δύνανται να γενικευτούν (Τσιώλης, 2011).

Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε γιατί οδηγεί στη συγκέντρωση ικανού όγκου δεδομένων, επιτρέπει τη μετέπειτα σύγκριση και συσχέτισή τους, σε σύντομο χρονικό διάστημα, ποσοτικοποιεί νοήματα και ερμηνείες και οδηγεί στη γενίκευση αποτελεσμάτων έρευνας.

4.4 Πεδίο και Πληθυσμός Μελέτης

Το πεδίο της μελέτης μας αποτέλεσε ο Δήμος Ηρακλείου. Ο Δήμος Ηρακλείου με έδρα το Ηράκλειο αποτελείται από τους δήμους Ηρακλείου, Γοργοαΐνης, Τεμένους, Παλιανής και Νέας Αλικαρνασσού. Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Ηρακλείου είναι 173.993 κάτοικοι σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 (στοιχεία από την επίσημη ιστοσελίδα του Δ. Ηρακλείου).

Πληθυσμός της μελέτης μας αποτέλεσαν άτομα που δραστηριοποιούνται εθελοντικά σε Μ.Κ.Ο. του Δήμου Ηρακλείου.

4.4.1 Προφίλ εθελοντικών οργανώσεων

Η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε σε 13 εθελοντικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο Δήμο Ηρακλείου. Παρακάτω γίνεται μια σύντομη περιγραφή του προφίλ της κάθε οργάνωσης που έλαβε μέρος στην έρευνά μας (παρακάτω διακρίνονται μόνο 11 οργανώσεις γιατί το Δίκτυο Κοινωνικής Αλληλεγγύης περιλαμβάνει το Κοινωνικό Ιατρείο και το Κοινωνικό Φαρμακείο).

1. Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός (Ε.Ε.Σ.) – Παράρτημα Ηρακλείου:

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ιδρύθηκε το 1987 με πρωτοβουλία της Βασίλισσας Όλγας και στη μακρά πορεία του παραμένει σταθερά αφοσιωμένος στις διεθνείς ανθρωπιστικές αρχές και στην αλληλέγγυα εθελοντική προσφορά βοήθειας προς τον συνάνθρωπο. Ο Ε.Ε.Σ είναι ο μεγαλύτερος μη κυβερνητικός οργανισμός στην Ελλάδα με σύνθετο έργο που βασίζεται στην εθελοντική δράση και την άμεση ανταπόκριση των πολιτών.

Οι βασικοί σκοποί και στόχοι του Ε.Ε.Σ είναι :

Σε καιρό πολέμου: η συνδρομή και η επικουρία στο έργο της Στρατιωτικής Υγειονομικής Υπηρεσία, η νοσηλευτική περίθαλψη των ασθενών, καθώς και η προστασία των αιχμαλώτων, του άμαχου πληθυσμού και των θυμάτων του πολέμου. Σε καιρό ειρήνης: η αρωγή και συμπαράσταση σε θύματα θεομηνιών και επιδημιών, καθώς και η αυτόνομη ή σε συνεργασία με το Κράτος και Κοινωνικούς φορείς ανθρωπιστική δραστηριότητα. Σε συνεργασία με άλλους θεσμικούς φορείς κρατικούς και μη, ο Ε.Ε.Σ είναι στο πλευρό κάθε ανθρώπου οικογένειας ή ομάδας που αντιμετωπίζει δυσκολίες χωρίς να θέτει φυλετικά, εθνικά ή οικονομικής κατάστασης όρια στη δράση του (<http://www.redcross.gr/>).

2. Εθελοντές Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (Κ.Ε.Θ.Ε.Α «ΑΡΙΑΔΝΗ»):

Η ομάδα εθελοντών του ΚΕ.Θ.Ε.Α. «ΑΡΙΑΔΝΗ» δημιουργήθηκε στο Ηράκλειο το 1998 προκειμένου να προσφέρει εθελοντική εργασία σύμφωνα πάντα με τις αρχές και τη φιλοσοφία του Κέντρου Θεραπείας εξαρτημένων ατόμων. Η δημιουργία της ομάδας προήλθε από την ανάγκη του προγράμματος για επαφή και

συνεργασία του με την ευρύτερη κοινότητα, την ανάγκη για παρουσία υποστηρικτών της δράσης του, και για την προώθηση της ιδέας του εθελοντισμού.

Σκοπός της ομάδας εθελοντών του ΚΕΘΕΑ «ΑΡΙΑΔΝΗ» είναι η δημοσιοποίηση του προγράμματος στην ευρύτερη κοινότητα και η ενημέρωση του κόσμου για θέματα εξαρτήσεων (<http://www.kethea.gr>)

3. Δίκτυο Κοινωνικής Αλληλεγγύης:

Το Δίκτυο Κοινωνικής Αλληλεγγύης δημιουργήθηκε στις αρχές του 2012 με σκοπό να προσφέρει έμπρακτη αλληλεγγύη σε συνανθρώπους μας που πλήττονται ιδιαίτερα από την τρέχουσα ηθική και οικονομική κρίση. Στηρίζεται αποκλειστικά στην εθελοντική προσπάθεια γιατρών, φαρμακοποιών, νοσηλευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών, γραμματέων, φοιτητών και άλλων επαγγελματιών, η οποία βασίζεται στην ανθρωπιά και στην αλληλεγγύη και σε καμία απολύτως οικονομική, πολιτική, κομματική κατεύθυνση, εποπτεία, δέσμευση ή υστεροβουλία.

Στόχοι του Δικτύου Κοινωνικής Αλληλεγγύης:

- Η δημιουργία δομών κοινωνικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων επιβίωσης των ανέργων, των επισφαλώς εργαζομένων, των ανασφάλιστων, των φτωχών και των εν γένει εχόντων ανάγκη βοήθειας. Στα πλαίσια αυτά ο Σύλλογος προχώρησε στην άμεση ίδρυση Κοινωνικού Ιατρείου - Φαρμακείου Αλληλεγγύης, με προτεραιότητα τους ανασφάλιστους συμπολίτες μας, παρέχοντας ευρύτερη πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας.
- Η καλλιέργεια σχέσεων και ο συντονισμός της δράσης του Συλλόγου με το κράτος, την τοπική αυτοδιοίκηση, την εκκλησία, κοινωνικούς φορείς, σωματεία, οργανώσεις, επιμελητήρια, επιστημονικούς και πνευματικούς οργανισμούς, Ν.Π.Ι.Δ. και Ν.Π.Δ.Δ. και γενικά με κάθε φορέα στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, για ενημέρωσή τους και παροχή συνδρομής για την πληρέστερη επίτευξη των σκοπών του Συλλόγου.
- Η ανάπτυξη σχέσεων αλληλεγγύης και συμπράστασης μεταξύ των μελών, αλλά και μεταξύ των μελών του Συλλόγου και των λοιπών συμπολιτών μας.
- Η υποστήριξη και προαγωγή των πολιτιστικών, μορφωτικών, κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων του Συλλόγου και των δεξιοτήτων των μελών του και των συμπολιτών μας (<http://www.koinoniaher.gr/>).

4. Κόσμος χωρίς βία και πολέμους (Κ.Χ.Π.Β.)

Ο οργανισμός *Κόσμος Χωρίς Πολέμους & Βία* (ΚΧΠΒ) εργάζεται σε διεθνές επίπεδο και προωθεί κάθε δράση, σκέψη και πρωτοβουλία που στοχεύει στον τερματισμό των πολέμων στον κόσμο, αλλά και στην εξάλειψη της βίας σε κάθε της μορφή. Η μεθοδολογία εργασίας της είναι βασισμένη στην Ενεργή μη-βία. Ο ΚΧΠΒ ιδρύθηκε από πρωτοβουλία μελών του Ανθρωπιστικού Κινήματος, του οποίου και αποτελεί ανεξάρτητο οργανισμό. Το 1995 ο ιδρυτής του, ο ισπανός Rafael de la Rubia, παρουσίασε για πρώτη φορά τον οργανισμό στην “Ανοιχτή συνάντηση για τον Ανθρωπισμό”, που πραγματοποιήθηκε στο πανεπιστήμιο του Σαντιάγκο της Χιλής, παρουσία εκπροσώπων από 50 χώρες.

Από εκείνη τη στιγμή ο ΚΧΠΒ ανέπτυξε πληθώρα δραστηριοτήτων σε αρκετές χώρες και στις 5 ηπείρους. Τα τελευταία χρόνια, λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς εξελίξεις, επικέντρωσε τη δράση του σε εκστρατείες για τον παγκόσμιο πυρηνικό αφοπλισμό, την παγκόσμια ειρήνη και την ανάπτυξη της μεθοδολογίας της Ενεργής μη-βίας. Η ομάδα στο Ηράκλειο της Κρήτης ξεκίνησε τη δράση της τον Μάρτιο του 2011.

Στόχοι του ΚΧΠΒ στην παρούσα φάση είναι οι εξής:

- Παγκόσμιος πυρηνικός αφοπλισμός
- Ποινικοποίηση των πυρηνικών όπλων
- Αποκήρυξη των βίαιων προσεγγίσεων επίλυσης των συγκρούσεων
- Σταδιακή και αναλογική μείωση των συμβατικών όπλων
- Μια κοινωνία βασισμένη στην Ενεργή μη-βία

(<http://www.kosmosxorispolemous.gr/page/2/>).

5. Εθελοντές «Σύλλογος Κακοποιημένων Γυναικών»:

Ο σύλλογος ανήκει στις εθελοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ιδρύθηκε το 2000 και είναι στελεχωμένος με εξειδικευμένο προσωπικό και εθελόντριες – μέλη. Παρέχει συμβουλευτική, κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη αλλά και στέγαση σε γυναίκες και παιδιά που έχουν υποστεί βία

(<http://www.kakopoiisi.gr/index.php?page=history>).

6. Παγκρήτιος Σύνδεσμος Εθελοντών Αιμοδοτών και Δωρητών Οργάνων Σώματος «Αιματοκρήτης»:

Ο «Αιματοκρήτης» είναι ένα νομικά αναγνωρισμένο, μη κερδοσκοπικό σωματείο με έδρα το Ηράκλειο Κρήτης που ιδρύθηκε το 1985. Αποτελεί έναν από τους πρώτους συλλόγους στην Ελλάδα που ασχολήθηκαν με το ευαίσθητο ζήτημα της Δωρεάς Ιστών και Οργάνων και έχει διαβιβάσει χιλιάδες αιτήσεις Δωρητών Οργάνων Σώματος στον Εθνικό Οργανισμό Μεταμοσχεύσεων. Ο «Αιματοκρήτης» ιδρύθηκε από εθελοντές που ως στόχο έχουν την ευαισθητοποίηση της κοινωνία στο ζήτημα της προσφοράς εθελοντικού αίματος, στην ανάπτυξη εθελοντικής αιμοδοσίας, αλλά παράλληλα και τη δωρεά μυελού των οστών και τη δωρεά οργάνων. Την τελευταία πενταετία, ο «Αιματοκρήτης» ασχολείται ενεργά και με τα θέματα της Εθελοντικής Αιμοδοσίας και της Δωρεάς Μυελού των Οστών. Οι δραστηριότητες του συλλόγου περιλαμβάνουν ομιλίες στο ευρύ κοινό και στα σχολεία, δημιουργία και διανομή έντυπου και ηλεκτρονικού πληροφοριακού υλικού και φυσικά διοργάνωση εθελοντικών αιμοδοσιών (<http://aimatocritis.blogspot.gr/>).

7. Minoistas:

Οι Minoistas είναι μία ομάδα δράσης από ευαισθητοποιημένους ανθρώπους, οι οποίοι ξεκίνησαν τη δραστηριοποίηση της ομάδας τους το Νοέμβριο του 2010. Οι Minoistas είναι μία κίνηση ενεργών πολιτών που έχουν σαν στόχο το συντονισμό δραστηριοτήτων που θα επιτρέψει ένα ουσιαστικό αισθητικό και περιβαλλοντικό ευπρεπισμό του Ηρακλείου. Οι Minoistas είναι μια ζωντανή κοινότητα, μια εθελοντική ένωση Πολιτών του Ηρακλείου, που συγκεντρώνεται γύρω από την κοινή τους αγάπη για την πόλη τους και που πιστεύει στην αναζωογονητική δύναμη της δράσης

(http://www.minoistas.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=54).

8. Ελληνική Ομάδα Διάσωσης (Ε.Ο.Δ.).

Η ΕΟΔ είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση, από το 1994 λειτουργεί με τη μορφή σωματείου, που αποτελείται αποκλειστικά από εκπαιδευμένους εθελοντές πολίτες, με σκοπό την ανιδιοτελή προσφορά βοήθειας όπου χρειάζεται οργανωμένη και εξειδικευμένη υποστήριξη σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών, μαζικών καταστροφών ή άλλων ειδικών καταστάσεων, καθώς και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό (<http://www.hrt.org.gr/index.php>).

9. Προτέκτα:

Το πρόγραμμα προστατεύω τον εαυτό μου και τους άλλους <<ΠΡΟΤΕΚΤΑ>> του υπουργείου Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων που πραγματοποιήθηκε το 2011 υπό την Αιγίδα του Δήμου Ηρακλείου αποτέλεσε το έρεισμα για τη δημιουργία της εθελοντικής ομάδας. Οι εθελοντές ΠΡΟΤΕΚΤΑ Ηρακλείου είναι ένα σωματείο που έχει ως βασικό στόχο την προστασία της ζωής και αξιοπρέπειας, την προστασία της Πολιτισμικής – Πολιτιστικής κληρονομιάς και του Περιβάλλοντος, και την ανάπτυξη πνεύματος εθελοντισμού, αλληλεγγύης και κοινωνικής προσφοράς. Αποστολή τους είναι η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, πρώτων βοηθειών, βοήθειας σε Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ), η οργάνωση-συντονισμός και πραγματοποίηση επιχειρήσεων έρευνας & διάσωσης, συμμετοχή σε δράσεις κοινωνικού περιεχομένου αλλά και η συνεισφορά με κάθε μέσο στην οικονομική και κοινωνική πρόοδο αναξιοπαθούντων τμημάτων του πληθυσμού (<http://www.epi-protakta.gr/team>).

10. Άνθρωποι της Αλληλεγγύης χωρίς τείχος και οικονομική ιδιοτέλεια (Α.Τ.Α.Χ.Τ.Ο.Ι).

Η συγκεκριμένη ομάδα, η οποία ιδρύθηκε το 2011, συνδυάζει την κοινωνική προσφορά με τη διασκέδαση μεταφέροντας το μήνυμα στην πόλη του Ηρακλείου ότι η αλληλεγγύη είναι πράξη χαράς και διασκέδασης. Σκοπός της είναι να προάγει την προσφορά και τον εθελοντισμό στην πόλη του Ηρακλείου σε γενικό, επιστημονικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο και να ευαισθητοποιήσει τους νέους ώστε να γίνουν ενεργοί πολίτες (<http://www.heraklion.gr/>).

11. Επιστροφή:

Η Επιστροφή είναι μη κερδοσκοπικός σύλλογος που ιδρύθηκε το 1999. Σκοπός του Συλλόγου 'Επιστροφή' στην Κρήτη είναι η παροχή βοήθειας σε εξαρτημένα άτομα από το αλκοόλ και ειδικότερα στους τομείς: σωματική απεξάρτηση, ψυχολογική στήριξη και κοινωνική επανένταξη. Παράλληλα με τις υπηρεσίες πληροφόρησης & συμβουλευτικής που προσφέρει η «Επιστροφή» σε ήδη εξαρτημένα άτομα, δραστηριοποιείται και στους τομείς της πρόληψης, ενημερώνοντας για τους κινδύνους από το αλκοόλ και οργανώνοντας δράσεις ευαισθητοποίησης πολιτών (<http://www.epistrofi.com/>).

4.5 Δειγματοληψία

Η επιλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε με σκόπιμη δειγματοληψία. Η σκόπιμη δειγματοληψία είναι ένας τύπος δειγματοληψίας μη πιθανοτήτων, στην οποία ο ερευνητής επιλέγει μια ομάδα ή ομάδες μελών του πληθυσμού με βάση ορισμένα κριτήρια (Σαχίνη- Καρδάση, 2004). Στη συγκεκριμένη εργασία η ομάδα πληθυσμού ήταν 210 άτομα με βασικό κριτήριο τη συμμετοχή τους και τη δραστηριοποίησή τους σε Μ.Κ.Ο. ή Εθελοντικές ομάδες του Δήμου Ηρακλείου. Στη διαδικασία προσέγγισης των οργανώσεων τα ερωτηματολόγια μοιράζονταν προς συμπλήρωση σε όλα τα άτομα τα οποία ήταν εθελοντές της εκάστοτε οργάνωσης.

4.6 Ερευνητικό Εργαλείο

Η διεξαγωγή της έρευνας για τη συλλογή στοιχείων πραγματοποιήθηκε με ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείται από 2 μέρη. Στο πρώτο μέρος, στηρίζεται στο SOCIAL CAPITAL QUESTIONNAIRE των Jenny Onyx και Paul Bullen (2000) που την επιμέλεια της ελληνικής μετάφρασης και στάθμισης είχαν οι Γιώργος Κριτσωτάκης, Αντώνης Κούτης και Τάσος Φιλαλήθης (2008), όπου μετρείται το Κ.Κ. που φέρουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Το δεύτερο μέρος του εργαλείου μας, το οποίο κατασκευάστηκε από την ομάδα μας έπειτα από βιβλιογραφική αναζήτηση παρόμοιων ερευνών και με την κατεύθυνση της υπεύθυνης καθηγήτριας, μελετά τη συμμετοχικότητα και τα κίνητρα των παραπάνω ατόμων στις ομάδες ενδιαφέροντός μας.

Στη συνέχεια, αφού ολοκληρώθηκε η έρευνα, έγινε η επεξεργασία των δεδομένων μέσω του προγράμματος SPSS και ανάλυση των αποτελεσμάτων.

4.6.1 Ερωτηματολόγιο Έρευνας

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε είναι η Κλίμακα Ποσοτικής Εκτίμησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου (Social Capital Questionnaire, SCQ), που αναπτύχθηκε στην Αυστραλία από τους Onyx & Bullen (2000). Πρόκειται για αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο που προέκυψε από πυρήνα 68 αρχικών ερωτήσεων που δοκιμάστηκαν ψυχομετρικά. Αποτελείται, τελικά, από 36 ερωτήσεις, οι οποίες σχηματίζουν 8 παράγοντες που μετρούν διαφορετικές διαστάσεις του Κοινωνικού Κεφαλαίου και συγκεκριμένα τις:

1. Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα
2. Ανάπτυξη στο Κοινωνικό Πλαίσιο

3. Αισθήματα Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας
4. Σχέσεις με τους Γείτονες
5. Σχέσεις με Συγγενείς και Φίλους
6. Ανοχή στη Διαφορετικότητα
7. Εκτίμηση της Ζωής
8. Σχέσεις στην Εργασία

Κατά τη διαδικασία προσαρμογής της ρύθμισης της κλίμακας στην Ελλάδα ο παράγοντας «Εκτίμηση της ζωής» ενσωματώθηκε στον παράγοντα «Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα». Η άλλη διαφορά είναι ότι ο παράγοντας «Σχέσεις με τους Γείτονες» ενσωματώθηκε στον παράγοντα «Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα».

Η ελληνική έκδοση του ερωτηματολογίου αποτελείται από 6 παράγοντες:

1. Σχέση με οικογένεια και φίλους
2. Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα
3. Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα
4. Ανοχή στη Διαφορετικότητα
5. Αίσθημα ασφάλειας
6. Σχέση με εργασία

Η μεγαλύτερη βαθμολογία, σε μια 4-βάθμια κλίμακα τύπου Likert, είναι ένδειξη περισσότερου Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία της έρευνας 4 παράγοντες:

1. «Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα»
2. «Ανοχή στη Διαφορετικότητα»
3. «Αίσθημα ασφάλειας»
4. «Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα»

4.7 Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων

Πριν ξεκινήσει η συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε από την ομάδα μας προγραμματισμός για το πώς και πού θα ερχόμασταν σε επαφή με τα άτομα που θα αποτελούσαν το δείγμα μας. Οι περισσότερες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι ομάδες πρωτοβουλίας της πόλης του Ηρακλείου λειτουργούν χωρίς τακτικές συναντήσεις των μελών τους με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο για μας να έρθουμε σε επαφή με το σύνολο των μελών τους σε κάποιον προκαθορισμένο χώρο. Για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης ακολουθήσαμε την εξής τακτική: Σε όσες

οργανώσεις είχαμε ενημέρωση ότι γίνονται στα πλαίσια της λειτουργίας τους τακτές συναντήσεις των μελών τους (Ερυθρός Σταυρός, Κοινωνικό Ιατρείο κτλ.) φροντίζαμε να παραβρισκόμαστε στο χώρο της συνάντησης και να προσεγγίζουμε τους εθελοντές τους. Για τις υπόλοιπες οργανώσεις που δεν είχαν τακτικό πρόγραμμα συναντήσεων ερχόμασταν σε επαφή με μέλη – άτομα κλειδιά αυτών των οργανώσεων και ενημερωνόμασταν για διάφορες δράσεις τους. Εβρισκόμενοι σε αυτές, μοιράζαμε επί τόπου τα ερωτηματολόγια μας και ταυτόχρονα ενημερώναμε τους συμμετέχοντες για το περιεχόμενο της έρευνάς μας, δίνοντάς τους τις όποιες διευκρινήσεις χρειαζόνταν. Π.χ. το διήμερο 15 – 16 Οκτωβρίου 2012 βρεθήκαμε στο κέντρο του Ηρακλείου και συγκεκριμένα στο χώρο του Δημαρχείου (Λότζια) όπου μοιράσαμε ερωτηματολόγια σε μέλη των εθελοντικών οργανώσεων Α.Τ.Α.ΧΤ.ΟΙ και Αιματοκρήτης οι οποίες πραγματοποιούσαν εθελοντική αιμοδοσία με συμμετοχή πολλών μελών τους. Με αυτήν την τακτική συλλέξαμε το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηματολογίων μας. Πολύ λίγα δόθηκαν, μετά την απαραίτητη ενημέρωση, σε γνωστούς μας που γνωρίζαμε εκ των προτέρων ότι είναι εθελοντές σε οργανώσεις του ενδιαφέροντός μας.

Πριν τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, ο ρόλος μας ως ερευνητές ήταν η ενημέρωση των συμμετεχόντων για το σκοπό της έρευνας, τη διατήρηση της ανωνυμίας τους και την τήρηση της εχεμύθειας. Ακριβώς γι αυτό το λόγο μοιράζαμε μαζί με το ερωτηματολόγιο στους συμμετέχοντες και σχετικό ενημερωτικό έντυπο στο οποίο αναγραφόταν ο φορέας μας, ο σκοπός της έρευνάς μας καθώς και η εθελοντική φύση της συμμετοχής σε αυτήν.

Κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, το κάθε άτομο τσέκαρε μόνο του τις απαντήσεις του. Σε κάποιες περιπτώσεις υπήρξαν δυσκολίες κατανόησης στη συμπλήρωση του εντύπου από τους συμμετέχοντες με αποτέλεσμα να τους δοθούν περαιτέρω διευκρινήσεις. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος που δεν υπήρχαν αναπάντητες ερωτήσεις στο σύνολο των ερωτηματολογίων που συλλέχτηκαν από το δείγμα μας. Ο χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου από τους συμμετέχοντες δεν υπερέβαινε τα 15 λεπτά.

4.8. Ανάλυση και Επεξεργασία Αποτελεσμάτων

Η επεξεργασία των δεδομένων ξεκίνησε με την εισαγωγή των στοιχείων του ερωτηματολογίου σε σχετική βάση δεδομένων και συνεχίστηκε με τον έλεγχο ακρίβειας της ηλεκτρονικής τους καταχώρησης.

Η παρουσίαση δημογραφικών περιγραφικών στοιχείων του ερωτηματολογίου, χαρακτηριστικών του κοινωνικού κεφαλαίου και της συμμετοχικότητας πραγματοποιήθηκαν μέσω κάποιων διαγραμμάτων (κυκλικό, ιστόγραμμα και ραβδόγραμμα) και ενός πίνακα συχνοτήτων για τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο του κοινωνικού κεφαλαίου. Για τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων πραγματοποιήθηκε ο παραμετρικός έλεγχος ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης για περισσότερα από δύο ανεξάρτητα δείγματα (one-way ANOVA). Για τη διαδικασία της μη παραμετρικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά κριτήρια Kruskal-Wallis για περισσότερα από δύο ανεξάρτητα δείγματα και ο συντελεστής συσχέτισης Spearman's rho για τις συνεχείς μεταβλητές. Το τεστ χ^2 (Chi-Square test) του Pearson, καθώς κι έλεγχοι Kolmogorov - Smirnov για τη διαπίστωση της κανονικότητας της κατανομής του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλίμακων του (συμμετοχή στην τοπική κοινότητα, αισθήματα ασφάλειας, ανοχή στη διαφορετικότητα και αξία της ζωής).

Στην ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one – way ANOVA) αναζητούνται διαφοροποιήσεις ως προς τη μέση τιμή, περισσότερων των δύο δειγμάτων. Έτσι, ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης εδώ εφαρμόζεται κατά την αναζήτηση πιθανών διαφορών στις μέσες τιμές του κοινωνικού κεφαλαίου ανά ηλικιακή ομάδα και μορφωτικό επίπεδο. Το κριτήριο Kruskal- Wallis αποτελεί ουσιαστικά τη μη παραμετρική περίπτωση του προηγούμενου κριτηρίου, καθώς έχει τον ίδιο στόχο. Χρησιμοποιείται στην ανάλυση διασποράς με έναν παράγοντα, αλλά με τρεις ή περισσότερες ισοπληθείς ή ανισοπληθείς ομάδες.

Ο έλεγχος χ^2 (Chi-Square test) χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της σχέσης μεταξύ ποιοτικών μεταβλητών και συγκρίνει τις συχνότητες που προκύπτουν σε κάθε κατηγορία των μεταβλητών, με τις αναμενόμενες συχνότητες. Στη περίπτωση μας έχουμε τη σχέση μεταξύ του φύλου με το μορφωτικό επίπεδο και τις ηλικιακές ομάδες.

Ο συντελεστής συσχέτισης μετρά το βαθμό συνάφειας – αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε δυο ή περισσότερες ποσοτικές μεταβλητές. Πρακτικά ο δείκτης μας δείχνει πόσο έντονη ή χαλαρή είναι η συσχέτιση δύο μεταβλητών. Η διαδικασία συσχέτισης παρουσιάζεται με το συντελεστή συσχέτισης του Spearman για μεταβλητές που δεν ακολουθούν τη κανονική κατανομή. Στη ανάλυσή μας αναφερόμαστε στη σχέση της ηλικίας με το κοινωνικό κεφάλαιο και τις υποκλίμακες.

Τέλος, το μη παραμετρικό τεστ Kolmogorov-Smirnov χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της κατανομής ενός δείγματος, αν δηλαδή οι ποσοτικές μεταβλητές ακολουθούν την κανονική κατανομή ή όχι. Στην ανάλυσή μας τα σκορ που ακολουθούν την κανονικότητα είναι μόνο το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο.

Το σύνολο των ελέγχων της συγκεκριμένης μελέτης έγιναν σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% σε δίπλευρος ελέγχους, ενώ η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS 21.

4.9 Δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πραγματοποίηση της έρευνας

Καταρχήν, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε ήταν αυτό της ανεύρεσης και προσέγγισης των ατόμων – εθελοντών που θα αποτελούσε το δείγμα μας. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι ομάδες πρωτοβουλίας που ενεργοποιούνται στην πόλη του Ηρακλείου είναι πολλές και με ποικίλη δράση. Όμως οι περισσότερες από αυτές δεν έχουν ένα σταθερό πρόγραμμα συναντήσεων και δράσεων. Επίσης, πολλά από τα μέλη τους, όπως μας πληροφόρησαν άτομα με οργανωτικές αρμοδιότητες σε αυτές, δεν παρουσιάζουν τακτική ενασχόληση με τις οργανώσεις τους με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η επαφή μας με μεγάλο πλήθος εθελοντών. Αντιμετωπίσαμε την παραπάνω δυσκολία με συνεχή επαφή με άτομα – κλειδιά των οργανώσεων ώστε να είμαστε συνεχώς ενήμεροι για δράσεις τους σε διάφορα μέρη του Ηρακλείου. Εκεί, με επί τόπου επισκέψεις μας, ερχόμασταν σε επαφή με τους εθελοντές και μοιράζαμε τα ερωτηματολόγια μας.

Μια δεύτερη δυσκολία που συναντήσαμε, σε συνδυασμό με την πρώτη, ήταν το μέγεθος του δείγματός μας. Καταφέραμε να συλλέξουμε 210 ερωτηματολόγια. Θα μπορούσαμε να είχαμε μεγαλύτερη ποσότητα αλλά εξαιτίας των παραπάνω συνθηκών που περιγράψαμε και σε συνδυασμό με την πίεση χρόνου που είχαμε, καταλήξαμε τελικά στο συγκεκριμένο αριθμό ερωτηματολογίων. Έχουμε επίγνωση του ότι η έρευνά μας και τα όποια αποτελέσματά της επιδέχονται κριτική εξαιτίας του μικρού μεγέθους του δείγματός της. Παρόλα αυτά μπορούμε να πούμε ότι τα δεδομένα μας έχουν ένα σχετικό βαθμό σημαντικότητας, κυρίως ως μια μορφή αντανάκλασης ενός μέρους της πραγματικότητας για το τι ισχύει για τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις της πόλης του Ηρακλείου.

Ακόμη, κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας της έρευνάς μας, ένας από τους αρχικούς στόχους μας ήταν εκτός από τη μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου των εθελοντών στην πόλη του Ηρακλείου, και η αναζήτηση των αιτιών – κινήτρων που

τους οδήγησαν στην ενασχόλησή τους με τις διάφορες οργανώσεις στις οποίες δραστηριοποιούνται. Για το σκοπό αυτό δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελούνταν από 2 μέρη. Το πρώτο κομμάτι του ήταν αυτούσιο σταθμισμένο ερωτηματολόγιο για τη μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες έρευνες στην Ελλάδα και του οποίου η εγκυρότητα δεν είναι αμφισβητήσιμη (αναλυτική περιγραφή του γίνεται στο ερευνητικό μέρος της εργασίας, στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο). Το δεύτερο όμως μέρος του, που είχε σκοπό τη μέτρηση των κινήτρων της συμμετοχικότητας στις οργανώσεις, δημιουργήθηκε από εμάς. Αποτελούνταν από 14 ερωτήσεις. Δυστυχώς, σε αυτό το κομμάτι του ερωτηματολογίου επειδή δεν ήταν σταθμισμένο, τα δεδομένα που συλλέχτηκαν δεν μπόρεσαν τελικά να χρησιμοποιηθούν στην έρευνά μας. Βέβαια η ύπαρξή του δεν επηρέασε την εγκυρότητα του πρώτους μέρους για το οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω. Το μόνο που κρατήσαμε από το δεύτερο κομμάτι του ερωτηματολογίου ήταν μια ερώτηση, συγκεκριμένα το νούμερο B38 (*Οι λόγοι – κίνητρα που σας οδήγησαν στη συγκεκριμένη οργάνωση είναι:*) (βλέπε σχετικό παράρτημα με τα ερωτηματολόγια) η οποία χρησίμευσε για να διερευνήσουμε σε έναν πρωταρχικό μόνο βαθμό όχι τα πραγματικά κίνητρα αλλά έστω τα δηλωθέντα κίνητρα που οδήγησαν τους συμμετέχοντες στην έρευνά μας να ενεργοποιηθούν σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ομάδες πρωτοβουλίας.

Επίσης, ένα πρόβλημα σχετικό με τα ερωτηματολόγια μας ήταν και το εξής: Εμείς, θέλοντας να διερευνήσουμε τα κίνητρα συμμετοχής των εθελοντών στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, αφαιρέσαμε από το πρώτο κομμάτι του ερωτηματολογίου (αυτό για τη μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου) μια ερώτηση και την προσθέσαμε παρακάτω στο δεύτερο μέρος του (αυτό που δημιουργήσαμε εμείς, για τη συμμετοχικότητα). Ο λόγος που κάναμε αυτή την τροποποίηση ήταν ότι η συγκεκριμένη ερώτηση (*Προσφέρετε εθελοντική εργασία σε κάποιο τοπικό σύλλογο, ομάδα ή οργάνωση;*) θεωρήσαμε ότι ταιριάζει περισσότερο στο δεύτερο μέρος τους δικού μας ερωτηματολογίου. Τελικά, σε συνεργασία που είχαμε με τον κύριο Γεώργιο Κριτσωτάκη (έχει σταθμίσει το ερωτηματολόγιο για το Κοινωνικό Κεφάλαιο στον ελλαδικό χώρο) καταλάβαμε το λάθος μας. Το αντιμετωπίσαμε με το να προσθέσουμε, κατά τη διάρκεια της κωδικοποίησης των αποτελεσμάτων της έρευνας στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS, την ερώτηση που αφαιρέσαμε στη σωστή της θέση και να την συνυπολογίσουμε μαζί με τις άλλες που αναφέρονταν στο Κοινωνικό Κεφάλαιο.

4.10 Ηθικά ζητήματα

Ηθικά ζητήματα δεν ανακύπτουν. Η συλλογή των στοιχείων στηρίζεται στην εχεμύθεια και στην ανωνυμία του ερωτώμενου και αναγνωρίζεται δε η ιδιαιτερότητα του κάθε ερωτώμενου για τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις του.

4.11 Χρονοδιάγραμμα πτυχιακής

- Υποβολή αίτησης πτυχιακής
(Νοέμβριος 2012)
- Διερεύνηση βιβλιογραφικών πηγών (ελληνική, ξενόγλωσση, ηλεκτρονική)
(Σεπτέμβριος 2012 - Ιανουάριος 2013)
- Έναρξη συγγραφής θεωρητικού μέρους πτυχιακής
(Φεβρουάριος - Απρίλιος 2013)
- Συμπλήρωση ερωτηματολογίων - Συλλογή δεδομένων
(Δεκέμβριος – Ιούνιος 2013)
- Εισαγωγή δεδομένων στο SPSS, επεξεργασία - στατιστική ανάλυση, ερμηνεία αποτελεσμάτων και εξαγωγή συμπερασμάτων
(Μάιος - Ιούνιος 2013)
- Ολοκλήρωση συγγραφής πτυχιακής εργασίας
(Ιούνιος 2013)
- Υποβολή και παρουσίαση
(Ιούλιος 2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ – ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ

5.1. Χαρακτηριστικά – Περιγραφή του δείγματος

Στους Πίνακες 1, 2, 3, 4, 5 και 6 παρουσιάζονται τα κυριότερα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων όπως το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό τους επίπεδο, η οικογενειακή τους κατάσταση, η διαμονή τους και η εργασιακή τους κατάσταση.

Πίνακας 1. Το φύλο των συμμετεχόντων

ΦΥΛΟ	N	%
ΑΝΔΡΑΣ	60	28,57
ΓΥΝΑΙΚΑ	150	71,43

Από τον Πίνακα 1. προκύπτει ότι το 28,6% (60) των ερωτηθέντων είναι άνδρες ενώ το 71,4% (150) του δείγματος είναι γυναίκες.

Πίνακας 2. Οι ηλικιακές ομάδες των συμμετεχόντων

ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ	N	%
<29	70	33,33
29-40	70	33,33
40+	70	33,33

Στον Πίνακα 2 δίνονται οι ηλικιακές ομάδες των ερωτηθέντων. Έχουμε τρεις ισοπληθείς ομάδες, αφού χωρίσαμε την ηλικία του δείγματος (210) σε τριτομώρια (70 άτομα ανά κατηγορία). Παρακάτω στο Διάγραμμα (Παράρτημα) φαίνεται ότι η μέση τιμή της ηλικίας των ερωτώμενων είναι 35.5 (SD: ±12.2).

Πίνακας 3. Οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	N	%
ΑΓΑΜΟΣ	129	61,43
ΕΓΓΑΜΟΣ	62	29,52
ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ	17	8,10
ΧΗΡΟΣ	2	0,95

Η οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα δίνεται στο Πίνακα 3, στο οποίο παρατηρείται ότι το 61.4% των ερωτηθέντων είναι άγαμοι ενώ το 29.5% είναι έγγαμοι, ενώ αν προσθέσουμε και τα ποσοστά των διαζευγμένων (8.10%) και των χήρων (0.95%), φαίνεται ότι γύρω στο 70% του δείγματος είναι μόνοι τους στη ζωή.

Πίνακας 4. Η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	N	%
ΑΝΕΙΔΙΚΕΥΤΟΣ ΕΡΓΑΤΗΣ/ΤΡΙΑ	1	0,48
ΕΡΓΑΤΗΣ/ΤΡΙΑ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ/ΤΡΙΑ	3	1,43
ΑΓΡΟΤΗΣ/ΣΣΑ	3	1,43
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	45	21,43
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	42	20,00
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓ.	34	16,19
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ	3	1,43
ΟΙΚΙΑΚΑ	5	2,38
ΑΝΕΡΓΟΣ/Η	24	11,43
ΦΟΙΤΗΤΗΣ	42	20,00
ΑΛΛΟ	8	3,81

Ο Πίνακας 4 μας δίνει την επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων. Παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 21,43% (45) του δείγματος είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ ακολουθούν με ίδιο ποσοστό 20% (42) οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι φοιτητές. Άνεργοι δηλώνουν 24 άτομα με ποσοστό 11,43%. Η κατηγορία οικιακά δηλώθηκε από 5 άτομα με ποσοστό 2,38% ενώ ακολουθούν τα επαγγέλματα του αγρότη, του εργάτη και του επιχειρηματία όπου καθένα από αυτά δηλώθηκε από 3 άτομα (1,43%). Τέλος, στην κατηγορία ανειδίκευτος εργάτης συναντάμε ένα άτομο (0,48%).

Πίνακας 5. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	N	%
ΧΑΜΗΛΟ	7	3.33
ΜΕΣΑΙΟ	91	43.33
ΥΨΗΛΟ	112	53.33

Στον Πίνακα 5 δίνεται το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα, πάνω από το μισό πληθυσμό, 53.3% (112) ανήκουν στο υψηλό μορφωτικό επίπεδο (ΑΕΙ/ΤΕΙ, Ανώτατη σχολή, μεταπτυχιακό/διδακτορικό), ενώ μόλις το 3.3% (7) ανήκει στο χαμηλό επίπεδο, δηλαδή δημοτικό ή γυμνάσιο. Στο μεσαίο επίπεδο (Λύκειο, Τεχνική Σχολή) ανήκει το 43,33 % (91).

Πίνακας 6. Η διαμονή των συμμετεχόντων

ΔΙΑΜΟΝΗ	N	%
ΜΟΝΟΣ	82	39.05
ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	109	51.90
ΜΕ ΑΛΛΟ ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΟ	19	9.05

Στον Πίνακα 6, φαίνεται ότι ο/η ερωτώμενος/η κατοικεί κυρίως με την οικογένειά του (51.9%) παρόλο την υψηλή μέση ηλικία του, είτε μόνος του (39.05%). Μόλις το 9,05% δήλωσε ότι μένει με άλλο συγκάτοικο. Ο Πίνακας 6.1 μας βοηθάει να παρατηρήσουμε ότι από τα 109 άτομα που δήλωσαν ότι μένουν με την οικογένειά τους, 43 ανήκουν στην κατηγορία άγαμος επομένως εννοούν την πατρική τους οικογένεια, 60 είναι έγγαμοι (διαμένουν με τη δική τους οικογένεια), 5 διαζευγμένοι και 1 χήρος.

Πίνακας 6.1 Σχέση μεταξύ της οικογενειακής κατάστασης των ερωτηθέντων, με τη διαμονή τους.

Μένετε μόνος ή με την οικογένεια σας	Οικογενειακή κατάσταση			
	Άγαμος	Έγγαμος	Διαζευγμένος/η	Χήρος/α
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Μόνος	68 (52.7)	1 (1.6)	12 (70.6)	1 (50.0)
Με την οικογένεια	43 (33.3)	60 (96.8)	5 (29.4)	1 (50.0)
Με άλλο συγγάτοικο	18 (14.0)	1 (1.6)	0 (0.0)	0 (0.0)

*p-value < 0.001**

Συντομογραφίες: p- value= κρίσιμη τιμή.

* Έλεγχος χ^2 (Chi- Square test) του Pearson με τη διόρθωση του Fisher.

Στη σχέση της διαμονής των εθελοντών με την οικογενειακή τους κατάσταση (Πίνακας 6.1) , δεν φαίνεται να υπάρχει καμία στατιστικά σημαντική σχέση.

Πίνακας 7. Κατανομή δείγματος ως προς τις κυριότερες οργανώσεις.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ	N	%
ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ	67	38,07
ΑΙΜΑΤΟΚΡΗΤΗΣ	7	3,98
ΔΙΑΣΩΣΤΕΣ-Ε.Ο.Δ.	27	15,34
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΙΑΤΡΕΙΟ	25	14,20
ΜΙΝΟΙΣΤΑΣ	24	13,64
ΚΕΘΕΑ	26	14,77

Στον παραπάνω Πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι εθελοντές ανήκουν στον Ερυθρό Σταυρό (67 εθελοντές με 38,07%), ενώ οι επόμενες οργανώσεις είναι σε παρόμοιο ποσοστό.

5.2. Παρουσίαση Σχέσης Δημογραφικών Χαρακτηριστικών

Πίνακας 7. Σχέση μεταξύ των ηλικιακών ομάδων και του φύλου των συμμετεχόντων

ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ	ΦΥΛΟ	
	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
<29	N 16 % 7.62	N 54 % 25.71
29-40	N 31 % 14.76	N 39 % 18.57
40+	N 13 % 6.19	N 57 % 27.14

Όσον αφορά τώρα τη σχέση των ηλικιακών ομάδων με το φύλο των ερωτηθέντων, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά (Πίνακας 7) για όλες τις ομάδες ανάμεσα στο φύλο ($\chi^2=13.02$, $p\text{-value}= 0.001$). Οι περισσότερες γυναίκες ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40+, ενώ οι άνδρες ανήκουν στη μεσαία ηλικιακή ομάδα 29 – 40.

Πίνακας 8. Σχέση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και του φύλου των συμμετεχόντων

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΦΥΛΟ	
	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
ΧΑΜΗΛΟ	N 3 % 1,43	N 4 % 1,90
ΜΕΣΑΙΟ	N 33 % 15,71	N 58 % 27,62
ΥΨΗΛΟ	N 24 % 11,43	N 88 % 41,90

Ενώ στη σχέση των ομάδων του μορφωτικού επιπέδου με το φύλο των ερωτηθέντων, φαίνεται πάλι να υπάρχει οριακά στατιστικά σημαντική διαφορά (Πίνακας 8) για όλα τα επίπεδα ανάμεσα στο φύλο και στο μορφωτικό επίπεδο ($\chi^2=6.14$, $p\text{-value}= 0.046$). Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών ανήκει στο υψηλό μορφωτικό επίπεδο (41.90%) έναντι των ανδρών (11.43%). Επίσης, φαίνεται ότι οι περισσότεροι άνδρες έχουν μεσαία εκπαίδευση, έναντι των γυναικών που είναι υψηλή. Στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ανήκει το 1,43% των ανδρών και το 1,90% των γυναικών.

5.3 Περιγραφή του Κοινωνικού Κεφαλαίου, των υποκλιμάκων του και της συμμετοχικότητας

Πίνακας 9. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο του Κοινωνικού Κεφαλαίου - Παράγοντας Α (Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα)

		1	2	3	4
3.Έχετε μαζέψει ποτέ σκουπιδάκια άλλων σε κάποιο δημόσιο χώρο;	N	8	78	78	46
	%	3.8	37.1	37.1	21.9
5.Προσφέρετε εθελοντική εργασία σε κάποιο τοπικό σύλλογο, ομάδα ή οργάνωση	N	0	0	0	210
	%	0.0	0.0	0.0	100.0
7.Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης	N	40	116	51	3
	%	19.0	55.2	24.3	1.4
11.Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει	N	60	78	52	20
	%	28.6	37.1	24.8	9.5
12.Επισκεφτήκατε κάποιον γείτονα την τελευταία εβδομάδα;	N	57	107	28	18
	%	27.1	51.0	13.3	8.6
13.Έχετε πάει σε κάποια εκδήλωση στην περιοχή που μένετε τους τελευταίους 6 μήνες (εκκλησιαστική πανηγύρι, σχολική εορτή, έκθεση χειροτεχνίας κάποιας ομάδας)	N	43	52	56	59
	%	20.5	24.8	26.7	28.1
14.Συμμετέχετε ενεργά σε κάποιο τοπικό σύλλογο; (αθλητικό, κοινωνικό, πολιτικό)	N	32	29	68	81
	%	15.2	13.8	32.4	38.6
22.Τους τελευταίους έξι μήνες έτυχε να βοηθήσετε κάποιον γείτονα σας που αρρώστησε	N	75	107	18	10
	%	35.7	51.0	8.6	4.8
	N	138	52	15	5

	1	2	3	4	
23.Ανήκετε στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής σας	%	65.7	24.8	7.1	2.4
24.Τα τελευταία 3 χρόνια, συνεργαστήκατε με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσετε μια έκτακτη ανάγκη στη περιοχή σας (βαρυχειμωνιά, φωτιά, πλημμύρα)	N	114	67	15	14
25.Τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στη περιοχή σας (δενδροφύτευση, καθαρισμός παραλιών, προστασία δάσους κλπ)	% N	54.3 73	31.9 53	7.1 55	6.7 29
26.Έχετε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσετε κάποιο καινούριο σύλλογο στη περιοχή σας (εθελοντικής αιμοδοσίας, κατηχητικό, σύλλογο για ηλικιωμένους κλπ)	% N	34.8 139	25.2 50	26.2 11	13.8 10
	%	66.2	23.8	5.2	4.8

Στον Πίνακα 9. παρουσιάζονται οι συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε μια από τις 12 ερωτήσεις της υποκλίμακας «Συμμετοχή στην Τοπική Κοινότητα» του Κοινωνικού Κεφαλαίου. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα αναλυτικά για κάθε ερώτηση. Στην ερώτηση 3 που ερευνά αν έχετε μαζέψει ποτέ σκουπιδάκια άλλων σε κάποιο δημόσιο χώρο παρατηρούμε ότι 37,1 % δήλωσε μερικές φορές ενώ το ίδιο ποσοστό δήλωσε συχνά. Την απάντηση πολύ συχνά δήλωσαν 46 άτομα με ποσοστό 21,9%.

Στην ερώτηση 5 και οι 210 συμμετέχοντες έχουν απαντήσει θετικά όσον αφορά την προσφορά εθελοντικής εργασίας σε κάποιο τοπικό σύλλογο, ομάδα ή οργάνωση, αφού τον πληθυσμό μελέτης της έρευνας αποτελούσαν αποκλειστικά μέλη εθελοντικών οργανώσεων.

Στην ερώτηση 7 αν Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 55,2% (116) έδωσαν την απάντηση *Λίγο* ενώ το 24,3 % δήλωσε πολύ.

Στη συνέχεια στην ερώτηση 11. *Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει οι*

περισσότεροι συμμετέχοντες 37,1% (78) δήλωσαν μάλλον όχι ενώ 60 από τους 210 28,6% δήλωσαν Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση. Το 24,8% έδωσε απάντηση μάλλον ναι και μόλις το 9,5% δήλωσε ναι, οπωσδήποτε.

Στην ερώτηση 12 το 51,0% δήλωσε ότι επισκέφτηκε 1-2 φορές κάποιον γείτονα την τελευταία εβδομάδα ενώ το 27,1 % δήλωσε Όχι, ούτε μια φορά. 28 άτομα 13,3% έκαναν επίσκεψη σε κάποιον γείτονα 3-4 φορές ενώ 8,6% δήλωσε αρκετά συχνά.

Στην ερώτηση (13) *αν έχετε πάει σε κάποια εκδήλωση στην περιοχή που μένετε τους τελευταίους 6 μήνες* το 24,8% απάντησε 1 φορά, το 26,7% δήλωσε 2 φορές και το 28,1% 3 φορές. Όχι, ούτε μια φορά απάντησε το 20,5%.

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση 14 παρατηρούμε ότι 81 άτομα με ποσοστό 38,6% συμμετέχουν πολύ ενεργά σε κάποιο τοπικό σύλλογο, μερικές φορές δήλωσε το 32,4% ενώ το 15,25 δεν συμμετέχει καθόλου.

Στην ερώτηση 22 τα περισσότερα άτομα που πήραν μέρος στην έρευνά μας 51% (107) δήλωσαν ότι 1-2 φορές βοήθησαν κάποιον γείτονά τους που αρρώστησε τους τελευταίους 6 μήνες, ενώ το 35,7% δήλωσε όχι, ούτε μια φορά. Πάνω από 5 φορές δηλώνει μόλις το 4,8%.

Συνεχίζουμε με τις απαντήσεις στην ερώτηση 23, *αν ανήκετε στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής σας* όπου παρατηρούμε ότι το 65,7% των συμμετεχόντων δεν ανήκει στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής που διαμένει ενώ 52 άτομα (24,8%) δήλωσαν ότι ανήκουν σε ένα. Την απάντηση σε δυο έδωσε το 7,1% ενώ 5 άτομα 2,4% δήλωσαν πάνω από τρεις.

Στην ερώτηση 24 *Τα τελευταία 3 χρόνια, συνεργαστήκατε με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσετε μια έκτακτη ανάγκη στη περιοχή σας (βαρυχειμωνιά, φωτιά, πλημμύρα* το 54,3 % απάντησε όχι, ούτε μια φορά ενώ το 31,9% δήλωσε 1-2 φορές.

Επίσης στην ερώτηση 25 *αν τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στη περιοχή σας* το 34,8% απάντησε όχι ούτε μια φορά, το 25,2% Σπάνια, το 26,2% Μερικές φορές ενώ Ναι συχνά δήλωσε το 13,8%.

Στην τελευταία ερώτηση για τη συμμετοχή στην τοπική κοινότητα *αν Έχετε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσετε κάποιο καινούριο σύλλογο στη περιοχή σας* 139 (66,2%) άτομα απάντησαν όχι, ποτέ, το 23,8% δήλωσε 1 φορά ενώ 4,8% απάντησε τουλάχιστον 3 φορές.

Πίνακας 10. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο του Κοινωνικού Κεφαλαίου - Παράγοντας Β (Αίσθήματα Ασφάλειας)

		1	2	3	4
6. Νοιώθετε ασφαλής να περπατάτε στη γειτονιά σας όταν νυχτώσει;	N %	22 10,5	88 41,9	79 37,6	21 10,0
10. Θεωρείται η περιοχή που μένετε ασφαλής;	N %	12 5,7	87 41,4	98 46,7	13 6,2

Στον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 10) παρουσιάζονται οι συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε μια από τις 2 ερωτήσεις της υποκλίμακας «Αίσθημα Ασφάλειας» του κοινωνικού κεφαλαίου.

Στην ερώτηση 6 *Νοιώθετε ασφαλής να περπατάτε στη γειτονιά όταν νυχτώσει;* παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 41,9% δηλώνει λίγο ενώ πολύ δηλώνει το 37,6%. Να αναφέρουμε επίσης ότι το 10,5% δεν νιώθει καθόλου ασφάλεια ενώ ένα 10,0% δηλώνει πάρα πολύ.

Στη δεύτερη ερώτηση που μετράει τη συγκεκριμένη υποκλίμακα *αν θεωρείτε ότι η περιοχή που μένετε είναι ασφαλής* 98 άτομα 46,7% δηλώνουν πολύ ενώ 87 άτομα δηλαδή το 41,4% δηλώνουν λίγο. Στις απαντήσεις καθόλου και πάρα πολύ συναντάμε τα ποσοστά 5,7% και 6,2% αντίστοιχα.

Πίνακας 11. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο του Κοινωνικού Κεφαλαίου - Παράγοντας Γ (Ανοχή στη Διαφορετικότητα)

		1	2	3	4
29.Πιστεύετε ότι το να ζουν στη περιοχή σας άτομα από διαφορετικά μέρη κάνει τη ζωή σας καλύτερη	N	20	78	90	22
	%	9,5	37,1	42,9	10,5
30.Σας αρέσει να ζείτε μεταξύ ατόμων με διαφορετικό τρόπο ζωής από το δικό σας	N	8	76	95	31
	%	3,8	36,2	45,2	14,8

Στον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 12) παρουσιάζονται οι συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε μια από τις 2 ερωτήσεις της υποκλίμακας «Ανοχή στη Διαφορετικότητα» του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Στην ερώτηση 29 παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 42,9% πιστεύει πολύ ότι το να ζουν στη περιοχή του άτομα από διαφορετικά μέρη κάνει τη ζωή του καλύτερη ενώ το 37,1% δήλωσε λίγο. 22 άτομα 10,5% πιστεύουν ότι αυτό ισχύει πάρα πολύ ενώ παρατηρούμε και ένα ποσοστό 9,5% που δηλώνει καθόλου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Στην τελευταία ερώτηση για την ανοχή στη διαφορετικότητα διακρίνουμε ότι 45,2% των ατόμων που ερωτήθηκαν τους αρέσει πολύ να ζούνε μεταξύ ατόμων με

διαφορετικό τρόπο ζωής από το δικό τους και το 14,8% δηλώνει πάρα πολύ. Παρατηρούμε επίσης και ένα ποσοστό 3,8% που απάντησε καθόλου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Πίνακας 12 . Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο του Κοινωνικού Κεφαλαίου - Παράγοντας Δ (Αξία της Ζωής)

		1	2	3	4
1.Αισθάνεστε καταξιωμένος/η στην κοινωνία	N	10	61	120	19
	%	4.8	29.0	57.1	9.0
2.Αν η ζωή σας τελείωνε αύριο, θα ήσασταν ευχαριστημένοι με τη ζωή που ζήσατε	N	7	63	114	26
	%	3.3	30.0	54.3	12.4
4.Μερικοί υποστηρίζουν ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάς τον εαυτό σου. Συμφωνείτε με αυτήν την άποψη	N	4	11	92	103
	%	1.9	5.2	43.8	49.0
9.Έχετε βοήθεια από τους φίλους σας όταν την χρειάζεστε	N	2	8	68	132
	%	1.0	3.8	32.4	62.9
15.Νοιώθετε ότι εκεί που ζείτε είναι «σαν το σπίτι σας»	N	2	41	100	67
	%	1.0	19.5	47.6	31.9
16.Πόσες φορές μιλήσατε με φίλους στο τηλέφωνο την τελευταία εβδομάδα	N	1	41	34	134
	%	0.5	19.5	16.2	63.8
19.Επισκέπτεστε μέλη της οικογένειάς σας που μμένουν σε άλλη περιοχή από αυτή που μένετε εσείς	N	31	72	79	28
	%	14.8	34.3	37.6	13.3
20.Όταν πηγαίνετε για ψώνια στην περιοχή σας συνήθως συναντάτε γνωστούς και φίλους	N	18	76	84	32
	%	8.6	36.2	40.0	15.2
21.Εάν χρειαστεί να πάρετε μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή σας, ξέρετε που να βρείτε τις απαραίτητες πληροφορίες	N	5	19	133	53
	%	2.4	9.0	63.3	25.2
27. Εάν διαφωνείτε σε κάτι με το οποίο όλοι οι υπόλοιποι έχουν συμφωνήσει, νοιώθετε άνετα να εκφράσετε την διαφωνία σας	N	1	25	102	82
	%	0.5	11.9	48.6	39.0
28.Αν έχετε διαφορές με τους γείτονές σας (πχ για το όριο των οικοπέδων ή για τα κατοικίδια τους) είστε πρόθυμος/η να προσπαθήσετε να τα βρείτε	N	4	10	106	90
	%	1.9	4.8	50.5	42.9

Στον παραπάνω Πίνακα 12 παρουσιάζονται οι συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε μια από τις 11 ερωτήσεις της υποκλίμακας του «Εκτίμηση της Ζωής» του Κοινωνικού Κεφαλαίου.

Στην ερώτηση 1 παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (57,1%) νιώθει πολύ καταξιωμένο στην κοινωνία ενώ ένα ποσοστό 29% δηλώνει Λίγο.

Στην ερώτηση 2 παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι (54,3%) νιώθουν πολύ ευχαριστημένοι για τη ζωή που ζήσανε, σε περίπτωση που η ζωή τους

τελείωνε αύριο. 63 άτομα, δηλαδή το 30%, δηλώσανε λίγο αλλά υπάρχει και ένα ποσοστό 9% που δήλωσε πάρα πολύ.

Στην ερώτηση 4 της συγκεκριμένης υποκλίμακας. Μερικοί υποστηρίζουν ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάς τον εαυτό σου παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες συμφωνούν πάρα πολύ με αυτήν την άποψη 49% ενώ πολύ δήλωσαν το 43,8%.

Συνεχίζουμε με την ερώτηση 9 όπου το μεγαλύτερο ποσοστό (62,9%) των ερωτηθέντων δηλώνει ότι έχουν βοήθεια από τους φίλους τους όταν τη χρειάζονται ενώ την απάντηση μάλλον, ναι απάντησε το 32,4%. μάλλον, όχι δηλώθηκε από ένα μικρό ποσοστό (3,8%).

Στην ερώτηση 15 παρατηρούμε ότι οι πλειοψηφία του δείγματος νιώθει ότι εκεί που ζει είναι «σαν το σπίτι του» αφού τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνονται στις απαντήσεις πολύ και πάρα πολύ με ποσοστά 47,6% και 31,9% αντίστοιχα.

Συνεχίζουμε την παρατήρηση αποτελεσμάτων με ένα υψηλό ποσοστό (63,8%) το οποίο δήλωσε ότι την τελευταία εβδομάδα μίλησε με φίλους στο τηλέφωνο πάνω από 6 φορές.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (37,6%) επισκέπτεται αρκετά συχνά μέλη της οικογένειάς του που μένουν σε άλλη περιοχή (ερώτηση 19) όπως επίσης και τα περισσότερα άτομα απάντησαν μερικές φορές και πολύ συχνά με ποσοστά 36,2% και 40% αντίστοιχα στην ερώτηση αν συναντάνε γνωστούς και φίλους όταν πηγαίνουν για ψώνια στην περιοχή τους.

Στην ερώτηση 21 η οποία αναφέρει «Εάν χρειαστεί να πάρετε μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή σας, ξέρετε που να βρείτε τις απαραίτητες πληροφορίες» το 63,3% των ερωτηθέντων απάντησε μάλλον ναι ενώ το 25,2% δήλωσε ότι ξέρει σίγουρα.

Από τους συμμετέχοντες 102 (48,6%) άτομα απάντησαν ότι αν εάν διαφωνούν σε κάτι με το οποίο όλοι οι υπόλοιποι έχουν συμφωνήσει, μάλλον νοιώθουν άνετα να εκφράσουν την διαφωνία τους, το 39% δήλωσε Ναι οπωσδήποτε ενώ το 11,9% απάντησε μάλλον όχι.

Στην τελευταία ερώτηση για την υποκλίμακα «εκτίμηση της ζωής» παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι πρόθυμη να προσπαθήσει να τα βρει με τους γείτονες σε περίπτωση διαφορών (Μάλλον ναι 50,5%, Ναι οπωσδήποτε 42,9%).

Πίνακας 13. Περιγραφικά χαρακτηριστικά της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της.

	No. of items	Mean	SD	Media n	Mi n	Ma x
Κοινωνικό Κεφάλαιο	31	81.68	9.54	81.50	59	110
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	12	27.23	4.88	27.00	17	44
Αξία της ζωής	11	33.80	3.82	34.00	23	43
Αισθήματα ασφάλειας	2	5.00	1.32	5.00	2	8
Ανοχή στη διαφορετικότητα	2	5.25	5.00	1.38	2	8

Στον Πίνακα 13 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά για την κλίμακα του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του. Η μέση τιμή του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου των εθελοντών σε Μ.Κ.Ο. είναι 81.68 (SD:±9.54).

Αναφορικά με τους επιμέρους παράγοντες που αποτελούν την κλίμακα μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου η Συμμετοχή των εθελοντών στην τοπική κοινότητα έχει μέσο όρο 27.23 (SD:±4.88) και 33.80 μέσο όρο (SD:±3.82) φαίνεται να έχει ο παράγοντας που αναφέρεται στην Αξία της ζωής. Ο παράγοντας Ανοχή στην διαφορετικότητα έχει μέση τιμή 5.25 (SD:±5.00) και σχετικά με τον παράγοντα Αισθήματα ασφάλειας η μέση τιμή είναι 5.00 (SD:±1.32).

Επομένως, παρατηρούμε ότι το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο φαίνεται να έχει μια υψηλή μέση κλίμακα 81.68 (SD:±9.54), ενώ για τις υποκλίμακες τις συμμετοχής στη τοπική κοινότητα και της αξίας της ζωής, που περιλαμβάνουν 12 και 11 από τις 31 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου του ΚΚ, φαίνεται η αξία της ζωής να παρουσιάζει μια μεγαλύτερη μέση κλίμακα 33.80 (SD:±3.82), έναντι 27.23 (SD:±4.88). Τέλος, οι δύο υπόλοιπες υποκλίμακες είναι αρκετά παρόμοιες στα στατιστικά τους μέτρα.

Πίνακας 14. Spearman's rho συντελεστής συσχέτισης μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της.

	Κοινωνικό κεφάλαιο	Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αισθήματα ασφάλειας	Αξία της ζωής
Κοινωνικό κεφάλαιο	1.000				
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	0.839*	1.000			
Ανοχή στη διαφορετικότητα	0.415*	0.202*	1.000		
Αισθήματα ασφάλειας	0.423*	0.275*	0.134	1.000	
Αξία της ζωής	0.780*	0.456*	0.248*	0.200*	1.000

*Στατιστικά σημαντική συσχέτιση σε $p < 0.05$

Από τις στατιστικές αναλύσεις (Spearman's rho) μεταξύ του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των επιμέρους παραγόντων του αλλά και των τελευταίων μεταξύ τους προκύπτει ότι το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει μια υψηλή θετική συσχέτιση και στατιστικά σημαντική με τη *συμμετοχή στην τοπική κοινότητα* ($\text{rho}=0.839$) και με τον παράγοντα *αξία της ζωής* ($\text{rho}=0.780$).

Το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο, επίσης, παρουσιάζει στην έρευνά μας μια μέτρια θετική συσχέτιση και στατιστικά σημαντική με τους παράγοντες του *Ανοχή στη διαφορετικότητα* ($\text{rho}=0.415$) και *Αισθήματα ασφάλειας* ($\text{rho}=0.423$).

Συνεχίζοντας την περιγραφή των αποτελεσμάτων του πίνακα 14, παρατηρούμε τι μεταξύ των υποκλιμάκων του Κοινωνικού Κεφαλαίου φαίνεται να υπάρχει μία μέτρια χαμηλή σχέση, αλλά και πάλι στατιστικά σημαντική, εκτός από τη σχέση της ανοχής στη διαφορετικότητα με τα αισθήματα ασφάλειας, όπου δεν παρουσιάζουν κάποια συσχέτιση

Πίνακας 15 Δηλωθέντα κίνητρα-λόγοι των συμμετεχόντων για συμμετοχή στην οργάνωση

ΔΗΛΩΘΕΝΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ-ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	N	%
ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ	110	52,38
ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ	47	22,38
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	8	3,81
ΚΑΛΥΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ	2	0,95
ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΩΝ	41	19,52
ΑΛΛΟ	2	0,95

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο στην έρευνά και στο ερωτηματολόγιό μας είναι οι τα δηλωθέντα κίνητρα που οδήγησαν τους ερωτηθέντες να ασχοληθούν με την οργάνωση. Έτσι, από τον Πίνακα 15 βλέπουμε ότι ο κυριότερος λόγος ήταν η ανάγκη για προσφορά (110 ερωτηθέντες με 52.38%), μετά ακολούθησαν οι ιδεολογικοί λόγοι (47 ερωτηθέντες με 22.38%) και στη συνέχεια η απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων (41 ερωτηθέντες με 19,52%). Ο λιγότερο σοβαρός λόγος επιλογής ήταν για τη κάλυψη προσωπικών αναγκών, μόλις 2 ερωτηθέντες (0.95%).

5.4 Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με το μορφωτικό επίπεδο

Πίνακας 16. Σχέση μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της με το μορφωτικό επίπεδο

Κοινωνικό Κεφάλαιο και υποκλίμακες	Μορφωτικό επίπεδο	N	Mean	SD	ρ-
					value ^{1,2}
Κοινωνικό κεφάλαιο	Χαμηλό	7	78.29	8.01	0.062
	Μεσαίο	91	80.20	9.00	
	Υψηλό	112	83.10	9.89	
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	Χαμηλό	7	25.86	3.29	0.143
	Μεσαίο	91	26.63	4.57	
	Υψηλό	112	27.80	5.15	
Ανοχή στη διαφορετικότητα	Χαμηλό	7	4.29	1.11	0.099
	Μεσαίο	91	5.16	1.45	
	Υψηλό	112	5.38	1.31	
Αισθήματα ασφάλειας	Χαμηλό	7	5.29	1.60	0.499
	Μεσαίο	91	4.89	1.37	
	Υψηλό	112	5.08	1.27	
Αξία της ζωής	Χαμηλό	7	32.57	2.88	0.115
	Μεσαίο	91	33.32	3.81	
	Υψηλό	112	34.28	3.84	

¹ Έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA).

² Μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis.

* Στατιστικά σημαντική διαφορά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05 (δίπλευρος έλεγχος).

Στον πίνακα 16 δεν φαίνεται να υπάρχει καμία σχέση του παράγοντα μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων με το συνολικό Κ.Κ. που φέρουν αλλά ούτε και με τις υποκλίμακές του. Οριακά μόνο φαίνεται να υπάρχει μία θετική τάση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου με το συνολικό Κ.Κ., δηλαδή όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων στην έρευνα τόσο μεγαλύτερο μέσο σκορ έχουμε στο Κ.Κ. που φέρουν (83.10 ± 9.9), σε σχέση με το μεσαίο (80.20 ± 9.0) και το

χαμηλό (78.3 ± 8.0) μορφωτικό επίπεδο. Τα στατιστικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για αυτές τις αναλύσεις είναι τα εξής: Έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA), μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis και στατιστικά σημαντική διαφορά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05 (δίπλευρος έλεγχος).

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι δεν παρουσιάζεται καμιά μορφή συσχέτισης ανάμεσα στο Κοινωνικό Κεφάλαιο των εθελοντών σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις της πόλης του Ηρακλείου και στο μορφωτικό τους επίπεδο (τουλάχιστον για το δείγμα που έχουμε στα χέρια μας).

5.5. Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με την ηλικία και τις ηλικιακές ομάδες

Πίνακας 17. Σχέση μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της με τις ηλικιακές ομάδες και την ηλικία (έτη)

Κοινωνικό κεφάλαιο και υποκλίμακες	Ηλικιακές ομάδες	N	Mean	SD	p-value ^{1,2}	Ηλικία (έτη)	
						Spearman' s rho	p-value ³
Κοινωνικό κεφάλαιο	< 29	70	80.07	9.44	0.130	0.072	300
	29 - 40	70	83.33	9.45			
	40 +	70	81.64	9.60			
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	< 29	70	26.01	4.41	0.026*	0.147	0.033*
	29 - 40	70	28.19	5.13			
	40 +	70	27.49	4.89			
Ανοχή στη διαφορετικότητα	< 29	70	5.41	1.37	0.004*	-0.154	0.026*
	29 - 40	70	5.53	1.28			
	40 +	70	4.81	1.40			
Αισθήματα ασφάλειας	< 29	70	4.83	1.35	0.021*	-0.009	0.902
	29 - 40	70	5.36	1.23			
	40 +	70	4.83	1.34			
Αξία της ζωής	< 29	70	33.41	3.97	0.537	0.071	0.308
	29 - 40	70	33.89	3.79			
	40 +	70	34.11	3.74			

¹ Έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA).

² Μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis.

³ Συντελεστής συσχέτισης Spearman (ρ).

* Στατιστικά σημαντική διαφορά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05 (δίπλευρος έλεγχος).

Στη σχέση μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της με τις ηλικιακές ομάδες και την ηλικία εθελοντών που δραστηριοποιούνται σε Μ.Κ.Ο. (Πίνακας 5) παρατηρούμε ότι η μεσαία ηλικιακή ομάδα έχει το υψηλότερο σκορ Κοινωνικού Κεφαλαίου (83.3 ± 9.4), δεύτερη εμφανίζεται η ηλικιακή ομάδα 40+ με σκορ (81.64 ± 9.6) και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα >29 με σκορ (80.07 ± 9.4).

Επίσης, φαίνεται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση με την υποκλίμακα της συμμετοχής στη τοπική κοινότητα. Η ανάλυση δείχνει ότι η μεσαία ηλικιακή ομάδα έχει το μεγαλύτερο μέσο σκορ (28.2 ± 5.1) σε σχέση με τις άλλες δύο ηλικιακές ομάδες, χαμηλή και υψηλή. Το ίδιο συμπέρασμα έχουμε και στη σχέση με την ηλικία όπου έχουμε μια χαμηλή θετική συσχέτιση ($\rho = 0.147$) αλλά στατιστικά σημαντική. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι τα άτομα που συμμετέχουν ενεργά ως εθελοντές σε Μ.Κ.Ο. της πόλης του Ηρακλείου κυμαίνονται στην ηλικιακή ομάδα 29-40 και η μικρότερη συμμετοχή διακρίνεται σε ηλικίες κάτω των 29 χρόνων.

Επίσης, σημαντική διαφορά έχουμε και στη ανοχή στη διαφορετικότητα, όπου πάλι η μεσαία ηλικιακή ομάδα παρουσιάζει αυξημένο μέσο σκορ (5.5 ± 1.3), ενώ το μικρότερο σκορ εμφανίζεται στην ηλικιακή ομάδα 40+ (4.81 ± 1.4). Παρατηρούμε δηλαδή ότι τα μέλη των εθελοντικών οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα και ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40+ εμφανίζουν μειωμένη ανοχή στη διαφορετικότητα σε σχέση με τις άλλες δυο ηλικιακές ομάδες. Σύμφωνα με τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, από τις οποίες μετριέται η ανοχή στη διαφορετικότητα διαπιστώνουμε ότι τα άτομα της έρευνας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40 + παρουσιάζουν μειωμένη προθυμία προσέγγισης και επαφής με άτομα που έχουν διαφορετικό τρόπο ζωής ή είναι από διαφορετικά μέρη, σε σχέση με τις άλλες δυο ηλικιακές ομάδες.

Όσον αφορά την υποκλίμακα Αξία της ζωής παρατηρούμε ότι τα άτομα που αποδίδουν στον εαυτό τους υψηλή αξία ζωής με σκορ (34.1 ± 3.74) ανήκουν στην τρίτη ηλικιακή ομάδα των 40+. Το μικρότερο σκορ (33.41 ± 3.97) παρατηρείται στα άτομα κάτω των 29 χρόνων.

Τέλος, φαίνεται ότι στατιστικά σημαντική διαφορά υπάρχει και σε σχέση με τα αισθήματα ασφάλειας, όπου η μεσαία ηλικιακή ομάδα έχει το υψηλότερο μέσο σκορ (5.36 ± 1.2) σε σχέση με τις άλλες δυο.

5.6. Σχέση του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του με τη συμμετοχικότητα

Πίνακας 18. Σχέση μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της με συμμετοχικότητα

Κοινωνικό κεφάλαιο και υποκλίμακες					
Κοινωνικό κεφάλαιο και υποκλίμακες	Συμμετοχικότητα	N	Mean	SD	p-value^{1,2}
Κοινωνικό κεφάλαιο	Ανάγκη προσφοράς	110	82.26	9.57	0.670
	Ιδεολογικοί	47	80.23	7.92	
	Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων	41	81.39	9.29	
	Κοινωνικοποίησης	8	82.50	18.52	
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	Ανάγκη προσφοράς	110	27.55	4.78	0.437
	Ιδεολογικοί	47	26.34	4.46	
	Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων	41	27.10	4.77	
	Κοινωνικοποίησης	8	28.38	9.16	
Ανοχή στη διαφορετικότητα	Ανάγκη προσφοράς	110	5.26	1.38	0.971
	Ιδεολογικοί	47	5.28	1.38	
	Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων	41	5.24	1.39	
	Κοινωνικοποίησης	8	5.13	1.73	
Αισθήματα ασφάλειας	Ανάγκη προσφοράς	110	5.15	1.38	0.290
	Ιδεολογικοί	47	4.74	1.36	
	Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων	41	5.00	1.14	
	Κοινωνικοποίησης	8	4.63	1.06	
Αξία της ζωής	Ανάγκη προσφοράς	110	33.81	3.92	0.943
	Ιδεολογικοί	47	33.70	3.14	
	Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων	41	33.68	3.89	
	Κοινωνικοποίησης	8	34.00	5.63	

¹ Έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA).

² Μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis.

* Στατιστικά σημαντική διαφορά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05 (δίπλευρος έλεγχος).

Σύμφωνα με τις αναλύσεις που κάναμε στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS [έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA), μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis, στατιστικά σημαντική διαφορά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05 (δίπλευρος έλεγχος)] διαπιστώσαμε ότι τα δηλωθέντα αίτια συμμετοχής των εθελοντών στις Μ.Κ.Ο. του Ηρακλείου δεν έχουν καμιά μορφή συσχέτισης με το Κοινωνικό Κεφάλαιο που αυτοί φέρουν και ούτε με τους επιμέρους παράγοντές του (Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα, Ανοχή στη διαφορετικότητα, Αξία της ζωής, Αισθήματα ασφάλειας). Το αποτέλεσμα αυτό δεν φέρει μεγάλο ποσοστό εγκυρότητας. Αυτό συμβαίνει γιατί ο η μέτρηση των δηλωθέντων κινήτρων για τη συμμετοχή ατόμων σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις έγινε στην παρούσα έρευνα μόνο από μια ερώτηση. Άρα, δεν μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για αυτού του είδους τις συσχετίσεις.

5.7. Σχέση μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλιμάκων με τις οργανώσεις που συμμετείχαν οι ερωτηθέντες εθελοντές

Πίνακας 19. Σχέση μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλιμάκων με τις οργανώσεις που συμμετείχαν οι ερωτηθέντες εθελοντές.

Κοινωνικό κεφάλαιο & υποκλίμακες					
Κοινωνικό κεφάλαιο & υποκλίμακες	Οργάνωση	N	Mean	SD	P-value^{1,2}
Κοινωνικό κεφάλαιο	Αιματοκρήτης	7	87.43	13.10	0.385
	Ερυθρός Σταυρός	67	81.94	9.93	
	Διασώστες-ΕΟΔ	27	82.37	8.53	
	Κοινωνικό Ιατρείο	25	80.28	8.20	
	MINOISTAS	24	79.29	12.60	
	ΚΕΘΕΑ	26	79.85	7.28	
Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα	Αιματοκρήτης	7	30.71	7.87	0.644
	Ερυθρός Σταυρός	67	27.25	5.16	
	Διασώστες-ΕΟΔ	27	26.26	4.41	
	Κοινωνικό Ιατρείο	25	26.32	3.87	
	MINOISTAS	24	26.96	5.78	
	ΚΕΘΕΑ	26	26.88	4.16	

Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αιματοκρήτης	7	6.14	1.21	0.240
	Ερυθρός Σταυρός	67	5.25	1.26	
	Διασώστες-ΕΟΔ	27	5.11	1.50	
	Κοινωνικό Ιατρείο	25	5.00	1.35	
	MINOISTAS	24	5.46	1.10	
	ΚΕΘΕΑ	26	5.38	1.20	
Αισθήματα ασφάλειας	Αιματοκρήτης	7	4.71	1.25	0.165
	Ερυθρός Σταυρός	67	5.09	1.42	
	Διασώστες-ΕΟΔ	27	5.37	1.21	
	Κοινωνικό Ιατρείο	25	4.92	1.41	
	MINOISTAS	24	4.42	1.35	
	ΚΕΘΕΑ	26	4.92	1.20	
Αξία της ζωής	Αιματοκρήτης	7	34.57	4.72	0.246
	Ερυθρός Σταυρός	67	34.01	3.68	
	Διασώστες-ΕΟΔ	27	34.70	3.26	
	Κοινωνικό Ιατρείο	25	33.92	3.70	
	MINOISTAS	24	32.50	4.60	
	ΚΕΘΕΑ	26	32.62	3.37	

Συντομογραφίες: Mean= μέση τιμή, SD= τυπική απόκλιση, p- value= κρίσιμη τιμή.

¹ Έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way ANOVA).

² Μη παραμετρικός έλεγχος ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης Kruskal-Wallis.

* Στατιστικά σημαντική διαφορά σε 0,05 επίπεδο (δίπλευρος έλεγχος).

Για τη σχέση μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου και των υποκλιμάκων με τις οργανώσεις που συμμετείχαν οι εθελοντές δεν φαίνεται κάποια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση.

Ωστόσο παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο σκορ κοινωνικού κεφαλαίου εμφανίζεται στους εθελοντές του Αιματοκρήτη ($87,43 \pm 13,10$), ακολουθούν οι Διασώστες - Ε.Ο.Δ. με σκορ ($82,37 \pm 8,53$), οι εθελοντές του Ερυθρού Σταυρού ($81,94 \pm 9,93$) και ακολουθούν οι υπόλοιπες εθελοντικές οργανώσεις με μικρές διαφορές στα σκορ τους.

Όσον αφορά την υποκλίμακα της Συμμετοχής στην Τοπική Κοινότητα συναντάμε πάλι τους Αιματοκρήτες με υψηλότερο σκορ ($30,71 \pm 7,87$) και ακολουθούν οι εθελοντές του Ερυθρού Σταυρού ($27,25 \pm 5,16$).

Στην υποκλίμακα Ανοχή στη διαφορετικότητα το υψηλότερο σκορ το παρατηρούμε στην εθελοντική ομάδα Αιματοκρήτης ($6,14 \pm 1,21$) και ακολουθεί η ομάδα των Μinoistas με σκορ ($5,46 \pm 1,10$).

Στην υποκλίμακα Αισθήματα ασφάλειας παρατηρούμε το υψηλότερο σκορ στην ομάδα των Διασώστων ($5,37 \pm 1,21$) και το μικρότερο στην ομάδα των Μinoistas ($4,42 \pm 1,35$).

Τέλος παρατηρούμε στην υποκλίμακα Εκτίμηση της ζωής τους Διασώστες να συγκεντρώνουν $34,70 \pm 3,26$ σκορ, τους Μinoistas ($32,50 \pm 4,60$) και τις υπόλοιπες ομάδες να κινούνται σχεδόν σε παρόμοια νούμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Συζήτηση – Συμπεράσματα

6.1 Συμπεράσματα

Βασιζόμενοι στην παραδοχή του Putnam για το δείκτη, (σχετικά με τις εθελοντικές οργανώσεις), μέσω του οποίου επέλεξε για να μετρήσει το Κοινωνικό Κεφάλαιο, δομήσαμε και το μεγαλύτερο μέρος της έρευνάς μας, στην οποία προσπαθήσαμε να μετρήσουμε το Κοινωνικό Κεφάλαιο που φέρουν οι εθελοντές σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, ομάδες πρωτοβουλίας και εθελοντικούς φορείς.

Ένας από τους στόχους της παρούσας εργασίας μας ήταν η πραγματοποίηση προτάσεων για αύξηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου στην ευρύτερη κοινότητα του Δήμου Ηρακλείου, με απώτερο σκοπό την επίτευξη της Κοινοτικής ανάπτυξης, της οποίας εκτός των άλλων έργο αποτελεί και η μεγιστοποίηση της ισορροπίας μεταξύ των αναγκών του πληθυσμού και των διαθέσιμων πόρων. Επίσης, η κοινοτική ανάπτυξη συμβάλλει στο να μπορούν να συμμετέχουν τα άτομα και οι ομάδες στην κοινότητα στο μέγιστο δυνατό βαθμό ώστε να κάνει το περιβάλλον της ικανοποιητικό τόσο για τα ίδια όσο και για τις διάφορες επιμέρους ομάδες του πληθυσμού (Ζαϊμάκης, 2009).

Ξεκινώντας από τη μέτρηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου στους εθελοντές των ομάδων που συμμετείχαν στην έρευνά μας, προκύπτει ότι το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο έχει μια υψηλή θετική συσχέτιση και στατιστικά σημαντική με τη συμμετοχή στην τοπική κοινότητα και με τον παράγοντα αξία της ζωής (*Πίνακας 14. Spearman's rho συντελεστής συσχέτισης μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της του ερευνητικού*). Το γεγονός αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όσο πιο μεγάλη είναι η συμμετοχή των ατόμων σε ομάδες πρωτοβουλίας, συλλόγους, οργανώσεις και γενικά δράσεις στην τοπική κοινότητα τόσο πιο πολύ αυξάνεται το Κοινωνικό Κεφάλαιο που φέρουν. Κάτι τέτοιο βέβαια ήταν αναμενόμενο, σύμφωνα και με τη θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου που αναπτύξαμε στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας (Putnam, 1993 στο Πούπος, 2010). Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η αυτοαντίληψη των ατόμων για την αξία της

ζωής τους (πόσο καταξιωμένοι αισθάνονται στον κοινωνικό τους περίγυρο) τόσο μεγαλύτερο είναι και το Κοινωνικό Κεφάλαιο που φέρουν (στον ίδιο πίνακα) (επιβεβαιώνει την ήδη υπάρχουσα θεωρία).

Επίσης, το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο παρουσιάζει μια μέτρια θετική συσχέτιση και στατιστικά σημαντική με τους παράγοντες Ανοχή στη διαφορετικότητα και Αισθήματα ασφάλειας (πίνακας 14). Από το παραπάνω συμπεραίνουμε ότι όσο πιο ασφαλείς νιώθουν τα άτομα στο περιβάλλον που ζουν και όσο πιο ανεκτικοί είναι σε νέες κουλτούρες, πολιτισμούς και ετερόκλητες επιρροές τόσο μεγαλύτερο είναι το Κοινωνικό Κεφάλαιο που φέρουν. Όμως ο βαθμός επιρροής αυτών των υποπαραγόντων στο συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο είναι μικρότερος σε σχέση με αυτούς που αναλύσαμε παραπάνω. Αξιολογώντας τα γεγονότα που συμβαίνουν στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια όσο αφορά την γενικότερη οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση του αισθήματος ξеноφοβίας όπου επηρεάζει σημαντικά το αίσθημα ασφάλειας των κατοίκων της χώρας μας και εντέλει το Κοινωνικό Κεφάλαιο που αυτοί φέρουν.

Συνεχίζοντας την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώνουμε ότι μεταξύ των υποκλιμάκων του Κοινωνικού Κεφαλαίου φαίνεται να υπάρχει μια μέτρια χαμηλή σχέση, αλλά και πάλι στατιστικά σημαντική, εκτός από τη σχέση της ανοχής της διαφορετικότητας με τα αισθήματα ασφάλειας, όπου δεν παρουσιάζουν κάποια συσχέτιση (πίνακας 14). Πρόκειται για συσχετίσεις μεταξύ υποπαραγόντων του Κοινωνικού Κεφαλαίου των οποίων η αλληλοεπίδραση είναι έντονη (π.χ αίσθημα ασφάλειας και αξία της ζωής) και έτσι η θετική ή αρνητική τους συσχέτιση, καθώς και ο βαθμός επιρροής του καθενός στον άλλον (μεγάλος μέτριος ή χαμηλός) διαμορφώνεται με πολύπλοκο τρόπο και δεν ερμηνεύεται πάντα με σαφήνεια.

Γενικότερα, όσον αφορά τα δημογραφικά στοιχεία της έρευνάς μας φαίνεται να μην υπάρχει καμία σχέση με το παράγοντα μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων με το συνολικό Κ.Κ. που φέρουν αλλά και ούτε με τις υποκλίμακες του. Υπάρχει μόνο μια θετική τάση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου με το συνολικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (Πίνακας 16. *Σχέση μεταξύ της κλίμακας του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων της με το μορφωτικό επίπεδο*, στο ερευνητικό), δηλαδή όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων στην έρευνα τόσο μεγαλύτερο μέσο σκορ έχουμε στο Κ.Κ. που φέρουν, σε σχέση με το μεσαίο και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι δεν παρουσιάζεται καμία

μορφή συσχέτισης ανάμεσα στο Κοινωνικό Κεφάλαιο των εθελοντών σε μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ομάδες πρωτοβουλίας της πόλης του Ηρακλείου και στο μορφωτικό τους επίπεδο (τουλάχιστον με το δείγμα που μελετήσαμε).

Επίσης, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει μια αρνητική χαμηλή συσχέτιση της υποκλίμακας του Κ.Κ. *Ανοχή στη διαφορετικότητα* με την ηλικία. Αυτή η αρνητική χαμηλή συσχέτιση μας δείχνει ότι όσο αυξάνεται η ηλικία σε έτη τόσο μειώνεται το σκορ της ανοχής στη διαφορετικότητα. Παρατηρούμε λοιπόν ότι μεγαλώνοντας σε ηλικία το άτομο υπάρχει πιθανότητα μείωσης του συνολικού του Κοινωνικού Κεφαλαίου λόγω μείωσης του σκορ της υποκλίμακας που μόλις αναφέραμε.

Σύμφωνα με τις αναλύσεις που πραγματοποιήσαμε στο SPSS διαπιστώνουμε ότι τα δηλωθέντα αίτια συμμετοχής των εθελοντών στις εθελοντικές οργανώσεις του δήμου Ηρακλείου δεν παρουσιάζουν καμία μορφή συσχέτισης με το Κοινωνικό Κεφάλαιο που αυτοί φέρουν και ούτε με τους επιμέρους παράγοντες τους (Συμμετοχή στη τοπική κοινότητα, Ανοχή στη διαφορετικότητα, Αξία της ζωής, Αισθήματα ασφάλειας). Το αποτέλεσμα αυτό δεν φέρει μεγάλο ποσοστό εγκυρότητας γιατί η μέτρηση των δηλωθέντων κινήτρων για την συμμετοχή των ατόμων σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ομάδες πρωτοβουλίας κτλ. έγινε στη παρούσα έρευνα μόνο από μια ερώτηση. Άρα δεν μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για αυτού του είδους τις συσχετίσεις.

Τέλος, μελετήθηκε το Κοινωνικό Κεφάλαιο και οι υποκλίμακες του ξεχωριστά σε εθελοντές ανά ομάδα – οργάνωση δραστηριοποίησής τους (επιλέξαμε τις κυριότερες βάση του ποσοστού συμμετοχής εθελοντών σε αυτές ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΑΙΜΑΤΟΚΡΗΤΗΣ, ΔΙΑΣΩΣΤΕΣ - Ε.Ο.Δ., ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΙΑΤΡΕΙΟ, ΚΕΘΕΑ και ΜΙΝΟΙΣΤΑΣ). Σκοπός μας ήταν να εντοπίσουμε πιθανές διαφορές στα επιμέρους και στα συνολικά σκορ του Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του σε αυτά τα άτομα (κατηγοριοποιημένα σύμφωνα με τις ομάδες ενεργοποίησής τους). Τελικά δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση του συνολικού Κοινωνικού Κεφαλαίου και των υποκλιμάκων του στους εθελοντές που προσεγγίσαμε βάση κατηγοριοποίησης που αναφέραμε παραπάνω.

6.2. Συζήτηση

Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Στην έρευνα μας διαπιστώσαμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος μας ήταν γυναίκες με ποσοστό 71,4% (150) έναντι των ανδρών με ποσοστό 28,6% (60) (πίνακας 1). Σύμφωνα με τη Λεοντσίνη (2010) έχει παρατηρηθεί ότι οι γυναίκες αναλαμβάνουν ενεργή δράση σε πλαίσια ακτιβισμού γειτονιάς, σε πρωτοβουλίες κοινότητας για ανταλλαγή υπηρεσιών και αφιερώνουν χρόνο και ενέργεια σε συλλόγους γονέων, πολιτιστικούς συλλόγους ή γενικότερα σε ενώσεις με στοχευμένο πρόγραμμα, όπως τα κινήματα των καταναλωτών ή τα μποϊκοτάζ προϊόντων, χωρίς απαραίτητα τυπική υπόσταση και άμεση πολιτική. Μια πιθανή ερμηνεία των παραπάνω δίνει η Adkins, η οποία θεωρεί ότι η επαναφορά των γυναικών στο κοινωνικό (με την έννοια της έμφασης στην κοινωνική κατασκευασσιμότητα) από το οποίο αποκλείστηκαν κάνει τις φεμινίστριες να καλωσορίζουν τις προσεγγίσεις του κοινωνικού κεφαλαίου, καθώς έχουν αποκλειστεί από τον κοινωνιολογικό κανόνα (Λεοντσίνη 2010).

Η οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα δίνεται στον Πίνακα 3, στον οποίο παρατηρείται ότι το 61.4% των ερωτηθέντων είναι άγαμοι ενώ το 29.5% είναι έγγαμοι, ενώ αν προσθέσουμε και τα ποσοστά των διαζευγμένων (8.10%) και των χήρων (0.95%), φαίνεται ότι γύρω στο 70% του δείγματος είναι μόνοι τους στη ζωή. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος δεν είναι έγγαμοι, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευτεί ότι ίσως υπάρχει περισσότερος ελεύθερος χρόνος, λιγότερες υποχρεώσεις που δίνουν τη δυνατότητα στο άτομο να συμμετέχει σε εθελοντικές οργανώσεις.

Στην εργασία μας στον πίνακα 5 δίνεται το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα, πάνω από το μισό πληθυσμό, 53.3% (112) ανήκουν στο υψηλό μορφωτικό επίπεδο (ΑΕΙ/ΤΕΙ, Ανώτατη σχολή, μεταπτυχιακό/διδακτορικό), ενώ μόλις το 3.3% (7) ανήκει στο χαμηλό επίπεδο, δηλαδή δημοτικό ή γυμνάσιο. Στο μεσαίο επίπεδο (Λύκειο, Τεχνική Σχολή) ανήκει το 43,33 % (91). Από τη στατιστική ανάλυση (πίνακας 16) δεν φαίνεται να υπάρχει καμία σχέση του παράγοντα μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων με το συνολικό Κ.Κ. που φέρουν αλλά ούτε και με τις υποκλίμακες του. Μέσα από συζήτηση μας με τον κ. Κριτσιωτάκη, ο οποίος μελετάει το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην Ελλάδα και είναι μεταφραστής του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνά μας, καταλήξαμε στο εξής: Το

μορφωτικό επίπεδο δεν αποτελεί δείκτη συμμετοχής, αυτό όμως που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, συμμετέχοντας σε εθελοντικές οργανώσεις, ίσως τους δοθεί η δυνατότητα να εξελιχθούν σε επίπεδο γνώσεων, ευαισθητοποίησης, πληροφόρησης με αποτέλεσμα την κάλυψη κενών που ίσως υπάρχουν λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Το κοινωνικό κεφάλαιο, όπως προαναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος, προάγει τις γνώσεις, ενισχύει τις δεξιότητες και τα προσόντα των ατόμων, επιμερίζει τη συλλογική μάθηση, δημιουργεί το απαραίτητο υπόβαθρο εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας και διευκολύνει την οικονομική και προσωπική ανάπτυξη (Πούπος, 2010).

Όσον αφορά τώρα τη σχέση των ηλικιακών ομάδων με το φύλο των ερωτηθέντων, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά (Πίνακας 7) για όλες τις ομάδες ανάμεσα στο φύλο. Οι περισσότερες γυναίκες ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40+, ενώ οι άνδρες ανήκουν στη μεσαία ηλικιακή ομάδα 29 – 40. Εμπειρικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η γυναίκα στην ηλικία των 40+ συνήθως βρίσκεται σε ένα <<γόνιμο>> στάδιο, καθώς έχει αποδεσμευτεί από τις επιτακτικές ανάγκες της οικογένειας, έχει σταθεροποιήσει την επαγγελματική της δραστηριότητα και διανύει περίοδο αναπροσδιορισμού στόχων, ρόλων και θέση στην κοινωνία που ζει.

Παράγοντας Α - Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα

Στην ερώτηση 7 αν Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 55,2% (116) έδωσαν την απάντηση *λίγο* ενώ το 24,3 % δήλωσε *πολύ*. Επομένως ένα πολύ σημαντικό ποσοστό του δείγματός μας παρουσιάζει ένα σημαντικό βαθμό έλλειψης εμπιστοσύνης απέναντι στους συνανθρώπους του.

Σε ένα άρθρο του ο Μίχας (2007) αναφέρεται σε μια έρευνα που πραγματοποίησε ο Δανός καθηγητής, ο Γ. Σβένσεν με θέμα την κοινωνική εμπιστοσύνη. Στη συγκεκριμένη μελέτη πήραν μέρος 85 κράτη και προέκυψε ότι η Δανία βρίσκεται στην πρώτη θέση όσον αφορά την εμπιστοσύνη που έχουν οι πολίτες μεταξύ τους. Εκεί το 66% του πληθυσμού -δηλαδή δύο στους τρεις- δηλώνει ότι εμπιστεύεται τους συνανθρώπους του. Ο κ. Γ. Σβένσεν αναφέρει ότι «*Αν η Δανία και οι άλλες σκανδιναβικές χώρες διαθέτουν ένα ζηλευτό σύστημα κοινωνικής ευημερίας, αυτό οφείλεται στους υψηλούς δείκτες κοινωνικής εμπιστοσύνης που επικρατούν σε αυτές. Οι άνθρωποι που εμπιστεύονται αλλήλους μπορούν να συνεργασθούν*

ευκολότερα, αφού δεν φοβούνται ότι κινδυνεύουν να εξαπατηθούν. Έτσι, αποδίδουν περισσότερο. Υψηλός βαθμός αμοιβαίας εμπιστοσύνης σημαίνει επίσης ότι ο πολίτης δεν θα προσπαθήσει να φοροδιαφύγει, ούτε θα επιδιώκει να επωφεληθεί δίχως να το δικαιούται από τις κοινωνικές παροχές. Έτσι, αυτές θα κατευθύνονται εκεί όπου υπάρχει ανάγκη».

Η εικόνα είναι εντελώς διαφορετική στην Ελλάδα: Η χώρα μας βρίσκεται στη θέση 46 μεταξύ των 85 χωρών όσον αφορά την εμπιστοσύνη που έχουν μεταξύ τους οι πολίτες. Μόνο το 23% των Ελλήνων -δηλαδή ένας στους πέντε – απαντά ότι εμπιστεύεται τους συμπατριώτες του. Στην τελευταία θέση βρίσκεται η Βραζιλία, μια χώρα όπου μόνο το 4,8% του πληθυσμού -δηλαδή ένας είκοσι- δηλώνει ότι εμπιστεύεται τους υπόλοιπους συμπολίτες του.

Η έλλειψη κοινωνικής εμπιστοσύνης σχετίζεται και με το βαθμό διαφθοράς που υπάρχει σε μια χώρα. Η Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, βρίσκεται στην πρώτη θέση (σύμφωνα με έκθεση της οργάνωσης Transparency International), όσον αφορά τη διαφθορά του δημόσιου τομέα μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στον αντίποδα ακριβώς βρίσκεται η Δανία, όπου η διαφθορά είναι περίπου άγνωστη λέξη.

Ο καθηγητής Γ. Σβένσεν επίσης αναφέρει στο συγκεκριμένο άρθρο ότι *«αν η Ελλάδα θέλει να δημιουργήσει ένα σωστό κράτος κοινωνικής πρόνοιας πρέπει επειγόντως να φροντίσει να δημιουργήσει θεσμούς οι οποίοι θα ενισχύουν την εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών»* (Μίχας, 2007).

Στην ερώτηση 22, τους τελευταίους έξι μήνες έτυχε να βοηθήσετε κάποιον γείτονα σας που αρρώστησε. τα περισσότερα άτομα που πήραν μέρος στην έρευνά μας 51% (107) δήλωσαν ότι 1-2 φορές βοήθησαν κάποιον γείτονά τους που αρρώστησε τους τελευταίους 6 μήνες, ενώ το 35,7% δήλωσε όχι, ούτε μια φορά. Πάνω από 5 φορές δηλώνει μόλις το 4,8%. Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό 35,7% που δήλωσε ότι δεν έχει βοηθήσει ούτε μια φορά κάποιο γείτονα του, καθώς και το ποσοστό 4,8% που δήλωσε ότι βοήθησε πάνω από πέντε φορές.

Τα αποτελέσματα αυτά δηλώνουν την αποξένωση που επικρατεί στην κοινωνία μας, την έλλειψη αλληλεγγύης, καθώς και τους χαλαρούς δεσμούς των ανθρώπινων σχέσεων. Ο καθηγητής Πιπερόπουλος (2012) σε σχετικό άρθρο αναφέρει ότι η αλλοτρίωση ως κατάσταση «ανομίας ή έλλειψης αρχών» πηγάζει από το έργο του Ντέρκχαϊμ. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό η ραγδαία κοινωνική αλλαγή φέρνει το άτομο αντιμέτωπο με καταστάσεις στις οποίες οι ψυχοκοινωνικοί κανόνες

του παιχνιδιού έχουν χάσει την ισχύ τους, τα παραδοσιακά πρότυπα συμπεριφοράς έπαψαν να καθορίζουν το πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων και το άτομο βρίσκεται σε κατάσταση σύγχυσης.

Η αλλοτρίωση ως «απομόνωση» αναφέρεται στα έντονα ψυχολογικά συναισθήματα του κατοίκου μιας σύγχρονης αστικοβιομηχανικής κοινωνίας που αν και περιστοιχίζεται από πολλούς συνανθρώπους στο χώρο εργασίας στην πολυκατοικία, στους δρόμους και τα λεωφορεία αισθάνεται απομονωμένο και υποφέρει από έντονα συναισθήματα μοναξιάς (Πιπερόπουλος, 2012).

Στην Ελλάδα οι δραματικές οικονομικές συνθήκες έχουν βάλει στο περιθώριο της απασχόλησης, στην ανεργία, μεγάλο αριθμό πολιτών, γεγονός το οποίο συνεπάγεται την αποκοπή από το κοινωνικό σύνολο, με τον κατακερματισμό του κοινωνικού ιστού και τη δραματική μείωση της κοινωνικής αλληλεγγύης (Πιπερόπουλος, 2012).

Ωστόσο όμως το υψηλότερο ποσοστό της συγκεκριμένης ερώτησης συγκεντρώθηκε στην απάντηση 1-2 φορές, από αυτό φαίνεται η προσπάθεια των πολιτών για αλληλοϋποστήριξη και αλληλεγγύη. Κάτι το οποίο παρατηρούμε και στην ερώτηση 12 όπου το 51,0% δήλωσε ότι επισκέφτηκε 1-2 φορές κάποιον γείτονα τελευταία.

Ως «κοινωνική αλληλεγγύη» ορίζουμε το κατά πόσο οι πολίτες μιας χώρας αναπτύσσουν σχέσεις αλληλοϋποστήριξης, συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα, σέβονται, εμπιστεύονται και υποστηρίζουν τους συνανθρώπους τους. Η δυνατότητα του να μπορεί κανείς να στηριχθεί σε φίλους, οικογένεια αλλά ακόμη και τους ξένους προς αυτόν συμπολίτες του σε περιόδους κρίσης αποτελεί σημαντικό παράγοντα ψυχικής ηρεμίας (Μπουρίκος, 2013).

Στη συνέχεια στην ερώτηση 11, Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει οι περισσότεροι συμμετέχοντες 37,1% (78) δήλωσαν μάλλον όχι ενώ 60 από τους 210 28,6% δήλωσαν Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση. Το 24,8% έδωσε απάντηση μάλλον ναι και μόλις το 9,5% δήλωσε ναι, οπωσδήποτε. Φαίνεται να υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των κατοίκων και μας το επιβεβαιώνει και σχετική έκθεση της οποίας τα αποτελέσματα δίνονται παρακάτω.

Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη *Prosperity Index*TM για το 2010 η Ελλάδα βρέθηκε στην 100η θέση της παγκόσμιας κατάταξης στην κατηγορία του Κοινωνικού

Κεφαλαίου, από την 51η που ήταν το 2009. Ειδικότερα, η έκθεση αναφέρει για την χώρα μας: «*Η μειωμένη κοινωνική εμπλοκή και τα χαμηλά επίπεδα εμπιστοσύνης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων οδήγησαν την Ελλάδα σε μειωμένη κοινωνική συνοχή. Μόνο το 17% των πολιτών νοιώθει πως μπορεί να εμπιστευθεί τους συμπολίτες του και ένα ποσοστό μικρότερο του 30% βοήθησε κάποιο συμπολίτη του τον περασμένο μήνα. Τα στοιχεία αυτά ταξινομούν την Ελλάδα στη 65η και 103η θέση, αντίστοιχα, στην παγκόσμια κατάταξη. Επίσης, το επίπεδο κοινωνικής συμμετοχής είναι ιδιαίτερα χαμηλό με μόνο το 8% των πολιτών να προβαίνει σε κάποιου τύπου οικονομική δωρεά και μόνο το 5% να συμμετέχει σε κάποιας μορφής εθελοντισμό. Οι δείκτες αυτοί κατατάσσουν την Ελλάδα στις 6 τελευταίες θέσεις στον κόσμο. Τα κοινωνικά δίκτυα είναι επίσης εξαιρετικά αδύναμα, αφού υπάρχει ένα 20% που δηλώνει πως δεν μπορεί να εμπιστευθεί ούτε την οικογένεια και ούτε τους φίλους του σε ώρα ανάγκης. Σύμφωνα με την έρευνα, μόνο το 29% των ερωτηθέντων επισκέπτεται την εκκλησία, επιδεικνύοντας ποσοστά κάτω του παγκόσμιου μέσου όρου στον δείκτη συμμετοχής σε θρησκευτικά κοινωνικά δίκτυα».* (<http://portal.tee.gr>)

Συνεχίζουμε με τις απαντήσεις στην ερώτηση 23. Ανήκετε στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής σας, όπου παρατηρούμε ότι το 65,7% των συμμετεχόντων δεν ανήκει στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής που διαμένει ενώ 52 άτομα (24,8%) δήλωσαν ότι ανήκουν σε ένα.

Στην τελευταία ερώτηση για τη συμμετοχή στην τοπική κοινότητα αν Έχετε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσετε κάποιο καινούριο σύλλογο στη περιοχή σας 139 (66,2%) άτομα απάντησαν όχι, ποτέ, το 23,8% δήλωσε 1 φορά ενώ 4,8% απάντησε τουλάχιστον 3 φορές.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι παρόλο που συμμετέχουν σε οργανώσεις δεν δεσμεύονται για πιο υπεύθυνες θέσεις. Ίσως να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τις παραπάνω απαντήσεις ξεκινώντας με μια αναφορά στον ρόλο του ηγέτη μέσα σε μια ομάδα.

Οι Hersey και Blanchard (1969), ορίζουν ότι ηγεσία «είναι η διαδικασία που αποσκοπεί στο να επηρεάσει τις ενέργειες ενός ατόμου ή μιας, ομάδας στην προσπάθειά της να επιτύχει τους στόχους μιας οργάνωσης όταν είναι δεδομένη η κατάσταση και οι συνθήκες που επικρατούν σε αυτήν». Από τον ορισμό προκύπτει ότι τη διαδικασία της

ηγεσίας συναποτελούν ο ηγέτης, οι υφιστάμενοι και άλλες μεταβλητές που σχετίζονται με την κατάσταση που επικρατεί στην οργάνωση (Μπουραντάς, 2005).

Ο αποτελεσματικός ηγέτης πρέπει να διαθέτει βασικές δεξιότητες. Να έχει όραμα και να προβλέπει το μέλλον. Να ενδυναμώνει και να ενθαρρύνει τα μέλη της ομάδας να συμμετέχουν σε όλες τις προσπάθειες βελτίωσης των λειτουργιών του οργανισμού και της ποιότητας των σχέσεων. Η διαίσθηση είναι η δεξιότητα όπου ο ηγέτης χρησιμοποιεί στη λήψη των αποφάσεων, κυρίως σε περιόδους αβεβαιότητας και μεγάλων αλλαγών. Η εσωτερική κατανόηση απαιτεί την εσωτερική αναζήτηση και έπειτα την αναγνώριση των σχέσεων με τους συμμετέχοντες και τον οργανισμό. Επίσης, η συμβατότητα αξιών, όπου ο ηγέτης ενσωματώνει τις αξίες του (*σεβασμός, εμπιστοσύνη, ομαδική εργασία, εντιμότητα*) με αυτές της οργάνωσης και των μελών της ομάδας (Torrington *et al*, 2009).

Ο παραπάνω ορισμός σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα των ερευνών που αναλύσαμε ίσως θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν τα χαμηλά ποσοστά για δέσμευση και ανάληψη ευθυνών σε μια οργάνωση. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στον συνάνθρωπο, η διαφθορά που έχει συνδυαστεί με ηγετικά πρόσωπα κυρίως της πολιτικής ζωής της χώρας μας, ο φόβος αποτυχίας και αποξένωσης ίσως να αποτελούν λόγους τον παραπάνω απαντήσεων.

Παράγοντας Β (Αίσθημα Ασφάλειας)

Στον πίνακα 10 παρουσιάζουμε με τις συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε μια από τις 2 ερωτήσεις της υποκλίμακας «Αίσθημα Ασφάλειας» του κοινωνικού κεφαλαίου.

Στην ερώτηση 6 *Νοιώθετε ασφαλής να περπατάτε στη γειτονιά όταν νυχτώσει;* παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 41,9% δηλώνει λίγο ενώ πολύ δηλώνει το 37,6%.

Στη δεύτερη ερώτηση που μετράει τη συγκεκριμένη υποκλίμακα *αν θεωρείτε ότι η περιοχή που μένετε είναι ασφαλής* 98 άτομα 46,7% δηλώνουν πολύ ενώ 87 άτομα δηλαδή το 41,4% δηλώνουν λίγο.

Υπάρχει μια αντίφαση όσο αφορά τις απαντήσεις καθώς τα ποσοστά των απαντήσεων μοιράστηκαν στις 2 διαφορετικές απαντήσεις λίγο και πολύ.

Σύμφωνα με σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στους 4 νομούς της Κρήτης , Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης και Χανίων τον Απρίλιο του 2013 σε δείγμα 1011 νοικοκυριών και σε μια «γκάμα» ηλικιών από 18 έως 60 ετών με τον τίτλο, «Παγκρητια Δημοσκόπηση για την Εγκληματικότητα και τη Θυματοποίηση» το κυρίαρχο συμπέρασμα είναι ότι ανασφάλεια και φόβος διακατέχει τους κατοίκους της Κρήτης εξαιτίας της αυξημένης εγκληματικότητας, η οποία παρατηρείται τελευταία. Ένα άλλο αξιοσημείωτο συμπέρασμα της έρευνας είναι η απαισιοδοξία που τρέφουν όσον αφορά στην αντιμετώπιση αυτής της εγκληματικότητας. Μια απαισιοδοξία η οποία επεκτείνεται και μετατρέπεται σε μια βαθύτατη έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στο κράτος και τους θεσμούς του.

Είναι ενδεικτικά της κατάστασης αυτής τα ποσοστά που αναφέρονται στα αποτελέσματα της έρευνας. Έτσι, ένα ποσοστό **38%** δηλώνει ότι αισθάνεται ανασφάλεια όταν κυκλοφορεί στους δρόμους, ενώ ένα ποσοστό **40,6%** εκφράζει φόβους ότι ανά πάσα στιγμή μπορεί να πέσει θύμα κλοπής, ληστείας ή άσκησης βίας.

Αναλυτικά οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι δε νιώθουν προστατευμένοι μέσα στο σπίτι τους (34,9 %), ενώ το **35,5 %** αισθάνεται μέτρια προστασία εντός της οικίας του. Οι πολίτες φοβούνται να περπατήσουν στο δρόμο τις βραδινές ώρες και αισθάνονται ευάλωτοι στην καθημερινή πραγματικότητα. Χαρακτηριστικά, το **37,9 %** των κατοίκων της Κρήτης απάντησαν πως αισθάνονται πολύ ή αρκετή ανασφάλεια όταν

κυκλοφορούν στο δρόμο, διατυπώνοντας παράλληλα την άποψη ότι κινδυνεύουν περισσότερο κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής και της χειμερινής περιόδου με ποσοστά **43,6%** και **36,2%** αντίστοιχα.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται από την ανάλυση των δεδομένων η γνώμη των πολιτών για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα προκαλεί έντονο προβληματισμό και ανησυχία, αφού ένα συντριπτικό ποσοστό της τάξεως του **89,0 %** δηλώνει ότι το θέμα της εγκληματικότητας στην Ελλάδα χειροτέρευσε κατά τον τελευταίο χρόνο, **8,2 %** παρέμεινε ίδια και μόλις ένα ελάχιστο ποσοστό **1,6 %** του δείγματος δήλωσε πως καλυτέρευσε.

Σαφώς επηρεασμένη από τη σημερινή κατάσταση φαίνεται να είναι και η κοινή γνώμη των κατοίκων της Κρήτης οι οποίοι υποστηρίζουν σε ποσοστό **25,8 %** ότι η εγκληματικότητα στην Κρήτη είναι πολύ αυξημένη σε σχέση με άλλες περιοχές. Το **29,9 %** του πληθυσμού υποστηρίζει πως η είναι λίγο αυξημένη και το **28,6 %** ότι είναι ίδια με τις άλλες περιοχές. Στον αντίποδα το **13,3 %** του πληθυσμού υποστηρίζει πως η εγκληματικότητα στην Κρήτη είναι λιγότερη από ότι στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας.

Σε ερώτηση, αν από την πολιτεία ασκείται συγκεκριμένη πολιτική κατά του εγκλήματος, η γνώμη των πολιτών της Κρήτης έχει αρνητικό ισοζύγιο αφού το **49,3%** των πολιτών διατυπώνει αρνητική ή μάλλον αρνητική άποψη και μόλις το **39,1 %** εκφράζεται θετικά.

Το 1/5 περίπου (21,0%) του πληθυσμού της Κρήτης δήλωσε ότι κύριος λόγος της μη αποτελεσματικής αντιμετώπισης της εγκληματικότητας στο νησί είναι η ανεπάρκεια και η διαφθορά των ίδιων των αστυνομικών. Το **19,7 %** πως η αστυνομία στην Κρήτη δεν κάνει καλά τη δουλειά της, το **17,8 %** πως η αστυνομία χρειάζεται δραστικές αλλαγές στην εκπαίδευση και την οργάνωση της και ένα ποσοστό ύψους **10,4 %** δήλωσε πως η πάταξη της εγκληματικότητας στην Κρήτη είναι εφικτή γιατί η αστυνομία έχει τη δυνατότητα και κάνει σωστά τη δουλειά της. Όσον αφορά δε στην αστυνόμευση στη Κρήτη η πλειοψηφία (74,6 %) των πολιτών δηλώνει ότι έχουν καιρό να δουν αστυνομικούς να περιπολούν στη γειτονία ή να συναντήσουν κάποιον μπλόκο. Ένα ποσοστό ύψους **16,6%** βλέπει αστυνομικούς ή μπλόκα

περιστασιακά και μόλις το **8,0%** των πολιτών υποστηρίζει ότι συναντούν συχνά αστυνομικούς να περιπολούν στη γειτονιά τους.

Ευθύνες όμως για ανεπαρκή δράση κατά της εγκληματικότητας αποδίδονται και στους φορείς της τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμους και Νομαρχίες). Οι πολίτες υποστηρίζουν σε ποσοστό κοντά στο **60 %** ότι οι Δήμοι και οι Νομαρχίες δεν αναπτύσσουν κατάλληλες δράσεις για την πάταξη της εγκληματικότητας, δε λαμβάνουν μέτρα, δε συνεργάζονται με την αστυνομία και δεν ενημερώνουν τους πολίτες. Αντίθετη άποψη διατυπώνει το **35 %** του δείγματος υποστηρίζοντας ότι οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης συμβάλλουν την προσπάθεια κατά της εγκληματικότητας (<http://www.agorapress.gr/el/news.php?n=1109>).

Παράγοντας Γ – (Ανοχή στη διαφορετικότητα)

Στην ερώτηση 29 παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 42,9% πιστεύει πολύ ότι το να ζουν στη περιοχή του άτομα από διαφορετικά μέρη κάνει τη ζωή του καλύτερη ενώ το 37,1% δήλωσε λίγο. 22 άτομα 10,5% πιστεύουν ότι αυτό ισχύει πάρα πολύ ενώ παρατηρούμε και ένα ποσοστό 9,5% που δηλώνει καθόλου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Στην τελευταία ερώτηση για την ανοχή στη διαφορετικότητα διακρίνουμε ότι 45,2% των ατόμων που ερωτήθηκαν τους αρέσει πολύ να ζούνε μεταξύ ατόμων με διαφορετικό τρόπο ζωής από το δικό τους και το 14,8% δηλώνει πάρα πολύ. Παρατηρούμε επίσης και ένα ποσοστό 3,8% που απάντησε καθόλου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Από τα παραπάνω αποτελέσματα συμπεραίνουμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δεν παρουσιάζει φόβο για το διαφορετικό, ωστόσο στην ερώτηση 29 είναι αρκετά υψηλό το ποσοστό που δήλωσε λίγο 37,1%.

Σύμφωνα με την έρευνα της TNS ICAP (2012) με θέμα «Ρατσισμός & Μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα», στη συντριπτική πλειοψηφία τους (93%) οι Έλληνες πιστεύουν ότι είναι φιλόξενοι και ανεκτικοί ως προς τη διαφορετικότητα των ανθρώπων – και αυτή η αντίληψη φαίνεται να ενδυναμώνεται σε σχέση με το

2011 όπου το αντίστοιχο ποσοστό ήταν της τάξης του 88%. Παρ' όλα αυτά, οι 7 στους 10 (68%) πιστεύουν ότι θα ήταν καλύτερο να μην έρχονται στην Ελλάδα οικονομικοί μετανάστες από χώρες λιγότερο αναπτυγμένες. Και η συγκεκριμένη ξενοφοβική αντίληψη ενισχύεται με την πάροδο του χρόνου: το 2011, μόλις ένα χρόνο πριν, οι 6 στους 10 (59%) δήλωναν ότι θα ήταν καλύτερο να μην έρχονται στη χώρα μας μετανάστες από λιγότερο αναπτυγμένες χώρες.

Βέβαια, σπεύδουμε να συμφωνήσουμε (72%) ότι δεν υπάρχουν απολίτιστοι και πολιτισμένοι λαοί, υπάρχουν μόνο διαφορετικοί πολιτισμοί, μόνο που θα ήταν προτιμότερο να μένουν μακριά μας.

Από τα δεδομένα της έρευνας, είναι έκδηλο ότι οι ρατσιστικές και ξενοφοβικές αντιλήψεις, οι οποίες ήταν ήδη αρκετά διαδεδομένες στην ελληνική κοινωνία, ενισχύονται σε σημαντικό βαθμό με την πάροδο του χρόνου.

Επιπλέον, εκτός από τις ξενοφοβικές απόψεις, ενισχύονται και εθνικιστικές αντιλήψεις που σχετίζονται με την ανωτερότητα του έθνους μας καθώς και την υποστήριξη της χώρας, ανεξάρτητα από το αν υπάρχει δίκαιη διεκδίκηση – παράγοντες που ιστορικά έχουν υποθάψει ρατσιστικά και επιθετικά φαινόμενα.

Η αντίληψη που προκύπτει από την έρευνα ότι οι Έλληνες είναι φιλόξενο έθνος και ανεκτικοί στη διαφορετικότητα δεν διακρίνει τη συνολική στάση απέναντι στο μεταναστευτικό ζήτημα, το οποίο συνδέεται σχεδόν μονοσήμαντα με τα προβλήματα που επιφέρει στη κοινωνική και οικονομική ζωή.

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με τα φαινόμενα αυτά θα πρέπει τόσο να ενισχυθούν, μέσω χρηματοδοτήσεων και νομοθεσίας, όσο και να άλληλα-αναγνωριστούν και να αναπτύξουν ένα δίκτυο συνεργασίας. Ένας φορέας συνήθως υλοποιεί δράσεις αποσπασματικές και περιορισμένες, η συνεργασία όμως και η συμμετοχή πολλών ατόμων οδηγεί στην υλοποίηση ολοκληρωμένων και αποτελεσματικών παρεμβάσεων. Επιπλέον, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας μπορούν, λόγω επιρροής, να ενισχύσουν στην διάδοση αντικειμενικών-δίκαιων πληροφοριών και να συνεργαστούν με τις Μ.Κ.Ο. Υπάρχουν αρκετές μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το έτος 1997 που ανακηρύχθηκε «έτος ενάντια στο ρατσισμό» παρείχε την ευκαιρία χρηματοδότησης και ενίσχυσης δράσεων που είχαν ως στόχο την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών της ευρωπαϊκής κοινότητας για το φαινόμενο του ρατσισμού (Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ. Παύλου, Μ. 2001).

Παράγοντας Δ – (Αξία της Ζωής)

Ο παράγοντας Αξία της Ζωής είχε το πιο υψηλό μέσο όρο σε σχέση με τις υπόλοιπες 3 υποκλίμακες 33.80 (SD:±3.82). Στις περισσότερες από τις 11 ερωτήσεις οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν στην κλίμακα 3 και 4 της 4-βάθμιας κλίμακας του ερωτηματολογίου.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (57,1%) νιώθει πολύ καταξιωμένη στην κοινωνία, (54,3%) νιώθουν πολύ ευχαριστημένοι για τη ζωή που ζήσανε, σε περίπτωση που η ζωή τους τελειώνει αύριο, το 49% συμφωνούν πάρα πολύ με την άποψη ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάς τον εαυτό σου, (62,9%) των ερωτηθέντων δηλώνει ότι έχουν βοήθεια από τους φίλους τους όταν τη χρειάζονται, 47,6% δήλωσε ότι εκεί που ζει είναι «σαν το σπίτι του», 63,3% εάν χρειαστεί να πάρει μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή του, ξέρει που να βρει τις απαραίτητες πληροφορίες και τέλος το 50,5% δήλωσε προθυμία στο να προσπαθήσει να τα βρει με τους γείτονες σε περίπτωση διαφορών.

Όσο αφορά της ερωτήσεις 9 (*Έχετε βοήθεια από τους φίλους σας όταν την χρειάζεστε*), 16 (*Πόσες φορές μιλήσατε με φίλους στο τηλέφωνο την τελευταία εβδομάδα*), 19. (*Επισκέπτεστε μέλη της οικογένειάς σας που μένουν σε άλλη περιοχή από αυτή που μένετε εσείς*) και 20 (*Όταν πηγαίνετε για ψώνια στην περιοχή σας συνήθως συναντάτε γνωστούς και φίλους*), όπου αφορούν τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα, οι συμμετέχοντες είχαν πολύ υψηλά ποσοστά απαντήσεων.

Λέγοντας «άτυπα δίκτυα», εννοούμε τα οικογενειακά σχήματα, οι συγγενείς, οι φίλοι, οι γείτονες, οι συνάδελφοι στο χώρο εργασίας. Βασικός φορέας άτυπης φροντίδας είναι η οικογένεια και ακολουθούν οι συγγενείς, οι φίλοι, οι γείτονες. Η οικογένεια θεωρείται το πιο σημαντικό άτυπο κοινωνικό δίκτυο, όπως προκύπτει από διάφορες έρευνες, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες με διευρυμένα συστήματα κράτους πρόνοιας (Σταθόπουλος, 2001).

Είναι οι κοινωνικές σχέσεις που περιβάλλουν ένα άτομο, τα χαρακτηριστικά τους και ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τις εν λόγω σχέσεις. Τα κοινωνικά δίκτυα χαρακτηρίζονται από το μέγεθός τους, την πυκνότητα (συνδετικότητα μεταξύ των μελών), το δέσιμο, την ομοιογένεια, τη συχνότητα επαφής μεταξύ των μελών, τη διάρκεια και την αμοιβαιότητα (Berkman και Glass, 2000 στο Παπάνης, 2007). Η συναισθηματική, ψυχολογική ή οικονομική στήριξη που μπορούν να αντλήσουν τα άτομα μέσω των κοινωνικών τους δικτύων

είναι η κοινωνική στήριξη. Η έλλειψη κοινωνικής στήριξης και ο αποκλεισμός από τα δίκτυα θεωρείται ότι μειώνει τις δυνατότητες των ατόμων να αντιμετωπίσουν το άγχος, να αποκτήσουν κοινωνική ταυτότητα, να λάβουν συναισθηματική στήριξη ή υλική βοήθεια και να αποκτήσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες και πληροφορίες (Walter et al., 1997). Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη κοινωνικής στήριξης έχει συνδεθεί με παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής, όπως η ικανοποίηση από τη ζωή και η αίσθηση ευημερίας (Breeze et al., 2001 στο Παπάνης, 2007).

Σε συζητήσεις με συμμετέχοντες της έρευνας μας, μας έδωσαν κάποιες ερμηνείες όσο αφορά τα υψηλά ποσοστά στις ερωτήσεις για την καταξίωση της ζωής και για το αν είναι ευχαριστημένοι, ικανοποιημένοι από τη ζωή τους. Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40+ ανέφεραν συγκεκριμένα ότι το αίσθημα καταξίωσης και ικανοποίησης για τη ζωή τους προέρχεται από το γεγονός ότι έχουν δημιουργήσει τις οικογένειές τους, έχουν μεγαλώσει τα παιδιά τους, έχουν πλέον εγγόνια και σε αυτό το στάδιο της ζωής τους νιώθουν ολοκληρωμένοι και καταξιωμένοι.

Το γεγονός των υψηλών ποσοστών στον συγκεκριμένο παράγοντα του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ιδιαίτερα θετικό και σημαντικό, ειδικά σε περιόδους κρίσης όπως βιώνει η Ελλάδα, καθώς το άτομο έχοντας υψηλή εκτίμηση για τη ζωή του σημαίνει ότι έχει καλή ποιότητα ζωής γεγονός το οποίο του επιτρέπει να συμμετάσχει σε δράσεις που έχουν στόχο το κοινό καλό.

6.3 Προτάσεις

- ✓ Σύμφωνα με τη θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου γνωρίζουμε ότι όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των ατόμων σε δράσεις, συλλόγους και ομάδες της τοπικής τους κοινότητας τόσο αυξάνεται και το Κοινωνικό τους Κεφάλαιο. Μάλιστα συμβαίνει σε ένα ποσοστό και το αντίθετο. Σύμφωνα με τον Putnam (1993 στο Πούπος, 2010) το Κοινωνικό Κεφάλαιο των ατόμων που συμμετέχουν σε συλλόγους και ομάδες στην τοπική τους κοινότητα είναι ήδη αυξημένο. Αλλά μέσω της συμμετοχικότητας αποκτούν πρόσβαση σε παράγοντες όπως στην πληροφόρηση. Επίσης, αυξάνουν το αίσθημα αλληλεγγύης που φέρουν και γίνονται περισσότερο ανεκτικοί στη διαφορετικότητα. Με αυτό τον τρόπο αυξάνεται το σκορ στις υποκλίμακες του Κοινωνικού Κεφαλαίου με τελικό επακόλουθο την επιπλέον αύξηση του συνολικού Κοινωνικού τους Κεφαλαίου. Η Cricley (1996) τονίζει πως η εστίαση στο τοπικό και στις έννοιες της συμμετοχής και της συνεργασίας είναι σημαντικές παράμετροι στην αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς σκιαγραφούν ένα σημαντικό πεδίο δράσης για την κοινοτική εργασία, που φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων. Άρα, μπορούμε να προτείνουμε επιπλέον ενασχόληση των ατόμων με ομάδες πρωτοβουλίας, συμμετοχή σε τοπικά δίκτυα, αλληλεπίδραση μέσα από κοινές δράσεις και ενεργοποίηση των κοινωνικών υποκειμένων σε οργανώσεις πολιτισμικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα. Τα οφέλη από μια τέτοιου είδους εξέλιξη θα είναι πολλαπλά. Καταρχήν, θα αυξήσει το Κοινωνικό Κεφάλαιο των ατόμων, γεγονός που θα έχει πολλές θετικές επιδράσεις στο κοινωνικό σύνολο και στα μεμονωμένα άτομα (έχουν επισημανθεί στο θεωρητικό μέρος της εργασίας μας) και από την άλλη θα επιτευχθεί και Κοινοτική Ανάπτυξη όπου σύμφωνα με την θεωρητικό μέρος της εργασίας μας η Κ.Α. είναι *“μια προσπάθεια που στοχεύει σε καλύτερους όρους ζωής για ολόκληρη τη κοινότητα, με τη δραστήρια συμμετοχή και με πρωτοβουλία αν είναι δυνατόν όλων των κατοίκων της”* (Σταθόπουλος, 2005).
- ✓ Προτείνουμε τη δημιουργία και χρήση σταθμισμένου ερωτηματολογίου το οποίο να μετρά τα πραγματικά κίνητρα συμμετοχής εθελοντών σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και η συσχέτιση των αποτελεσμάτων από αυτές τις μετρήσεις με το Κοινωνικό Κεφάλαιο (και με τους επιμέρους παράγοντές του)

που φέρουν οι ερωτώμενοι. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουν να διερευνηθούν σε βάθος τα πραγματικά κίνητρα ενεργοποίησης ατόμων σε εθελοντικές οργανώσεις και το τελευταίο θα αποτελέσει σημαντικό εργαλείο σε κοινοτικά στελέχη που θα έχουν ως σκοπό την επιπλέον δραστηριοποίηση ατόμων της κοινότητας σε εθελοντικές οργανώσεις με απώτερο στόχο τη δημιουργική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της κοινότητας για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της (Ζαϊμάκης, 2009).

- ✓ Μέσα από την έρευνα παρατηρήσαμε ότι το χαμηλότερο σκορ Κοινωνικού Κεφαλαίου ανήκει στην ηλικιακή ομάδα <29. Μια πρόταση θα μπορούσε να είναι η προσέγγιση των νέων από τις Μ.Κ.Ο. ώστε να κινητοποιηθούν και να δραστηριοποιηθούν σε εθελοντικές δράσεις και οργανώσεις. Θα μπορούσαν να γίνουν εκδηλώσεις γνωριμίας και παρουσίασης για τις Μ.Κ.Ο. που δραστηριοποιούνται στο Δήμο Ηρακλείου σε χώρους που κινούνται άτομα νεαρής ηλικίας (αθλητικοί σύλλογοι, χώρους ψυχαγωγίας, κέντρα νεολαίας, ομάδες ενδιαφερόντων κ.α.).
- ✓ Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας η ηλικιακή ομάδα 40+ έχει το χαμηλότερο σκορ στην υποκλίμακα ανοχή στη διαφορετικότητα σε σχέση με τις άλλες δυο ηλικιακές ομάδες. Για το παραπάνω συμπέρασμα που προέκυψε θα μπορούσαμε να προτείνουμε τη δραστηριοποίηση φορέων - οργανισμών που ασχολούνται με τη διαφορετικότητα στο Δήμο Ηρακλείου. Προτείνουμε την πραγματοποίηση δράσεων με σκοπό την ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την πληροφόρηση των κατοίκων του Δήμου Ηρακλείου, σε επίπεδο γειτονιάς ή και της ευρύτερης κοινότητας πάνω σε θέματα που αφορούν τη διαφορετικότητα με εξειδικευμένες δράσεις που θα στοχεύουν στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Βιβλία

- Ross, G. Murray. (1972). *Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα. Κοινωνικές Οργανώσεις, θεωρία, αρχές, πράξις*. Μετάφραση Αγγλαΐα Αναστασιάδου. Αθήνα: Σ.Ε.Κ.Ε.
- Αλεξανδρόπουλος Σ. (2001). *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*. Αθήνα: Κριτική
- Ανθόπουλος Χ. (2000). *Εθελοντισμός, Αλληλεγγύη και Δημοκρατία*. Αθήνα: Ακτή
- Αποστολίδης Λ., Παπασπυρόπουλος Σ. (2002). *Το εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα «Αι η κοινωνία των πολιτών»*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Δαφέρμος Μ., Σαματάς Μ., Κουκουριτάκης Μ., Χιωτάκης Σ. (επιμ.) (2011). *Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα: Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*. Αθήνα: Πεδίο
- Ζαϊμάκης, Γ. (2009). *Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Ζαϊμάκης, Γ. (2011). *Σημειώσεις μαθήματος Κοινωνικός Σχεδιασμός*. Εαρινό εξάμηνο 2011. Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας Τ.Ε.Ι. Κρήτης
- Ζωγράφου, Α. (2002). *Κοινωνική Εργασία με κοινότητα*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Ιατρίδης (1973). *Κοινωνικός σχεδιασμός για την οργάνωση και ανάπτυξη*. Αθήνα
- Καλλινικάκη, Θ. (2008). *Κοινωνική Εργασία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καραγκούνης, Β. (2009). *Κοινοτική εργασία και Τοπική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Σπουδαστήριο
- Κόντης (2001). «Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής» στο Γ. Αμίτσης, Γ. Λαζαρίδη (επιμ.), *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Λεοντσίνη, Μ. (2010). *Φύλο και Κοινωνικό Κεφάλαιο*. Αθήνα: Κριτική

- Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ. Παύλου, Μ. (2001). *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μπουραντάς, Δ. (2008). *Ηγεσία – Ο δρόμος της διαρκούς επιτυχίας*, Αθήνα: Κριτική
- Πολυζωίδης Π. (2006). *Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Πούπος, Η. (2010). *Το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών του ανθρώπινου περιβάλλοντος
- Σαχίνη – Καρδάση Α. (2004). *Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: ΒΗΤΑ
- Σταθόπουλος, Π. (2005). *Θεωρητική προσέγγιση Κοινωνική Εργασία*. Αθήνα: Παπαζήση
- Σταθόπουλος, Π. (2005). *Διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης* Αθήνα: Παπαζήση
- Σταθόπουλος, Π.(2001). *Κοινωνική εργασία. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Έλλην
- Τσαούσης, Δ.Γ. (1999). *Η κοινωνία του ανθρώπου, Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg
- Τσομπάνογλου, Γ. (2007). *Κοινωνική Ανάπτυξη και Κοινωνική Συνοχή*. Αθήνα: Παπαζήση
- Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2007). *Ο Παγκόσμιος Ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων*. Αθήνα: Σιδέρη
- Χουλιάρης (2002). *Η διπλωματία της κοινωνίας των πολιτών Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και η διεθνής αναπτυξιακή συνεργασία*. Αθήνα: Παπαζήση

Άρθρα

- Αφουξενίδης, Αλ. (2004). *Κοινωνικό κεφάλαιο και μη κυβερνητικές οργανώσεις στην Ελλάδα*. Κοινωνία Πολιτών, τ. 10
- Γιαβρίμη, Π., Παπάνη, Ε. και Ρουμελιώτου, Μ. *Θέματα Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης*. <http://www.oikosocial.gr> Δημοσίευση 18/5/2009
- Καραμέτου Π. & Αποστολόπουλος Δ., (6-7 Μαΐου 2011). *Το κοινωνικό κεφαλαίο ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της*

οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. 9ο Εθνικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, Αθήνα

- Μητσοτάκης, Κ. (3/9/2004). *Ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και ενεργοποίηση των πολιτών: μία νέα πολιτική πρακτική.* <http://www.kmitsotakis.gr>
- Μίχας, Τ. (2005). *Γιατί είναι σημαντικό το κοινωνικό κεφάλαιο ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.* <http://www.oikosocial.gr>
- Μίχας, Τ. (23/12/2007). *Η έλλειψη εμπιστοσύνης κάνει τη διαφ(θ)ορά μας.* ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ
- Μπουρίκος, Δ. (2013). *Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης.* Παρατηρητήριο για την κρίση
- Παπάνης, Ε. (8/9/2007). *Η σχέση κοινωνικού κεφαλαίου και ποιότητας ζωής.* <http://epapanis.blogspot.com>
- Παπάνης Ευ. (22/9/2007). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνικά Δίκτυα.* Ελληνική Κοινωνική Έρευνα – Greek Social Research. <http://epapanis.blogspot.gr>
- Παπάνης, Ε., (2007). *Κοινωνικό κεφάλαιο, ποιότητα ζωής, τοπική ανάπτυξη και σχεδιασμός προγραμμάτων για ΑμεΑ και ψυχικώς πάσχοντες.* Ελληνική Κοινωνική Έρευνα . http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_2224.html
- Στασινοπούλου, Ο. (1992). *Άτυπα δίκτυα φροντίδας και σύγχρονος προνοιακός πλουραλισμός.* Εκλογή, τ.93
- Πιπερόπουλος (2010). *Φαινόμενα αλλοτρίωσης στην ελληνική κοινωνία.* <http://sciencearchives.wordpress.com/2010/01/29/%CF%8C-%CE%AF-3/>
- Στραβοσκούφης, Θ. (2006). *Κοινωνική ανάπτυξη, Κοινωνία πολιτών και Μ.Κ.Ο. Ένας διαδραστικός θεσμικός μηχανισμός.* Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, 120, 93-133
- Χατζής, Α. (2010). *Πολυπολιτισμικότητα και κοινωνία.* <http://libertyforum.gr>

Ξένη Βιβλιογραφία

Βιβλία- Άρθρα

- Aksehirli, Z. (21/2/2005). *Social Capital facility*. <http://www.hks.harvard.edu>
- Alesina, A. and E. L. Ferrara, (2000). *Participation in Heterogeneous Communities*. Quarterly Journal of Economics, 847-904.
- Anderson, R. (2008). *Economic Crisis Erodes Community*. διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://thesocietypages.org/eye/2008/12/20/economic-crisis-erodes-community>
- Bullen Paul (2007). *Community Development models and language*.
- Campfens, H. (1997). *Community development around the world: practice, theory, research, training*. University of Toronto Press
- Cornwall, Andrea (2002). *Making Spaces, Changing Places: Situating Participation in Development*. IDS Working Paper 170. Brighton: IDS
- Cox, E. (1995). *A Truly Civil Society*. ABC Books, Sydney
- Eriksson, M. (2011). *Social capital and health – implications for health promotion*.
- Fellin,P. (2001). *The community and the social worker* (3rd ed). Itasca, IL: Peacock.
- Gardner, J. (April 2008). *Race, trust and Social Capital*. First Heinz Paper
- Gellert (1996). *Non-governmental organizations in international health: past successes, future challenges*. Health Sciences Education Center):19-31.
- Harpham, T., Grant, E., & Thomas, E. (2002). *Measuring social capital within health surveys: Key issues*. Health Policy Plan
- Kaldor, M. (2005). *Global Civil Society. An Answer to War*. Cambridge: Polity Press.
- Kawachi I., Kennedy B. P., Lochner K., Prothrow-Stith D., (1997). *Social capital, income inequality, and mortality*. American Journal of Public Health
- Kritsotakis G., Koutis A. D., Alegakis A. K., & Philalithis A. E., (2008). *Development of the social capital questionnaire in Greece*. Research in Nursing & Health

- Kritsotakis, G., Koutis, A. D., Maiovis, P., Philalithis, A. E., (2009). *Individual and contextual influences of social variables in health outcomes: The impact of social capital*. Archives of Hellenic Medicine
- Krueger, E. (1999). *Participatory approaches to poverty alleviation in rural community development*. United Nations
- Melvin D. (2000). *Community Social Work Pracrice in an urban contex, The Potential of a Capacity-Enhancement Perspective*. New York Oxford: UNIVERSITY PRESS
- Natalia Letki (χ.χ.). *Does Diversity Erode Social Cohesion? Social Capital and Race in British Neighborhoods*.
- Rifkin SB, Muller F, Bichmann W. (1988). *Primary health care: on measuring participation*. Soc Sci Med, 26:931–940
- Rifkin A. (1991). *Community participation in maternal and child health/family planning programmes*. Geneva, WHO
- Oakley, P. (1991). *Projects with people, The practise of participation in rural development*. International Labour Office: Geneva
- Onyx, J., Bullen, P., (2000). *Measuring social capital in five communities*. The Journal of applied behavioral science
- Otto D. (1996). *The Emerging Role of International Civil Society Human Rights*. Nongovernmental Organizations in the United Nations System: Quarterly vol.18
- Torrington, D., Hall, L., & Taylor, S., (2008). *Human Resource Management*, 7th ed. Edinburg : Pearson Education Limited
- Uslaner Eric M. (1999). *Democracy and social capital*. Mark Warren (ed.), Democracy and Trust

ΠΗΓΕΣ INTERNET

- <http://www.sciencedirect.com/science>
- <http://www.oecd.org/>
- http://www.epapanis.blogspot.com/2007_09
- www.koinoniapoliton.gr/site/

- <http://www.heraklion.gr/> Δήμος Ηρακλείου
- <http://socialworkaction.wordpress.com/> Δίκτυο Δράσης Κοινωνικών Λειτουργιών
- <http://potral.tee.gr>
- http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_2224.html
- <http://www.kosmosxorispolemous.gr/page/2/>
- <http://www.kakopoiisi.gr/index.php?page=history>
- http://www.minoistas.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=54
- <http://www.hrt.org.gr/index.php>
- <http://www.epi-protekta.gr/team>
- http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAFHMA_2013/TEXNOGRAFHMA_461/461%203.pdf
- http://www.aegean.gr/aegean/greek/people/students/stathmos/arthra/symbstathmos_papanis4.htm Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Διατριβές – Πτυχιακές εργασίες

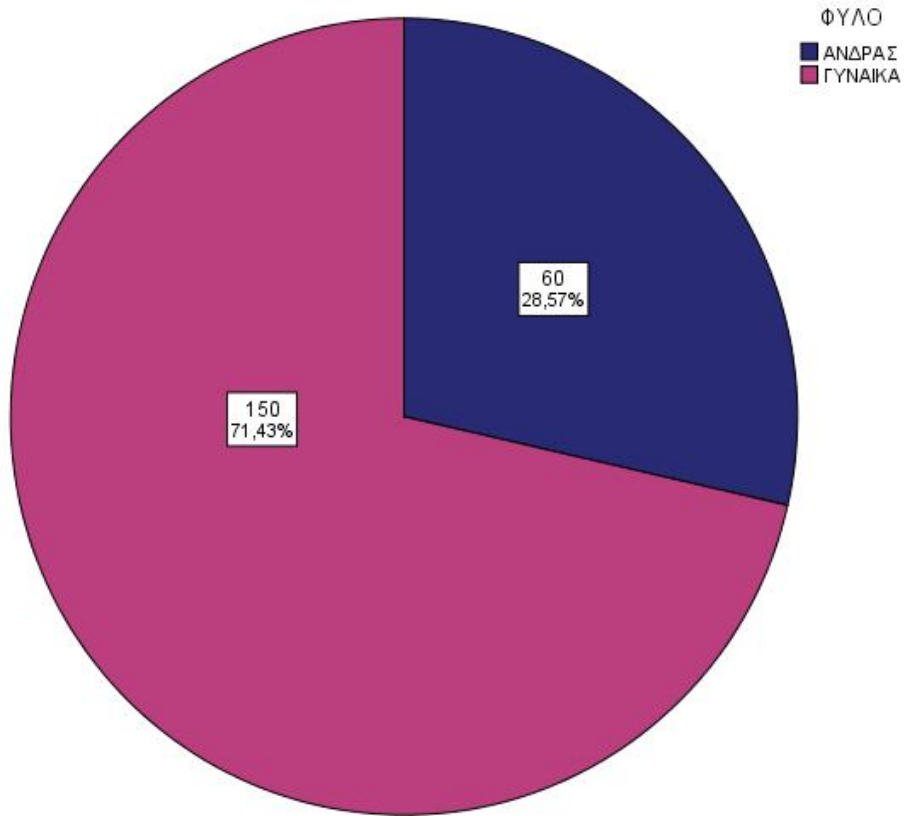
- Κορνηλάκη, Ε., Νικολάου Α. & Τζανακάκη, Ε. (2010). *Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου σε μικρό και μέσο επίπεδο σε μια ημιαστική, τουριστική κοινότητα και η αποτύπωση του γνωστικού (cognitive s.c.) και θεσμικού (structural s.c.) κοινωνικού κεφαλαίου της. Το παράδειγμα των Κάτω Γουβών.* Υπεύθυνη καθηγήτρια: Κούτρα Κλειώ. Σ.Ε.Υ.Π. – Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
- Κριτσωτάκης, Γ. (2008). *Μελέτη Συσχέτισης του Κοινωνικού Κεφαλαίου με την Ικανοποίηση των Χρηστών Υπηρεσιών Υγείας από τις Υπηρεσίες Υγείας.* Διδακτορική Διατριβή στην Κοινωνική Ιατρική. Επιβλέπων καθηγητής: Α.Ε. Φιλαλήθης. Συνεπιβλέποντες καθηγητές: Β. Γεωργούλιας, Κ. Γκούνης. Τομέας Κοινωνικής Ιατρικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Παπαδοπούλου, Χ. & Σεκερτζή Γ. (2008). *Μελέτη κοινωνικού κεφαλαίου σε επίπεδο κοινότητας σε ημιαστική-ορεινή περιοχή της Κρήτης.* Υπεύθυνη καθηγήτρια: Κούτρα Κλειώ. Σ.Ε.Υ.Π. – Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
- Τσακίρης, Α. (2006). *Ο συνδικαλισμός των εργαζομένων στις τράπεζες στην Ελλάδα (1974-1993).* Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό

Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών
Επιστημών, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης. Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

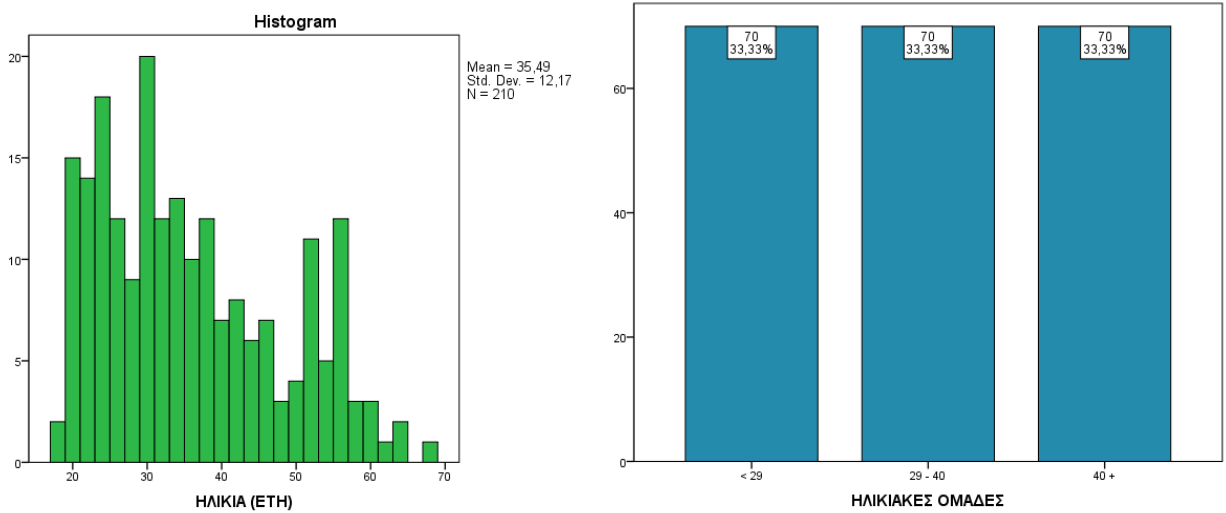
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1. Το φύλο των συμμετεχόντων

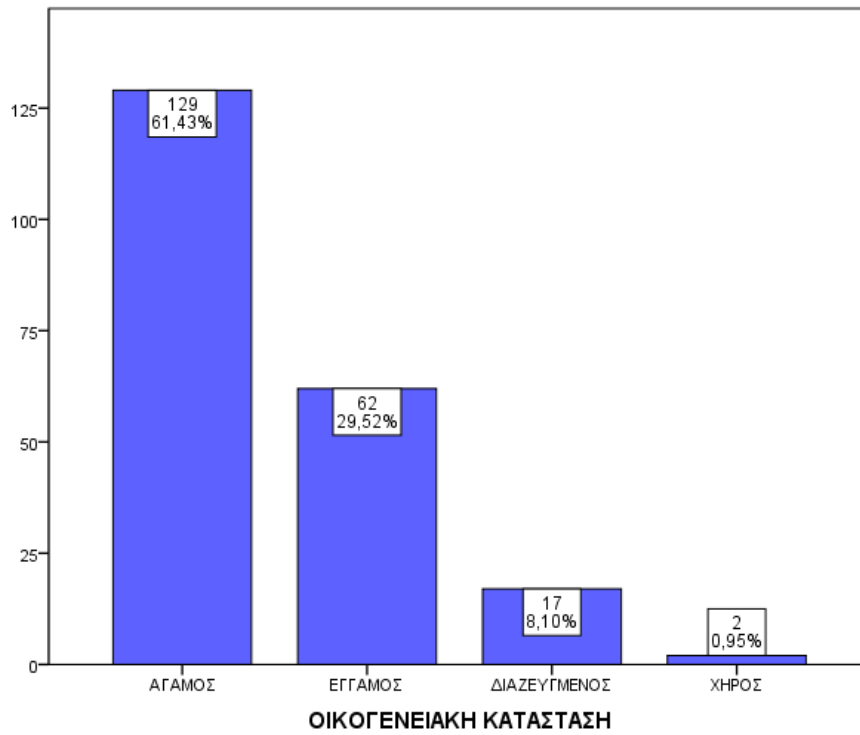

Δι

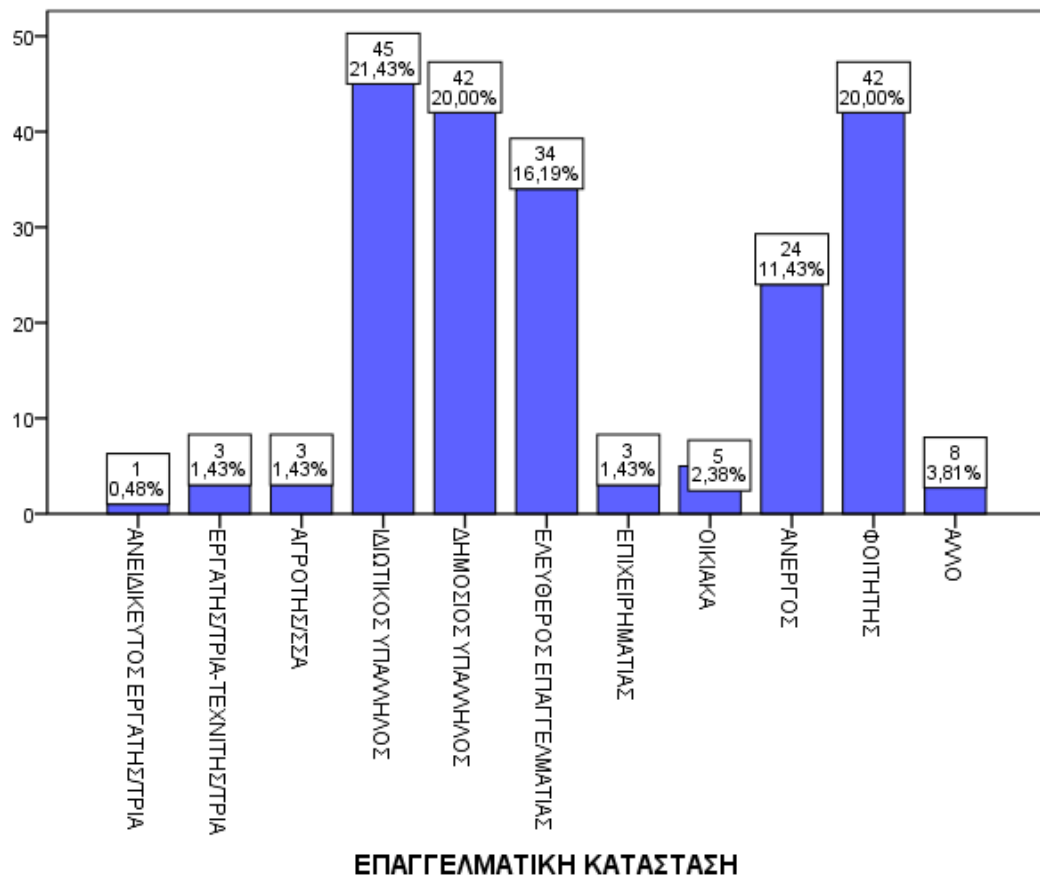
Διάγραμμα 2. Η ηλικία (έτη) και ηλικιακές ομάδες των συμμετεχόντων

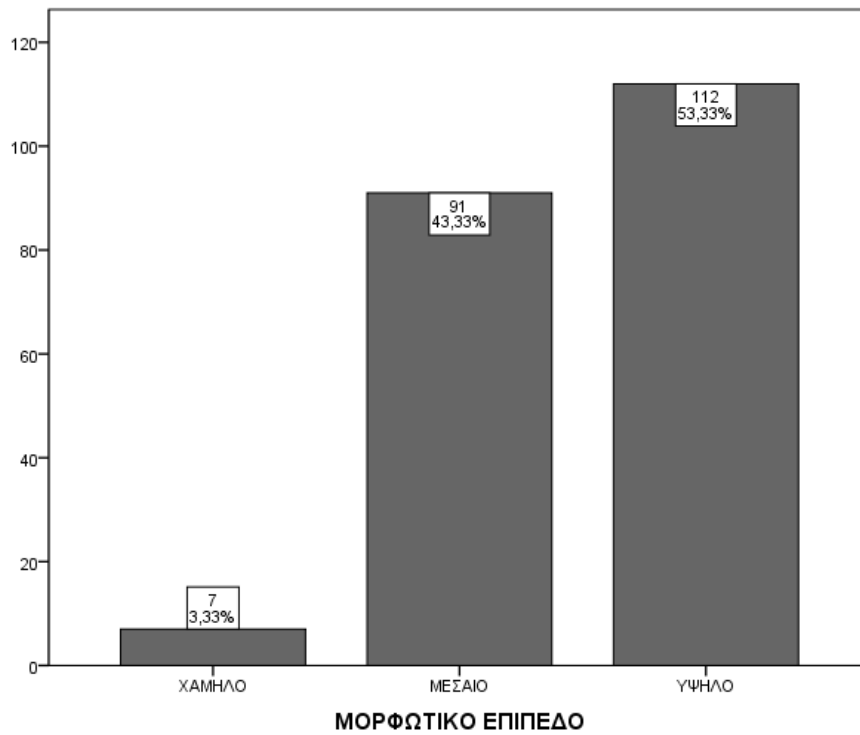
Διάγραμμα 3. Η οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων

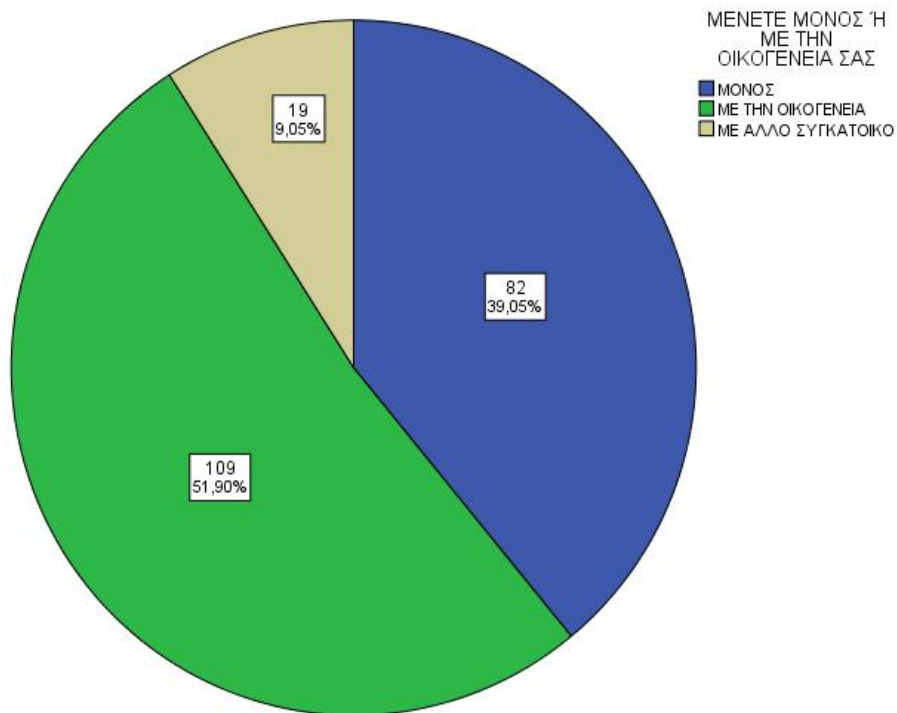
Διάγραμμα 4. Η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων

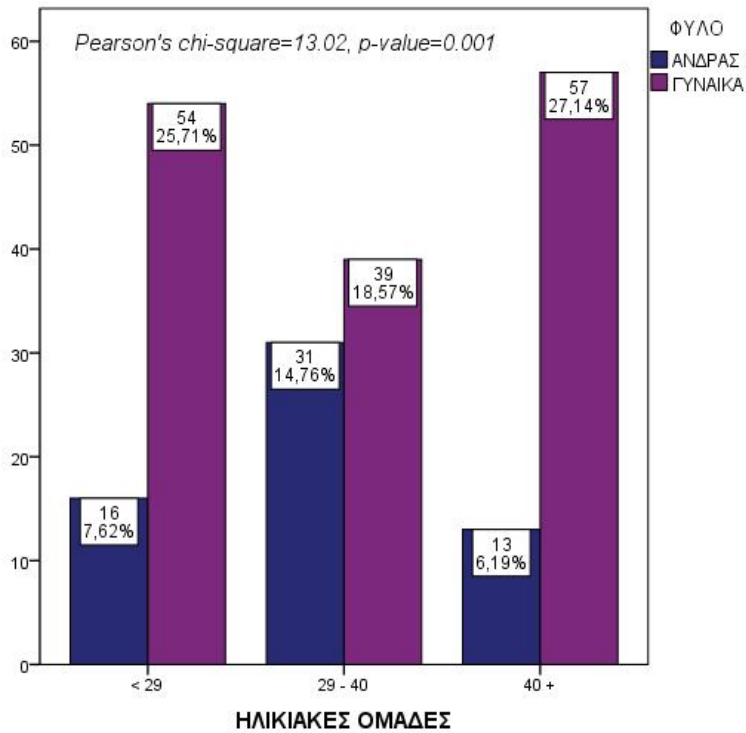
Διάγραμμα 5. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων

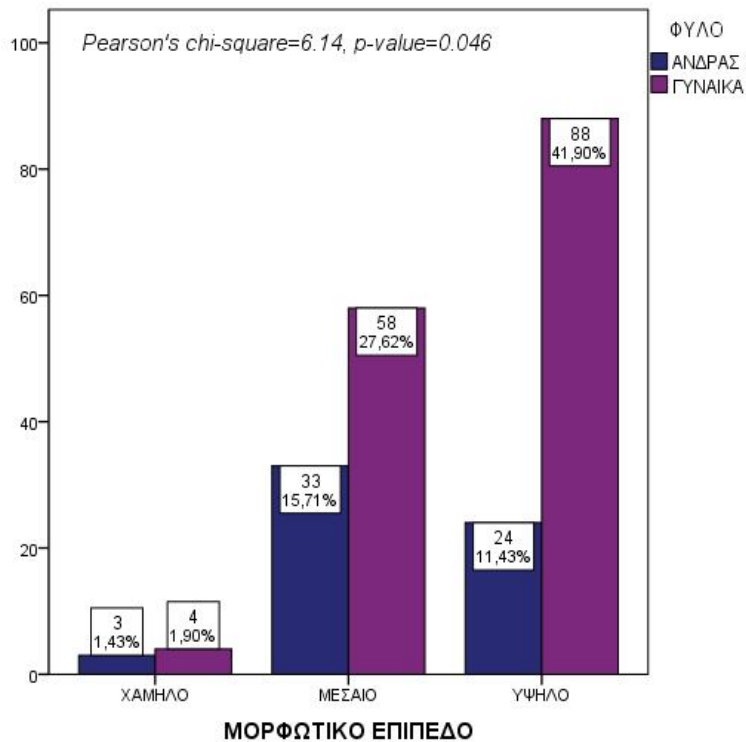
Διάγραμμα 6. Η διαμονή των συμμετεχόντων

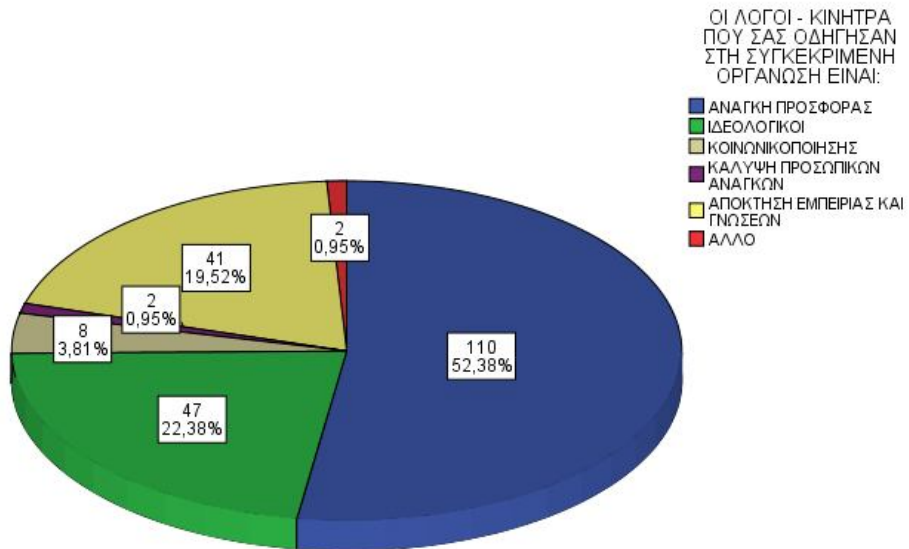
Διάγραμμα 7. Σχέση μεταξύ των ηλικιακών ομάδων και του φύλου των συμμετεχόντων

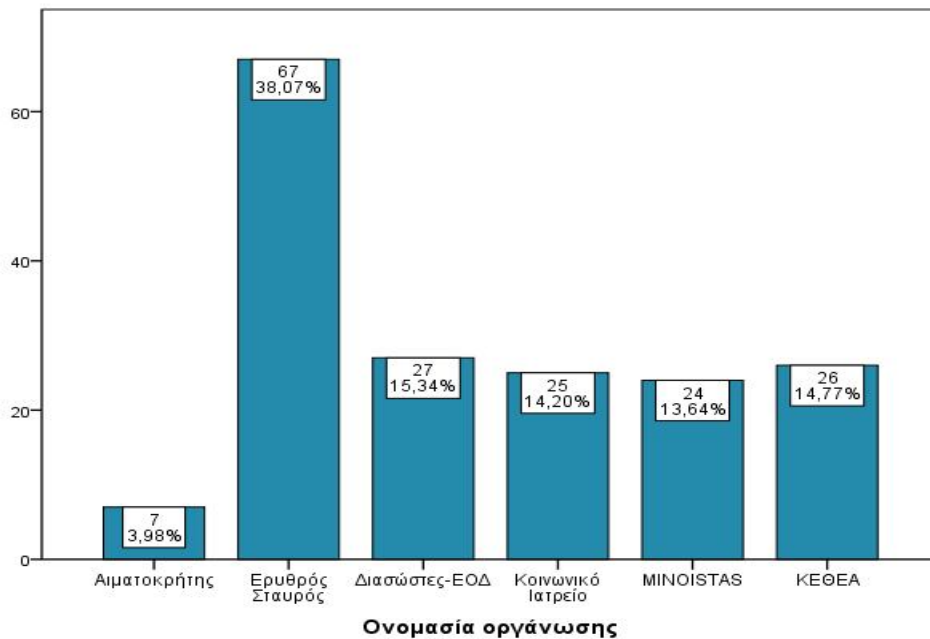
Διάγραμμα 8. Σχέση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και του φύλου των συμμετεχόντων

Διάγραμμα 9. Οι λόγοι-κίνητρα για συμμετοχή στην οργάνωση

Διάγραμμα 10 Κατανομή δείγματος ως προς τις κυριότερες οργάνωσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερωτηματολόγιο

Φύλο: _____

Ηλικία: _____

Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος¹ . Έγγαμος² . Διαζευγμένος/η³ . Χήρος/α⁴ .

Μόνιμος τόπος κατοικίας : _____

Περιοχή κατοικίας/ Συνοικία που μένετε τώρα: _____

Είστε απόφοιτος /η;

Δημοτικού¹ .

Γυμνασίου² .

Λυκείου³ .

Τεχνικής Σχολής⁴ .

Ανώτατης Σχολής⁵ .

Μεταπτυχιακής εκπαίδευσης⁶ .

Το επάγγελμά σας είναι; _____

Ανειδίκευτος εργάτης/τρια¹ .

Εργάτης/τρια- Τεχνίτης/τρια² .

Αγρότης/σσα³ .

Ιδιωτικός υπάλληλος⁴ .

Δημόσιος υπάλληλος⁵ .

Ελεύθερος επαγγελματίας⁶ .

Επιχειρηματίας⁷ .

Οικιακά⁸ .

Άνεργος/η⁹ .

Δεν έχω εργαστεί ποτέ¹⁰ .

Φοιτητής ¹¹ .

Άλλο¹² . _____

Μένετε μόνος/η ή με την οικογένεια σας?

Μόνος ¹. Με την οικογένεια ². Με άλλο συγγάτοικο ³.

1. Κοινωνικό Κεφάλαιο

		1	2	3	4
A1	Αισθάνεστε καταξιωμένος/η στην κοινωνία;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A2	Αν η ζωή σας τελείωνε αύριο, θα ήσασταν ευχαριστημένος/η με τη ζωή που ζήσατε;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A3	Έχετε μαζέψει ποτέ σκουπιδάκια άλλων σε κάποιο δημόσιο χώρο;	☐ <i>Ποτέ</i>	☐ <i>Μερικές φορές</i>	☐ <i>Συχνά</i>	☐ <i>Πολύ συχνά</i>
A4	Μερικοί υποστηρίζουν ότι βοηθώντας τους άλλους τελικά βοηθάς τον εαυτό σου. Συμφωνείτε με αυτήν την άποψη;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A5	Νοιώθετε ασφαλής να περπατάτε στην γειτονιά σας όταν νυχτώσει;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A6	Συμφωνείτε με την άποψη ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>

A7	Εάν χαλάσει κάποιο αυτοκίνητο έξω από το σπίτι σας, θα προσκαλούσατε τον/την οδηγό μέσα στο σπίτι για να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνο;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
A8	Έχετε βοήθεια από τους φίλους σας όταν την χρειάζεστε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
A9	Θεωρείται η περιοχή που μένετε ασφαλής;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
A10	Αν προσέχατε κάποιο παιδάκι και χρειαζόταν να βγείτε έξω για λίγο, θα ζητούσατε από κάποιον γείτονα να το κρατήσει;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
A11	Επισκεφτήκατε κάποιον γείτονα την τελευταία εβδομάδα;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>
A12	Έχετε πάει σε κάποια εκδήλωση στην περιοχή που μένετε τους τελευταίους 6 μήνες; (πχ, εκκλησιαστική πανήγυρη, σχολική εορτή, έκθεση χειροτεχνίας κάποιας ομάδας)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1 φορά</i>	<i>2 φορές</i>	<i>3 φορές</i>
A13	Συμμετέχετε ενεργά σε κάποιο τοπικό σύλλογο; (αθλητικό, κοινωνικό, πολιτικό)	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Σπάνια</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ ενεργά</i>

A14	Νοιώθετε ότι εκεί που ζείτε είναι «σαν το σπίτι σας;»	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
A15	Πόσες φορές μιλήσατε με φίλους στο τηλέφωνο την τελευταία εβδομάδα;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καμία</i>	<i>1-3 φορές</i>	<i>4-5 φορές</i>	<i>Πάνω από 6 φορές</i>
A16	Με πόσα άτομα μιλήσατε εχθές;	☐	☐	☐	☐
		<i>Κανένα</i>	<i>1-5 άτομα</i>	<i>6-10 άτομα</i>	<i>Πάνω από 10 άτομα</i>
A17	Συνηθίζετε να τρώτε τα Σαββατοκύριακα με φίλους κάπου εκτός σπιτιού;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ συχνά</i>	<i>Σχεδόν πάντα</i>
A18	Επισκέπτεστε μέλη της οικογένειάς σας που μένουν σε άλλη περιοχή από αυτή που μένετε εσείς;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>	<i>Πολύ συχνά</i>
A19	Όταν πηγαίνετε για ψώνια στην περιοχή σας συνήθως συναντάτε γνωστούς και φίλους;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι πολύ συχνά</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Πολύ συχνά</i>	<i>Σχεδόν πάντα</i>
A20	Εάν χρειαστεί να πάρετε μια πολύ σημαντική απόφαση για τη ζωή σας, ξέρετε που να βρείτε τις απαραίτητες πληροφορίες;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν ξέρω</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ξέρω σίγουρα</i>
A21	Τους τελευταίους έξι μήνες έτυχε να βοηθήσετε κάποιον γείτονά σας που αρρώστησε;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Πάνω από 5 φορές</i>

A22	Ανήκετε στο διοικητικό συμβούλιο κάποιου συλλόγου, ομάδας ή οργάνωσης της περιοχής σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, σε κανέναν</i>	<i>Σε ένα (1)</i>	<i>Σε δύο (2)</i>	<i>Πάνω από τρεις (3)</i>
A23	Τα τελευταία 3 χρόνια, συνεργαστήκατε με άλλα άτομα για να αντιμετωπίσετε μια έκτακτη ανάγκη στην περιοχή σας;(βαρυχειμωνιά, φωτιά, πλημμύρα)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Τουλάχιστον 5 φορές</i>
A24	Τα τελευταία 3 χρόνια πήρατε μέρος σε κάποια δραστηριότητα που γίνεται στην περιοχή σας; (δενδροφύτευση, καθαρισμός παραλιών, προστασία δάσους κλπ)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>Σπάνια</i>	<i>Μερικές φορές</i>	<i>Ναι, συχνά</i>
A25	Έχετε πάρει την πρωτοβουλία να οργανώσετε κάποιο καινούριο σύλλογο στην περιοχή σας; (εθελοντικής αιμοδοσίας, κατηχητικό, σύλλογο για ηλικιωμένους κλπ)	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ποτέ</i>	<i>1 φορά</i>	<i>2 φορές</i>	<i>Τουλάχιστον 3 φορές</i>
A26	Εάν διαφωνείτε σε κάτι με το οποίο όλοι οι υπόλοιποι έχουν συμφωνήσει, νοιώθετε άνετα να εκφράσετε την διαφωνία σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>
A27	Αν έχετε διαφορές με τους γείτονές σας (πχ για το όριο των οικοπέδων ή για τα κατοικίδια τους) είστε	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, δεν υπάρχει</i>	<i>Μάλλον όχι</i>	<i>Μάλλον ναι</i>	<i>Ναι, οπωσδήποτε</i>

		<i>περίπτωση</i>			<i>ποτε</i>
	πρόθυμος/η να προσπαθήσετε να τα βρείτε;				
A28	Πιστεύετε ότι το να ζουν στην περιοχή σας άτομα από διαφορετικά μέρη κάνει την ζωή σας καλύτερη;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A29	Σας αρέσει να ζείτε μεταξύ ατόμων με διαφορετικό τρόπο ζωής από τον δικό σας;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A30	Εάν κάποιος άγνωστος, κάποιος με διαφορετικές συνήθειες, μετακομίσει στη γειτονιά σας, θα γίνουν αποδεκτοί από τους γείτονες;	☐ <i>Όχι, δεν υπάρχει περίπτωση</i>	☐ <i>Μάλλον όχι</i>	☐ <i>Μάλλον ναι</i>	☐ <i>Ναι, οπωσδήποτε</i>

ΜΟΝΟ ΕΑΝ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ, ΣΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ Α31 ΕΩΣ Α35.

		1	2	3	4
A31	Νοιώθετε ότι είστε μέλος της κοινότητας στην περιοχή που εργάζεστε;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>
A32	Είναι οι συνάδελφοί σας φίλοι σας;	☐ <i>Καθόλου</i>	☐ <i>Λίγο</i>	☐ <i>Πολύ</i>	☐ <i>Πάρα πολύ</i>

A33	Νοιώθετε ότι είστε μέλος μιας ομάδας στη δουλειά σας;	☐	☐	☐	☐
		<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
A34	Στη δουλειά σας, αναλαμβάνετε την πρωτοβουλία να κάνετε κάτι που χρειάζεται να γίνει ακόμα κι αν δεν σας το έχει ζητήσει κανείς;	☐	☐	☐	☐
		<i>Ποτέ</i>	<i>Σχεδόν ποτέ</i>	<i>Αρκετά συχνά</i>	<i>Πολύ συχνά</i>
A35	Κατά τη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας, βοηθήσατε κάποιο συνάδελφο στη δουλειά του, ενώ δεν ήταν δική σας ευθύνη ή υποχρέωση;	☐	☐	☐	☐
		<i>Όχι, ούτε μια φορά</i>	<i>1-2 φορές</i>	<i>3-4 φορές</i>	<i>Τουλάχιστον 5 φορές</i>

2. Συμμετοχικότητα

B36) Συμμετέχετε σε κάποια οργάνωση;

Ναι Όχι

B37) Αν ναι σε ποια;

Έχω λάβει μέρος σε δραστηριότητες του Συλλόγου Επιστροφή αλλά δεν είμαι μέλος.

.....
.....
.....

B38) Οι λόγοι – κίνητρα που σας οδήγησαν στη συγκεκριμένη οργάνωση είναι:

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐
<i>Ανάγκη προσφοράς</i>	<i>Ιδεολογικοί</i>	<i>Οικονομικοί</i>	<i>Κοινωνικοποίησης</i>	<i>Κάλυψη προσωπικών αναγκών</i>
		6	7	
		☐	☐	
		<i>Απόκτηση εμπειρίας και γνώσεων</i>	<i>Άλλο</i>	

B39) Ποιός ο ρόλος της συμμετοχής σας σε αυτήν την οργάνωση ;

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Περιστασιακό Μέλος</i>	<i>Ενεργό Μέλος</i>	<i>Μέλος του Δ.Σ.</i>	<i>Άλλο</i>

B40) Πόσο συχνά συμμετέχετε στις δραστηριότητες της οργάνωσης:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>1-2 φορές το χρόνο</i>	<i>1 – 2 φορές το μήνα</i>	<i>1 – 2 φορές τη βδομάδα</i>	<i>Καθημερινά</i>

B41) Πόσο ικανοποιημένοι είστε από τη συμμετοχή σας στη συγκεκριμένη οργάνωση:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

B42) Πόσο από τον ελεύθερο χρόνο σας διαθέτετε για τη συγκεκριμένη οργάνωση:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

B43) Πόσο σημαντικό θεωρείται το ρόλο σας στη λειτουργία και στο έργο της συγκεκριμένης οργάνωσης:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

B44) Σε ποιο βαθμό έχετε δραστηριοποιήσει – ενεργοποιήσει και άλλα άτομα στην οργάνωση που συμμετέχετε:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγα</i>	<i>Πολλά</i>	<i>Πάρα πολλά</i>

B45) Πόσο διατεθειμένος/η είστε να προσφέρετε περισσότερο από τον προσωπικό σας χρόνο για τις ανάγκες της οργάνωσης:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐
<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>

B46) Για πόσο καιρό ακόμη σκοπεύετε να συνεχίσετε να ασχολείστε ενεργά με την οργάνωση στην οποία ανήκετε:

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

Καθόλου

Λίγο

Πολύ

Πάρα πολύ

B47) Εκτός από τη συγκεκριμένη οργάνωση συμμετέχετε ενεργά και σε κάποια άλλη ομάδα παρόμοιας δράσης (Μ.Κ.Ο., ομάδα πρωτοβουλίας, εθελοντικές οργανώσεις):

1

2

3

4

Καθόλου

Σπάνια

Μερικές φορές

Πάρα πολύ συχνά

B48) Αν ναι, ποια είναι τα κριτήρια συμμετοχής σας σε αυτές τις οργανώσεις:

1

2

3

4

5

Ανάγκη προσφοράς

Ιδεολογικά

Οικονομικά

Κοινωνικοποίησης

Κάλυψη προσωπικών αναγκών

6

7

*Απόκτηση εμπειρίας
και γνώσεων*

Άλλο

B49) Αναφέρετε

ονομαστικά και

σε ποιες άλλες οργανώσεις συμμετέχετε:

.....
.....
.....
.....